

N Á R O D O P I S N Á

revue

3 / 2004

NÁRODOPISNÁ REVUE 3/2004, ročník XIV
(XLI. ročník Národopisných aktualit)
VYDÁVÁ Národní ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR (IČ 094927)

REDAKČNÍ RADA: Jan Blahůšek, Hana Dvořáková, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová, Jan Krist, Vlasta Ondrušová,
Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Daniela Stavělová, Martin Šimša, Lucie Uhlíková, Miroslav Válka

Šéfredaktor: Jan Krist
Redaktorka: Martina Pavlicová
Výkonná redaktorka a tajemnice redakce: Lucie Uhlíková
Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná
Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

Datum vydání: 30. září 2004
ISSN 0862-8351

N Ā R O D O P I S N Ā

revue

3/2004

OBSAH

Studie

K současnému stavu hodových slavností na západní Moravě (<i>Miroslav Válka</i>)	123
Bystrcké hody – obnovená tradice (<i>Irena Rogožanová</i>)	131
Hodové obřady a zvyky v Sobůlkách u Kyjova (<i>Martin Šimša</i>)	140
Císařské hody ve Věteřově a jejich proměna během 20. století (<i>Eva Abramuszkinová Pavlíková</i>)	147

Fotografická zastavení

Hody objektivem Vlastimila Žily (<i>Helena Beránková</i>)	154
---	-----

Proměny tradice

Hodové proměny (<i>Josef Holcman</i>)	160
---	-----

Ohlédnutí

Adolf Černý a Slovanský sborník. K počátkům jeho badatelské a publikační činnosti o Lužických Srbech (<i>Petr Kaleta</i>)	164
---	-----

Společenská kronika

K životnímu jubileu Ludvíka Kunze (<i>Karel Pavlišťík</i>)	170
Pozdrav Evě Urbachové (<i>Alena Jeřábková</i>)	172
Za kyjovským verbířem Zdeňkem Šimečkem (1945-2003) (<i>Kliment Navrátil</i>)	173

Konference

Právní a etické problémy kvalitativního výzkumu (<i>Jana Nosková</i>)	173
---	-----

Výstavy

„Můj Liptov“ Martina Martinčka v plzeňské Velké synagoze (<i>Marta Ulrychová</i>)	174
Krása lidového umění (<i>Alena Schauerová</i>)	176

Festivaly

Strážnice 2004... aneb Co by tomu řekl divák? (<i>Zlata Potyková</i>)	177
Medzinárodný folklórny festival Myjava 2004 (<i>Danka Mekelová</i>)	178

Recenze

A. Navrátilová: Narození a smrt v české lidové kultuře (<i>Eva Večerková</i>)	180
L. Jan – V. Štěpánek a kol.: Mutěnice. Dějiny vinařské obce (<i>Jiří Mitáček</i>)	181
M. Pokorný: Poutní tradice Šumavy (Sušicko) (<i>Marta Ulrychová</i>)	183
S. W. Adler: V údolí smrti (<i>Marta Ulrychová</i>)	184
Slovácký krúžek v Brně – 95 let a Moravské Slovácko (<i>Karel Pavlišťík</i>)	185
V. Géciová – K. Kaščáková: Paličkovaná krása z okolia Nitry (<i>Lenka Nováková</i>)	186
Acta musealia 3, 2003/1 (<i>Josef Jančář</i>)	186

Nálezová zpráva

Rukopisný zpěvníček z Volyně (<i>Vjačeslava Lohvinová</i>)	187
--	-----

Seznam knih a časopisů z mezinárodní výměny publikací NÚLK za rok 2003 (<i>Věra Chalupová</i>)	190
--	-----

Resumé

192

K SOUČASNÉMU STAVU HODOVÝCH SLAVNOSTÍ NA ZÁPADNÍ MORAVĚ

Miroslav Válka

Z výročního obřadního cyklu¹ se prožívaly ve vesnickém a původně i městském prostředí vedle masopustu nejintenzivněji hodové a posvícenské slavnosti, situované na sklonek léta a do podzimní doby předadventní. Byly provázány hudbou, tancem a různými rituály, z nichž nejmarkantnější bylo obřadní ubíjení zvířete, interpretované jako pozůstatek předkřesťanských zvířecích obětí.

V průběhu historického vývoje vykrystalizovala v českých zemích řada regionálních hodových a posvícenských tradic, které mají v současném společenském životě vesnice stále pevné místo nebo o nich existuje alespoň povědomí, pokud se již aktivně nerealizují. Zejména na Moravě dodnes platí hody za nejvýznamnější výroční slavnost, na které participuje celá vesnice a která je provázena řadou zvyků, vycházejících z různých kořenů.

Jak vyplývá z etymologie slov, české posvícení bylo svátkem na památku posvěcení křesťanského chrámu.² Naproti tomu moravismus *hody* je označením výroční slavnosti spojené s hodováním, hostinou, s dostatkem jídla a pití. Substantivum *hod* původně znamenalo obecně slavnostní den, svátek, jak se objevuje v archaizovaném sousloví Hod Boží vánoční, velikonoční a svatodušní.³ Pokud se hodová slavnost vázala na patrocinium kostela a spadala již do jarní doby, užívalo se pro ni označení *hodky*. Hodkami se označovaly také tzv. dozvuky hodů, slavené za týden po jejich skončení. Stejně tak slavnost, konaná na Poličsku následující neděli po posvícení a spojená s kácením máje a tancem kolem ozdobeného vršku, se nazývala „mladé“ posvícení.⁴ Spolu s uvedenými termíny – hody a posvícení – se pro uvedenou výroční slavnost objevují ještě porůznu další názvy.⁵

Hodové a posvícenské atributy chyběly už pouti. I když toto apelativum znamenalo v původním významu cestu, putování na posvátné místo, v přeneseném významu se jím na západní Moravě označuje výroční slavnost, konaná na svátek patrona farního chrámu nebo místní kaple. Je spojena nejen s náboženskými obřady, ale má také profánní složku zábavní (pouťo-

vá muzika) i komerční. S církevními obřady byly nebo jsou spojeny i hodové slavnosti.⁶ Ve slováckých obcích je dosud integrální součástí hodů krojovaný průvod do kostela a účast na mši.⁷

Termín konání hodové a posvícenské slavnosti se nejčastěji vázal k svátku patrona místního farního kostela, ale i na jinou dobu, pokud se ve vesnici vytvořila

Katova řeč nad beranem o hodech. Borač, 50. léta 20. století.
Foto archiv autora.

tradice tzv. císařských hodů, a to na základě nařízení císaře Josefa II. z roku 1787.⁸ Osvícenský císař ve snaze zabránit ekonomickým ztrátám, které vznikaly častou účastí na hodech a posvícení i několikadenním hodováním poddaných, nařídil jejich konání v jeden termín, a to třetí říjnovou neděli, na svátek sv. Havla, opata. Proto se hodům, slaveným v tomto termínu, říkalo „císařské“ nebo „svatohavelské“. V případě, že lokální tradice byla silná a udržela se i nadále, slavila vesnice hody dvoje, označované jako „staré“ a „nové“, tj. císařské.

Hodový průvod s laufry, „velkým chlapem“ a rychtářem. Doubravník. Foto M. Válka 2003.

Jak už jsme konstatovali, nejen sám název, ale i vlastní průběh této výroční slavnosti vykazuje v moravském prostředí výrazné lokální rozdíly. Společné bylo vůdčí postavení mladé chasy a jejich volených představitelů, stárků, ve 20. století nahrazené společenskými organizacemi, stavění ozdobeného stromu, máje a tanec pod ním, a v neposlední řadě obřad se zvířetem, nejčastěji kohoutem, káčerem, kozlem a beranem.

Ještě v 19. století byly moravské hody porůznu spojeny se zvykem stínání berana. Z Hané máme doloženu zprávu o tomto zvyku z počátku 19. století od neznámého autora. Ten popisuje v kalendáři *Mährisch-schlesischer Wanderer* na rok 1812⁹ původní naturalistickou podobu obyčeje, kterou měl možnost shlédnout při své cestě po Hané během třetí říjnové neděle. Obyčej považuje za nemravný a apeluje na duchovní, úředníky, učitele a představené obcí, aby dosáhli jeho zákazu. Stejně vyznívá i další literární zpráva z roku 1837 od J. Clutha,¹⁰ jenž zvyku přihlížel na Hané u Záběčáků. Také on doufá, že zvyk, zděděný z doby pohanské, brzy zajde.

Svod různých zpráv o stínání berana z druhé poloviny 19. století a počátku 20. století, jak se objevily v Českém lidu nebo v různých regionálních a lokálních monografiích, publikoval Čeněk Zíbrt v VIII. svazku *Veselých chvil v životě lidu českého*.¹¹ Ukazuje se, že zvyk si až do konce 19. století houževnatě udržoval svou naturalistickou podobu s usmrčením zvířete, a to po celé Moravě. Mnohé záznamy z Brněnska, Slovácka i z Hané¹² popisují i taneční a písňové produkce stárků, kteří ortel smrti vykonávali. Naproti tomu zápisy ze západní Moravy a z východních Čech dokládají, že integrální součástí obyčeje byly rozsáhlé slovesné projevy a vedle mladé chasy se hodových průvodů účastnily také početné skupiny masek.

Naturalistický průběh hodové slavnosti se stínáním berana byl různými tlaky, vycházejícími ze strany úřadů, ale i vesnické inteligence, postupně transformován do symbolické podoby. Pro časové zařazení transformace rituálu do jeho humánnější podoby je důležitý popis stínání berana z východních Čech (Polička, Svojanov) z osmdesátých let 19. století, jehož autor uvádí variantu obyčeje, při níž beran dostává tzv. pardon, tj. milost, protože úřad setnutí nepovolil.¹³ Obyčej tedy akceptoval nový prvek – milost pro berana – provázený dialogem mezi auditorem (soudcem) či katem a tzv. aditantem pardona¹⁴ nebo samotným pardonem. Zmíněný dialog ještě

více podpořil dramatickou složku této v podstatě lidové divadelní hry postavené na bezprostředním kontaktu herce a diváka. Stínání berana tím dostalo dramaturgii, která se ve 20. století více méně neměnila, pokud se obyčej v lokalitě pravidelně realizoval. V případě jednorázových akcí docházelo k různým inovacím, protože pořadatelé se necítili být vázáni tradicí.

Koncem 19. století v době konání krajinských národopisných výstav se stínání berana prezentuje jako „národní zvyk“ na lidových slavnostech, které výstavy pravidelně provázely.¹⁵ Stínání berana se dostává do roviny scénického folklorismu a je předváděno také později.¹⁶ V silně stylizované podobě se objevuje v druhé polovině 20. století na repertoáru některých hanáckých souborů.¹⁷ Obyčej však žije i v původním prostředí, kde přetrvává jako součást hodových slavností ve východních Čechách a na západní Moravě místy až do současnosti.

Ve východních Čechách se obyčej stínání berana o posvícení udržel na Poličsku.¹⁸ Byl zaznamenán v obcích Rohozná, Oldříš, Svojanov, Korouhev i v samotné Poličce. Na základě terénních výzkumů ho Libuše Volbrachtová¹⁹ zdokumentovala také v Širokém Dolu, Nedvězí a v novoosídleneckém Vendolí na Svitavsku (Hřebečsko). Zvyk nebyl už znám na sousedním Litomyšlsku. Z údajů v odborné literatuře vyplývá, že ve východních Čechách, na Poličsku a Svitavsku, zvyk zaniká ve většině obcí před druhou světovou válkou s výjimkou Širokého Dolu a novoosídleneckého Vendolí, kde se v poválečné době dočkal různě motivované aktualizace.²⁰ K charakteristickým rysům stínání berana na Poličsku náležel průvod masek jedoucích na koních a postava „kazatele“.²¹

Filiace k východočeskému stínání berana lze nalézt na moravské straně ve Víru, vesnici v údolí Svratky nedaleko Bystřice nad Pernštejnem.²² Vírské martinské hody měly určitá lokální specifika. V čele hodového průvodu jel na koni bíle oděný sv. Martin spolu se svým pobočníkem a katem. Mládež, stárci, označení prutem rozmarýny, a stárkové měli už současný oděv a ne lidový kroj, který v obci zanikl a nedočkal se renesance ani v poválečné době. Pomocníci kata vedli berana přímo v průvodu. Ten uzavírala skupina masek, reflektujících zaniklou i současnou realitu všedního vesnického života (policajt, žid s židovkou, kominíci, cikán, kůžkař, podomní brusič, pošťák, různí řemeslníci).

Důležitou postavou vírského obyčeje byl kazatel, jak je zde, podobně jako na sousedním Poličsku, nazýván úředník, který pod májem, přednáší žalobu na berana. Toto označení jedné z hlavních postav hodů souvisí s náboženskou situací v regionu a s existencí evangelictví, protože v jižněji položených katolických obcích na Tišnovsku je termín kazatel neznámý.²³ Vyvrcholením vírských hodů bylo „kázání“ pod májem, které z ozdobené „kazatelny“ přítomní vyslechli. Mělo obdobný charakter jako „ortel“ v obcích na Tišnovsku – šlo o veršované humorné příběhy, jejichž obsahem byly různé morální a společenské prohršky, které se v uplynulém roce staly. Od trestu smrti berana zachránil sv. Martin, jenž přijel na koni a požádal pro něho o milost. Podařilo se mu to teprve napotřetí, aby hodové veselí nebylo narušeno popravou.

Na základě recentních zpráv a terénního výzkumu provedeného v roce 2003 lze konstatovat, že hodové slavnosti spojené se stavěním máje a stínáním berana jsou stále živé na západní Moravě ve vesnicích v povodí Svratky na Bystřicku nad Pernštejnem a kolem Tišnova. Detailně je sledujeme ve třech západomoravských lokalitách, v městečku Doubravníku a ve vesnicích Borači a Kozárově.²⁴ Zatímco v Doubravníku a Borači představuje stínání berana každoročně opakovanou akci, v Kozárově šlo o jednorázovou záležitost, která obsahovala některé inovace. Ze získaných informací v terénu vyplý-

Hodový průvod s beranem. Doubravník. Foto M. Válka 2003.

vá, že hodové stínání berana je živé i v dalších lokalitách regionu, např. v Olší, Dolních Loučkách, Štěpánově nad Svratkou, Ujčově, Rožné, Lomnici u Tišnova, Lomniče nebo ve Velké Bíteši, kde bylo v roce 2003 součástí Podhoráckých slavností.

Doubravnické hody s beranem a ortelem, které pořádá místní Sbor dobrovolných hasičů ve spolupráci s občany a mládeží, mají v tomto vesnickém městečku²⁵ na Českomoravské vrchovině starou tradici a konají se pravidelně v neděli na svátek Povýšení sv. Kříže, jemuž je zasvěcen místní farní kostel. V sobotu staví pořadatelé na náměstí už za pomoci techniky máj (u země zabezpečený před případným podřezáním) a u něho parket dokola ohrazený zahrádkou se třemi vstupy. Zahrádku lemují ozdobené břízy. V minulosti máj stál uprostřed parketu, který byl dvakrát větší než současný.

Máj, který je jeden ze symbolů hodů a pod nímž se celá slavnost odehrává, má v lokalitě stabilní místo, posvěcené tradicí. Ne vždy změnu jejího situování lokalita přijme.²⁶

V neděli odpoledne pokračovala hodová slavnost průvodem stárků a chasy a dalších účinkujících, kteří vyšli z hasičské zbrojnice a směřovali nejdříve ke starostovi. V čele průvodu kráčela maska tzv. velkého chlapa, dva lauffři a na koních jeli „pardoní“. Průvod doprovázela dechová hudba Koroužanka a za ní pochodovalo na čtrnáct párů chasy oblečených do místního podhoráckého kroje. Hodový průvod uzavíraly dvě bryčky, vezoucí úřady, dva soudce s obhájcem. V druhé bryčce jel kat

Taneční sólo před domem stárkové. Doubavník. Foto M. Válka 2003.

s pacholkem. Jako poslední vezli školáci na vozíku berana. Na řádný průběh hodů dohlížel rychtář.²⁷ Od starosty, kde chasa dostala povolení držet hody a byla pohoštěna, se průvod odebral ke třem stárkovým. Obřad byl stejný – stárek požádal rodiče, aby dovolili dceři jít za stárkovou, připil jim a hudba zahrála sólo.

Mezi tím se na náměstí pod májem sešli doubavnickí občané a jejich hosté, a když sem dorazil i hodový průvod, začal obřad stínání berana. Beran ozdobený bílým šátkem stanul na podiu pod májem a žalobce ho v tzv. ortelu obvinil z různých nepravostí, které se v průběhu roku místním obyvatelům staly. Když už měl být, přes obhájcovu řeč, katem setnut, přijel na koni nejdříve první a potom druhý „pardon“ a žádali pro berana milost. Protože kat nesměl berana setnout, vzdává se svého katovského řemesla a zavádí do tance stárkové a další děvčata. Chasa přivádí na parket přihlízející diváky a následuje taneční zábava pod májem.

Hody mají v současném kulturním kalendáři Doubavníka stále pevné místo. O jejich vitalitě a společenské aktuálnosti svědčí tradovaný případ. Když se jednoho roku hody nepodařilo zorganizovat, vozily ženy po městečku truhlu (rakev) s nápisem „hody nám umřely“, cestou hlasitě nařikaly a dávaly tak touto teatrální formou najevo svůj zásadní nesouhlas s tím, že se hody nekonají. Poprvé v roce 2003 musel na přání obyvatel hodový průvod zavítat i do nové čtvrti rodinných domků na východním okraji městečka. Pozvání na hody a předání finančního příspěvku považují starousedlíci za výraz slušného chování a přátelských sousedských vztahů. Finanční příspěvky získané při zvaní na hody pokryjí pořadatelům veškeré náklady na organizaci akce.

K lokálním specifikům v Doubavníku patří maska tzv. velkého chlapa, který se v hodovém průvodu objevil někdy v padesátých letech 20. století a je považován za jeho nezbytnou součást.²⁸ Spolu s cigánkou s děckem je pozůstatkem širšího průvodu masek. V roce 2003 do průvodu pořadatelé zařadili i dva lauffry, masku, která v hodových průvodech 19. století byla běžná a která se objevuje na Horácku také v masopustní obchůzce.

V Borači,²⁹ vesnici v sousedství Doubavníka, se slaví třetí říjnovou nedělí tzv. císařské hody. Slavnost začíná o nedělním poledni zvaním boračských a podolských občanů na hody. Za doprovodu Kolářovy dechové

hudby z Doubravníka prošla v roce 2003 krojovaná chasa všemi částmi vesnice až pod máj,³⁰ který byl postaven uprostřed sídla na travnatém hřišti. Obřadní prostor lemovala řada ozdobených březových májek. Parket v Borači už nepokládají.

S chasou přijel kočár s auditorem (soudcem) a katem, berana už drželi pod májem školáci a z povzdálí vše na koních sledovali v husarské uniformě oblečení pardon a jeho pomocník.³¹ Průběh stínání berana byl obdobný jako v Doubravníku: auditor na vyzvání kata přednesl ortel, veršovanou žalobu na berana, který byl obviněn ze všeho zlého, co se obyvatelům ve vesnici stalo během uplynulého roku. Vděčným tématem jsou příhody podnapilých, konfliktní mezilidské vztahy, motoristické „úspěchy“, různé krádeže apod.³² Mezi jednotlivými články ortelu se auditor posilňoval³³ a mladá krojovaná chasa vyvolávala charakteristické: *Čí só hody? Naše! Čí só dluhy? Starostovy! Po přečtení ortelu beran odkazuje části svého těla těm, kteří se v ortelu objevili, a na konec říká: všem muzikantům odkazují svůj ohon, aby se mně pokusili zatroubit o pardón!*³⁴ Když už měl být beran setnut, přijel tryskem na koni pomocník pardona s žádostí o milost. Jelikož neuspěje, přijíždí sám pardon a dialog mezi ním a katem končí udělením milosti pro berana. Slavnost uzavřel společný tanec pod májem, který zahájil kat a chasa.

Hody pod májem se stínáním berana se v Borači konají pravidelně každý rok. Jsou společenským integračním prvkem. Chasa je očekávána před domem a připravuje se pro ni pohoštění, hudba hraje oblíbené melodie obyvatel, před domy se tančí, zpívá a žertuje. I když boračské hody zachovávají tradiční dramaturgii i postavy a rekvizity, je možné pozorovat určité zjednodušení slovních projevů, ve srovnání s popisem hodů z poloviny 20. století od Z. Škorpíka³⁵ v jeho rukopisné monografii o Borači.

Tradiční hody v Kozárově³⁶ uspořádal v roce 2003 Obecní úřad. V této nevelké obci na okraji Českomoravské vrchoviny nedaleko od Lysic jsou hody příležitostnou záležitostí. Poslední hody se konaly v roce 1990. Nopak pravidelně každý rok se v Kozárově slaví pouť, a to na sv. Annu, které je zasvěcena místní kaple.

Kozárovské hody měly základní atributy západomoravských hodů – byly pod májem, s ortelem a beranem. V neděli po obědě šla krojovaná chasa za doprovodu Podhorácké dechové hudby z Černovic u Kunštátu pro

stárky a stárkové. Ozdobený máj s věncem byl vztyčen u betonového parketu na dolní straně návsi, kde přivázaný u máje čekal na svůj ortel beran. Když mladá chasa se stárky přišla pod máj, požádala zde starostu obce o povolení držet hody. Po té co byli poučeni, jak se mají chovat, obdrželi souhlas a hodové artikule byly připevněny na máj tak vysoko, kam až dosáhl jeden z chlapců za pomoci dalších, kteří pod ním vytvořili z těl dvoupatrovou pyramidu. Když na parket přijel kočár s ortelisty, začal tradiční „soudní“ proces nad beranem, začínající jeho obviněním a končící milostí. Hodovou slavnost uzavřela moravská beseda zatančená chasou a společná zábava přítomných.

Hody v Kozárově 2003 měly proti západomoravské tradici některé inovace, dané tím, že nejde o periodicky se opakující slavnost. Chyběla instituce pardonů nebo zavádění do tance. Zajímavá je rovněž informace v kozárovské kronice, podle které uspořádal v roce 1925 Spolek omladiny hody, při nichž předvedl starý zvyk – tlučení kohouta cepem.³⁶ Hody s ortelem a beranem byly v obci obnoveny podle obyčeje, známého z jiných obcí na Tišnovsku.

Ve všech uvedených lokalitách je tedy podzimní hodová slavnost tradičně provázena zvykem stínání berana, rozvinutého do divadelního představení s množstvím dramatických prvků a rekvizit, řadou jednajících osob ve speciálních kostýmech a plně humorně satirických textů. Scénář obyčeje vycházející z tradice je analogický ve všech lokalitách a obsahuje tyto prvky: postavení máje, zvaní na hody, povolení hodů starostou, cestu pro stárkové a obřad pod májí, kde je beran obžalován v tzv. ortelu z různých morálních poklesků a nehod, které se v uplynulém roce v obci staly. Veršovaný ortel je přednášen různě nazývaným „úřadem“. Před pomyslnou smrtí odkazuje beran části svého těla různým protagonistům ortelu i přítomným hodovníkům. Když má být poprava vykonána, přijíždí na koni tzv. pardon, s žádostí o milost. Z dialogu mezi katem a pobočníkem pardona a pak vlastním pardonem vychází vítězně pardon. Kat odhazuje popravčí šavli, sám zahazuje tanec pod májem, poté zavdává a zavádí do tance nejdříve stárkové a pak ostatní přítomné dívky.

Hodová slavnost plní dnes zábavné a integrační funkce pro dané společenství. Původní magické ochranné a plodonosní funkce svůj význam ztratily a dnešní aktéři je nereflektují.³⁸

Poznámky

1. Souborné zpracování české zvykoslovné tradice viz Č. Zíbrt: *Veselé chvíle v životě lidu českého I-VIII*. Praha 1909-1911; *Československá vlastivěda III. Lidová kultura*. Praha 1968, s. 201-256; A. Václavík: *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha 1959; V. Frolec: *Výroční obyčeje a jejich životnost v českých zemích*. In: *Výroční obyčeje*. Současný stav a proměny. Brno 1982, s. 18-54; E. Večerková: *Výroční obyčeje a obyčeje spjaté se zemědělstvím*. In: *Vlastivěda moravská 10. Lidová kultura na Moravě*. Brno – Strážnice 2000, s. 187-217.
2. P. Váša – F. Trávníček: *Slovník jazyka českého*. Praha 1941, s. 1140. O slavnosti na počest posvěcení chrámu se zmiňuje už svatováclavská legenda z 10. století. Předcházela jí patrně slavnost spojená s uctíváním předků, obětí a hostinou po sklizni úrody. Viz E. Večerková, c. d., s. 203
3. P. Váša – F. Trávníček, c. d., s. 423.
4. Č. Zíbrt: *Na tom našem dvoře... Obřady a zábavy při slavnostní odpravě kohouta, housera, kačera, beránka, kozla a vepřka*. In: *Veselé chvíle v životě lidu českého VIII*. Praha 1911, s. 52.
5. Z německého *Kirchtag* (posvícení) pochází severoalašské a slezské krmaš, karmaš, karmašnice.
6. V Borači o hodové neděli byla hrubá mše sv. obětována za „počestné“ mládence v obci. Děvčata měla mši v pondělí po hodech. V současnosti se tak už neděje. Bohoslužby jsou spojeny s poutí o svátku P. Marie Růžencové, které je zasvěcena místní kaple. Viz Z. Škorpík: *Borač. Geograficko-historicko-národopisný obraz*. Brno 1950 (rkp.). V sousedním Doubravníku, kde se hody konají tradičně v září na svátek Povýšení sv. Kříže, jsou nedělní doprovodné církevní obřady stále jejich integrální součástí. V roce 2003 připomněl vazbu hodů na patrocínium farního kostela i kněz, když v kázání reagoval na propagační materiál, který k hodům vydali pořadatelé a kde tato skutečnost nebyla dostatečně zdůrazněna.
7. V Žádovicích na Kyjovsku byla hodová neděle v roce 2003 spojená se společným průvodem do kostela a slavnostními bohoslužbami za přítomnosti krojovaných párů.
8. E. Večerková, c. d., s. 203.
9. Viz R. Jeřábek: *Lidové obyčeje z Moravy před půldruhým stoletím*. Národopisné aktuality 7, 1970, s. 41-50; R. Jeřábek (ed.): *Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786-1884*. Strážnice 1997, s.116-119. – Už roku 1780 navštívil na své cestě Moravou hanácké hody v Prostějově sběratel lidových písní Josef Vratislav Monse. V dopise Petru Cerronimu se zmiňuje jen o hanáckých písních, které ho zaujaly a které by chtěl sbírat. Viz M. Jiroušek – O. Sirovátka: *Písně z Hané*. Praha 1954, s. 5.
10. R. Jeřábek 1997, c. d., s. 216-223.
11. Č. Zíbrt: *Na tom našem dvoře... Obřady a zábavy při slavnostní odpravě kohouta, housera, kačera, beránka, kozla a vepřka*. In: *Veselé chvíle v životě lidu českého VIII*. Praha 1911.
12. Č. Zíbrt 1911, c. d., s. 46-62. – Písně uvádí např. F. Sušil: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Brno 1859, s. 715-721.
13. Č. Zíbrt 1911, c. d., s. 52.
14. Správně adjutant – pobočník. Soud nad beranem paroduje soudní líčení včetně jmen soudních úředníků.
15. Na dřevohostické výstavě stínání berana fotograficky zdokumentoval Josef Klvaňa. Popis záhorského stínání berana publikoval F. Příkryl: *Jak ve Lhotě stínali berana*. Záhorská kronika 3, 1906, s. 8. Dále Č. Zíbrt: *Dožatá a stínání berana na Moravě*. Český lid 17, 1908, s. 335-339. Součástí je Klvaňova fotografie *Jak stínali na Hané berana* z národopisné slavnosti v Dřevohosticích 1893.
16. Na Hanáckém roku v Přerově 1923 ho předvedla místní jednota republikánského dorostu z Oseka nad Bečvou. Viz F. Pospíšil: *Almanach Hanáckého roku v Přerově*. Přerov 1923, s.29-31.
17. Např. Mánes Prostějov a Olešnice Doloplazy.
18. Krolmus uvádí posvícenské stínání jarníka také na Chrudimsku, Čáslavsku a Královéhradecku. Viz Č. Zíbrt, 1911, c. d., s. 46.
19. L. Volbrachtová: *Tradice a inovace v obyčejových projevech na Svitavsku*. In: *Výroční obyčeje*. Současný stav a proměny. Brno 1982, s. 156-163.
20. L. Volbrachtová, c.d. Šlo o vytváření nové lokální kultury novosídlenci z Tišnova.
21. V 19. stol. je pro kazatele doloženo i označení „rabin“. Souvisí se stereotypy majoritní společnosti vůči židovské minoritě. Ve stejné významové rovině a se stejnou motivací se užívalo označení „kazatel“. Viz Č. Zíbrt, 1911, c.d., s. 49.
22. Obyčej v sedmdesátých letech 20. století zdokumentoval J. Souček: *Tradiční hody ve Víru*. Národopisné aktuality 8, 1971, s. 201-203.
23. Vír je přiřazen do nedalekého Rovečného, kde se vedle katolického kostela sv. Martina nachází i kostel českobratrské církve evangelické. Vířská „kázání“ sestavoval dlouhá léta místní občan J. Navrátil, na rozdíl od jiných obcí, kde byl ortel dílem stárků (Borač). Viz J. Souček, c.d., s. 203.
24. Z hlediska etnografické rajonizace se toto území rozkládá na rozhraní moravského Horácka, přírodně utvářeného Českomoravskou vrchovinou a kulturně formovaného kontaktem s českou lidovou kulturou (v užším slova smyslu), a Podhorácka, které mělo ve své tradiční kultuře řadu styčných prvků s Brněnskem. Viz M. Válka: *Příspěvek k etnografické diferenciaci západní Moravy. Zpráva o „Horácích“ ze 16. století*. Národopisná revue 12, 2002, s. 27-31.
25. Doubravník, obec s charakterem městečka, leží v údolí řeky Svratky 12 km severozápadně od Tišnova. V obci žije na 800 obyvatel, kteří se v minulosti živil zemědělstvím a řemesly, zejm. textilními, v současné době dojíždí za prací do okolních průmyslových podniků (Nedvědice, Tišnov, Kuřim, Brno). Po vytvoření krajské samosprávy připadl Doubravník ke kraji Vysočina se sídlem v Jihlavě, okresním městem byl od roku 1960 Žďár n. S., před tím Tišnov. Sídlo dominuje pozdně gotický farní chrám Povýšení sv. Kříže a historické jádro Doubravníka je vyhlášeno jako památková zóna. Už v meziválečné době byl Doubravník místem rekreace brněnské aglomerace (letní byty), po druhé světové válce zde vzniklo několik chatových kolonií. Kromě podzemních hodů se zde koná tradiční pouť ke kapli sv. Maří Magdaleny na kopci Bozince. O zpracování lokální historie se zasloužil místní učitel Leopold Mazáč, správce doubravnického archivu a autor monografie *Doubravník* (1972). Videodokumentaci hodů v Doubravníku provedl Ústav evropské etnologie FF MU Brno 14. září 2003.

26. V minulosti, když se pořadatelé hodů v Doubravniku stali Sokoli a situovali máj na hřiště u sokolovny, přes noc máj někdo podřezal a postavil na náměstí, kde vždy stával.
27. Funkcí rychtáře byl pověřen Vladimír Jirčík, bývalý pracovník Ústředí lidové umělecké výroby v Brně, který pokračuje v díle L. Mazáče. Zpracovává lokální historii, lidová řemesla a tradiční lidovou kulturu Podhorácka. Zachránil mnoho hmotných dokladů ze života doubravnických obyvatel i z okolních vesnic, patřil k zakladatelům místního národopisného souboru Dóbrava a podílí se významnou měrou na organizování tradičních hodů se stínáním berana.
28. Když byl zapůjčen svého času do Bystřice n. Pern. a nevrácen, Doubravničtí se s tím nesmířili a hned po té, co se jim masku podařilo objevit, přivezli ji zpět.
29. Borač, spojená s původně samostatným Podolím, leží v údolí pod Veselským chludem na pravém břehu řeky Svratky (Podolí na levém) 8 km severozápadně od Tišnova. V roce 2001 měla 293 obyvatel. Státní správou Borač patřila k okresu Tišnov, od roku 1960 k okresu Žďár n. S., krajským městem je od roku 2002 Jihlava (Kraj Vysočina). Farou náleží do Doubravníka. V obci je kaple P. Marie Růžencové (1853), na jejíž svátek se drží pouť. Obyvatelé se v minulosti živilí zemědělstvím, krupařstvím, obchodem s ovocem a tkalcováním pro lomnické faktory. Dělníci docházeli na Prudkou do papírny firmy C. M. Kopřiva nebo dojížděli za prací do Tišnova, Drásova, Kuřimi a Brna, což umožnilo postavení železnice roku 1905. Přímou v obci byl přestavěn obilní mlýn na výrobu lepenky a pak na tkalcovnu. Za socialistické éry zde pracovalo dřevařské družstvo Javor. Dřevovýroba pokračuje i po roce 1989. V Podolí pracovala textilní valcha, původně v majetku lomnických Serenyiů, jimž Podolí do zrušení patrimoniální správy náleželo. Po různých nájemcích ji vlastnila rodina Graciasů. V šedesátých letech 20. století se pracovníci Ústředí lidové umělecké výroby Brno zajímali o možnosti jejího zprovoznění, ale záměr nebyl realizován. Podolským rodákem je spisovatel Josef Uher (1880-1908), autor sociálně laděných próz ze života místních tkalců, dělníků a lidí na okraji společnosti. Dokumentace hodů provedena 19. října 2003.
30. Máj se pečlivě vybírá, aby byl pěkně rovný a ne na některou stranu hnutý, jedlový nebo smrkový. Když se kůra oloupe, máj pak svítí do dálky a je dominantou na panoramatu vesnice. Zelený vršek původní nebo nahrazený novým zdobily papírové stuhy a květy, dřívě i jablka a kytice. Pod zeleným vrškem byl připevněn ještě ozdobený zelený věnec. Před případným podřezáním máje se místní brání technickými prostředky, železnými pruty a hrubým drátěným pletivem, které obepíná kmen u země. Toto zabezpečení máje je skryto pod větvemi nebo pod spirálovitě vinutým věncem. Máj se nemusí v noci hlídat, jak se to dělo dřívě.
31. I když „jet o pardon“ bylo prestižní záležitostí selských synů, v současnosti tuto roli plní příslušníci jezdeckého oddílu z Mannsberka u Nedvědice, kteří „jezdí pardony“ i v Doubravniku. Vystupují i na různých historicky zaměřených akcích.
32. Text z boračského ortelu v roce 2003:
*Tak, jak se to občas stává,
byla v obci nějaká sláva.
Na Velikonoce či na hody
beran v pití dělal závody!*

*Obcházel po baráčku baráček,
nikde neodmítl panáček.
Fernet, vodka, to je jedno,
sosal vše, co kde teklo.*

*Když opustil desáté stavení,
cítil, že z chlastu je již znavený.
Jenže beran ještě při chuti
obešel ze tří chalupy.*

*K té čtvrté statečně vyrazil,
pak beran ale narazil.
Po pár krocích se silnice zvedla,
beranovi ťafku dala.*

*Kdyby cesta však byla volná,
to by bylo ještě hola!
Však na zemi byly křidlice,
ty ťaly do beranovi palice!*

*Z oranžových střepů se beran zvedl,
na mezu k silnici si sedl.
V potlučené palici se poškrábal
a na celý svět nadával.*

*No nic, tady sedět nebudu,
vydám já se k domovu.
To bude, panečku, cesta,
šikla by se polstrovaná vesta.*

*Tak šněroval beran cestičku,
občas přišlápl si tkaničku.
Sem tam taky zavrával,
oráčskou půdu se orat jal.*

*Když tu před beranem mostek stál,
takovou překážku nečekal.
Nikde nikdo, kdo by mu pomohl,
trefit mostek beran nemohl.*

*Doma už po beranovi velká sháňka,
hledal brácha, mamka, tatka.
Tak počali berana hledati,
že s mostkem zápasí, nemohli věděti.*

*Když berana objevili,
na rikši jej naložili.
A snad dneska už ví beránek,
že pít se nemá a když, tak jen kapánek!*

33. Žádost o nalití je uváděna např.:
*Paragraf dlouhý průvod, bez doušku nebude úvod.
Paragraf auto rozjetý, už mám ten panák nalitý?
Paragraf huba vodřená, už je ta štamprla nalitá?*

34. Závěr, či-li testament:

*Beranovi, co Lájoše zastrašil,
odkazují svoje rohy, aby příště kožich jim líp vyprášil!*

*Beranovi, co na diskotéce kalil,
odkazují svoje játra, protože bez nich nám hošík rychle zchátrá!*

*Berani, co kolo málem pozbyla,
odkazují svoje nohy, aby příště raděj pěšky chodila!*

*Beranovi, co děcka málem přejel,
odkazují svoje oči, aby lépe viděl!*

*Beranům, co o kulečnick se přeli,
odkazují svůj kožich, aby příště podlahu lépe vytřeli!*

*Beranovi, co křidlice ksichem skládal,
odkazují svoje čelo, aby ho to příště tolik nebolelo, chudáka malého.*

*Beranovi, co syrové maso mu zachutnalo,
odkazují svoje zuby, aby se mu příště líp žvýkalo!*

35. Zdeněk Škorpík (nar. 1927), boračský rodák, zpracoval monografii o historii a tradiční kultuře Borače v roce 1950 jako závěrečnou práci v etnografickém semináři prof. Antonína Václavíka na brněnské Filozofické fakultě. Řadu informací od něho získala pro studii o kroji na Tišnovsku rovněž V. Svobodová. Aktivně se podílí na církevním i kulturním životě Borače. Dosud vodí procesí poutníků o svátku sv. Maří Magdaleny na doubavnickou Bozinku a pořádá poutní zájezdy. Jako auditor řadu let přednášel ortel při hodovém

stínání berana v Borači. Viz M. Válka: *Životní jubileum Zdeňka Škorpíka*. Národopisný věstník 19 (61), 2002, s.188-190.

36. Obec Kozárov leží 15 km severně od Tišnova na západním úbočí Babylonu (614m n. m.), výrazné krajinné dominanty východního okraje Českomoravské vrchoviny. Původní spádovost k Tišnovu (sídlo okresu) a Lomnici se mění v sedmdesátých letech 20. století, kdy bylo místní JZD přičleněno k zemědělskému velkopodniku se sídlem v Lysicích. Už v roce 1960 vytvořením okresu Blansko vznikly podmínky pro tento posun. U příležitosti 400 let první písemné zprávy (1601) o obci uspořádal obecní úřad sjezd rodáků a vydal publikaci *Obec Kozárov. 400 let obce* (Kozárov 2001). Obsahuje několik údajů k tradiční lidové kultuře, konkrétně k držení hodů a o kozárovských královničkách, uvedených do literatury L. Bakešovou a Z. Jelínkovou. I když se každý rok slaví v Kozárově pouť na sv. Annu, které je zasvěcena kaple (stavba dokončena 1919), roku 1925 uspořádal Spolek omladiny hody, při nichž předvedl starý zvyk tlučení kohouta cepem. Další hodové slavnosti jsou zaznamenány až v poválečné době. V roce 1960 uspořádaly krojované hody složky Národní fronty. Mladá chasa vystupovala v kyjovských a vlčnovských krojích. Při hodech v roce 1990 si vypůjčila mládež horácké kroje z Bystřice n. P., na hody v roce 2003 kroje z nedalekých Černovic u Kunštátu. Videodokumentace provedena 21. září 2003.
37. L. Sedláčková – F. Sedláček: *Obec Kozárov. 400 let obce*. Kozárov 2001, s. 24.
38. Viz M. Šimša: *Tanec pod zeleným stromem*. In: Zeleň v lidových obyčejích. Uherské Hradiště 2003, s. 199-231.

V Bystrci žiji více než dvacet let a od dětství jsem mohla sledovat jeho postupný vývoj. Rozsáhlá panelová sídlištní výstavba, kvantum nově přistěhovaných obyvatel, rozšiřující se síť městské hromadné dopravy a postupně se rozvíjející infrastruktura změnily tvář původně příměstské zemědělské obce během let k nepoznání. Z malé vesnice s několika sty obyvatel se stalo dvacetitisícové předměstí, kterým denně proudí stovky lidí za návštěvou zoologické zahrady či Brněnské přehrady nacházejících se v jeho katastru. Tradiční sousedské vazby doznaly postupem času značné změny a i do Bystrce již zasáhla anonymita velkoměsta.

Pokus o obnovení bystrckých hodů byl pro mne velkým překvapením. Zdejší společenský život se v dobách minulých omezoval převážně na oficiální akce jako oslava Mezinárodního dne žen, dne dětí a Velké říjnové socialistické revoluce, zpestřené výjimečně taneční diskou zábavou či dětským maškarním plesem. Teprve změna politického systému po roce 1989 přinesla na tomto poli několik novinek. Upustilo se od oslav MDŽ a VŘSR a z Agitačního střediska Národní fronty se stalo Společenské centrum, které se snaží více rozvíjet místní kulturní život. Ať už se však jednalo o pořádání akcí pro děti, tanečních „Čajů o páté“ pro starší spoluobčany, plesů či převážně folkových koncertů pro všechny generace, nikdy to nebylo něco, co by mě zaujalo. Když jsem v červnu roku 2000 potkala cestou na tramvaj dvojici v kyjovských krojích, nevěřila jsem vlastním očím. A když jsem navíc od nich dostala pozvánku na bystrcké hody, neváhala jsem a rozhodla jsem se tento fenomén blíže prozkoumat.

Prostřednictvím terénního výzkumu jsem se dozvěděla hodně o přípravě a průběhu současné hodové slavnosti, avšak téměř nic o její podobě v minulosti. Nepodařilo se mi objevit žádného pamětníka, který by byl ochoten zodpovědět mé dotazy, na odboru kultury Úřadu městské části Brno-Bystrc mi poskytli pouze materiály k posledním ročníkům, a teprve bádání v Archivu města Brna přineslo alespoň nějaké uspokojivé výsledky. Jednalo se však převážně o materiály z meziválečného období; informace o podobě hodové slavnosti v období po druhé světové válce, čerpané z nečetných zmínek, byly velmi kusé.

V bystrcké kronice se ale podařilo objevit alespoň krátký popis zdejší hodové slavnosti, zaznamenaný roku 1930: „Na ostatky se také volívali ‘stárci’, obyčejně 4, kteří *museli na mladé hody, t. j. v neděli po Janu Křtiteli, i na staré hody, v říjnu, v neděli po Havle, obstarati máje, hudbu, pití aj. Na mladé hody tančilo se jeden den – v neděli, staré hody ‘se držely’ tři dni. Každý stárek si zvolil stárku a ty obstaraly stárkům kytice na klobouky, rozmarýny pro hosty, ozdobily máji a první platily ‘na talíř’. Mája stála před hospodou u stavení čís. 10 a při pěkném počasí se tančilo pod ní i ve dne i v noci. Chlapci a děvčata bez kabátů – chlapci s naškrobenými rukávy u košile, děvčata ve vyžehlených ‘rukávcích’ točili se vesele za zvuku hudby. V přestávkách zpívala se nejčastěji píseň: ‘Ta bystrcká mája tenká, viděl jsem ji ze Štimberka’.*“¹

Dalším cenným pramenem informací o konání bystrckých hodů v meziválečném období byla účetní kniha „Dávky ze zábav, kina a divadla od roku 1924 do roku 1938“. Zápisy v ní jsou rozděleny do několika kolonek, které sloužily k bližší specifikaci uhrazeného poplatku – je zde vždy uvedeno číslo zápisu, datum, název pořádající korporace, druh zábavy, počet prodaných vstupenek, cena jednotlivé vstupenky a dávka ze vstupného placená obecnímu úřadu (zvlášť z jednotlivých druhů vstupného a na závěr za celou akci úhrnem).

Prostudovala jsem nejprve oddíl věnovaný druhu zábavy a našla zde skutečně několik zápisů označených jako „hody“. Vzhledem k tomu, že tyto zmínky nebyly nikterak pravidelné, je možné, že zapisovatel ne vždy pokládal za nutné používat pro hodovou zábavu tohoto označení a mnohdy se spokojil s prostým „zábava“.

Teorii podporuje počet prodaných vstupenek, z něhož lze odvodit množství účastníků. Zatímco na běžnou zábavu, pořádanou jednotlivými organizacemi, se prodalo obvykle 50-100 lístků, na zábavu konanou v obvyklém hodovém termínu byl tento počet několikanásobně vyšší – obvykle 300 a více. Nebylo také běžné, že by se na pořádání jedné zábavy podílelo více organizací, což bylo však v případě hodové zábavy v podstatě pravidlem.

Naproti tomu, vezmeme-li v úvahu fakt, že již roku 1924 byly v Bystrci hody organizovány místními spolky a ne stárkovskou organizací, nelze zcela vyloučit možnost, že se skutečně konaly nepravidelně – nenašel-li

se nikdo z řad mládeže ochotný zastávat funkce stárků a stárek, hody se v tom roce prostě nekonaly a v obvyklém termínu se mohla uspořádat pouze zábava.

Dokladů o konání hodové slavnosti v Bystrci v poválečném období není mnoho. První zmínka, kterou se mi podařilo nalézt, pochází opět z bystrcké kroniky – ne dlouho po osvobození uspořádal v Bystrci hody místní svaz mládeže. V kronice je doslova napsáno: „*Hody ČSM* – Dne 26. června 1945 uspořádal svaz mládeže hody. Krojovaná mládež tančila besedu a. j. národní tance. Účast byla velká. Čistý zisk činil 35.000 Kč. Podnik byl velmi zdařilý.“² Vzhledem k tomu, že i navzdory předcházejícím chudým válečným letům a všeobecnému nedostatku se podařilo krátce po skončení války hodovou slavnost nejen zrealizovat, ale nadto i s velkým úspěchem, dalo by se předpokládat její konání i v dalších letech, nicméně o tom se už bystrcká kronika nezmiňuje.

O hodové slavnosti či jiných přežívajících lidových tradicích mlčí i *Dějiny Bystrce* (1973) a jediná další zmínka před rokem 2000 je obsažena v obrazové publikaci *Městská část Brno–Bystrc* (1993), kde je u fotografie hodového průvodu uveden výmluvný popis: „*Ke staré Bystrci patří neodmyslitelně každoroční bystrcké hody...*“, který však již v době vydání zmíněné publikace zřejmě neodpovídal realitě.³

Hody v Bystrci. Foto I. Rogožanová 2000.

Události předcházející obnovení hodové tradice

Podnět k obnovení bystrckých hodů vyšel roku 1999 od Martina Šíbla. Ten se jako stárek několikrát předtím zúčastnil hodů v Medlánkách, což ho nadchlo natolik, že začal uvažovat o obnovení této tradice i v místě svého bydliště. Po té, co byl zvolen do kulturní komise⁴ ÚMČ Bystrc, podal v rámci rozvoje kulturních aktivit návrh na uspořádání Bystrckých hodů. Kulturní komise návrh přijala a postoupila jej obecní radě, která jej schválila a rozhodla i o finanční podpoře. Po schválení pořádání hodů ÚMČ bylo financování podniku začleněno do obecního rozpočtu na rok 2000 a organizačním zajištěním byl pověřen odbor kultury. Datum konání obnovených bystrckých hodů bylo naplánováno na 24. červen 2000.

V prosinci 1999 vyšla v Bystrckých novinách výzva občanům a hlavně pamětníkům dříve konaných bystrckých hodů s prosbou o pomoc při přípravě a také s nabídkou přímé účasti na jejich průběhu. Neměla ovšem očekávanou odezvu. Dalším pokusem zvýšit zájem veřejnosti o připravovanou hodovou slavnost byla soutěž výtvarných prací s hodovou tematikou pro žáky základních škol, kterou v dubnu roku 2000 vyhlásila tehdejší místostarostka Eliška Kovářová společně s odborem kultury ÚMČ Bystrc.

Průběh obnovené hodové slavnosti

První ročník – 24. a 25. června 2000

Týden před hody (v sobotu 17. 6.) probíhalo od patnácti hodin před ekumenickým centrem Archa na sídlišti Bystrc II. *zvaní na hody* s kulturním programem, který obstaral folklorní soubor Slováček a cimbálová muzika. Zvat občany na hody měly před všemi třemi bystrckými obchodními centry (Javor – Julius Meinl, Albert, Akát), jak bylo uveřejněno v Bystrckých novinách, i pracovnice kulturního odboru ÚMČ, ale z toho nakonec sešlo.

Následující sobotu (24. 6) byla dopoledne před obchodním střediskem „Julius Meinl“ postavena *mája*, dodaná a instalovaná firmou vybranou odborem kultury. Prostor před obchodním domem se měl stát centrem veškerých aktivit spojených s hodovou slavností – bylo naplánováno, že odtud bude vycházet průvod, bude se konat taneční vystoupení folklorního souboru i chasy v krojích, taneční zábava s dechovou hudbou a občerstvením, řemeslnický jarmark. Měly zde být i kolotoče a další atrakce.

V sobotu odpoledne proběhlo další zvaní na hody, které obstarala již jen samotná chasa. Večer v 19.30 pak začala ve Společenském centru hodová zábava. Skladby v podání dechové hudby Dambořanky střídaly populární melodie let minulých v provedení taneční kapely Jana Viziny. Uskutečnilo se také první předvedení Moravské besedy.

V neděli 25. 6. začal v jedenáct hodin, po ukončení slavnostní mše v bystrckém kostele, tradiční průvod obcí spojený s *chozením po stárkách*. Průvodu se zúčastnili kromě chasy, kterou doprovázela dechová hudba Dambořanka, i členové folklorního souboru Slováček, zástupci ÚMČ Brno–Bystrc a také rodinní příslušníci a známí účinkujících. K průvodu se připojili i lidé přicházející z nedělní mše v kostele a několik náhodných kolemjdoucích, převážně děti. Bohužel během chození po stárkách začalo pršet, takže až na ulici Pod Horkou, k domu starosty, byl slavnostní průvod doprovázen jen minimem diváků.

Ani na hodové zábavě pod májí, která začala ve tři hodiny odpoledne, nebyla účast diváků velká.⁵ Prostor zvolený pro pořádání hodové zábavy byl sice situován do centra obce a blízkosti kostela, leč, dle mého názoru ne příliš šťastně, na asfaltové parkoviště před obchodní dům. Po vyhlášení výsledků dětské výtvarné soutěže, shlédnutí zboží na stáncích řemeslnického jarmarku, krojovaného vystoupení a konzumaci menšího občerstvení většina z přihlížejících odešla. Svou roli v tom jistě sehrálo i nepříznivé počasí. Vzhledem k vytrvalému dešti byla hodová zábava přesunuta do Společenského centra a relativně brzy ukončena.

Celkově lze tedy říci, že první ročník obnovených bystrckých hodů, ač nabízel poměrně bohatý program, neměl u veřejnosti velký ohlas. Vedle nepříznivého počasí se na celé akci podepsala také nezkušenost organizátorů, o níž svědčily mimo jiné i zbytečné prostoje mezi jednotlivými částmi programu. M. Šibl, který se výrazně podílel na organizaci hodů a vystupoval v roli hlavního stárka, k tomu řekl: *„Při prvním ročníku hodů bylo všechno volnější, šlo hlavně o to, aby se uskutečnilo vše, co bylo naplánováno a aby celé hody v pořádku proběhly.“*

Druhý ročník – 23. a 24. června 2001

V rámci přípravy druhého ročníku se organizátoři poučení chybami rozhodli detailněji propracovat plánovaný průběh hodů; základní body programu však měly být stejné. Novinkou byla změna umístění máje, potažmo

konání hodové zábavy pod májí – místo prostoru před obchodním domem byl zvolen prostor před bystrckým Společenským centrem, který, ač ve středu obce, nepatří právě k nejfrekventovanějším místům. Při špatném počasí však bylo možno hodovou zábavu flexibilně přesunout do sálu. Upustilo se též od vystoupení folklorního souboru – veškerý taneční program měla obstarávat chasa, pro níž si organizátoři dali za cíl získat co nejvíce lidí z Bystrce.

Díky výzvě uveřejněné v Bystrckých novinách a zaangażování většího počtu lidí při přípravě hodové slavnosti se posléze podařilo opravdu dosáhnout toho, že asi polovina chasy byla z Bystrce. Zbývající část tvořili mladí z okolních čtvrtí a nedalekých vesnic (např. ze Žebětína, Jinačovic ap.), kteří měli buď v Bystrci příbuzné, nebo měli již nějakou zkušenost s účinkováním na hodech (např. v Žebětíně). Část chasy pocházela, stejně jako na hodech v roce 2000, opět z Medlánek.

První setkání tanečníků proběhlo tento rok sice již 28. 3., ale se zkoušením programu na hody se začalo teprve na počátku května. Zkoušky probíhaly vždy v pátek a v sobotu odpoledne ve Společenském centru;⁶ vedle základních tanců se nacvičovalo především provedení Moravské besedy a někteří noví stárky a stárky se zdokonalovali i ve zpěvu lidových písní.

Díky přesunu místa konání ohňostrojového festivalu z Kraví hory na Brněnskou přehradu se roku 2001 otevřely pro propagaci chystaných bystrckých hodů nové možnosti. Zvaní na hody proběhlo proto v tomto roce již 2. 6. – závěrečný průvod krojovaných tanečníků byl zakončen vystoupením na hlavním pódiu v Přístavišti v rámci kulturního programu „Brno, město uprostřed Evropy – festival zábavy na Brněnské přehradě“. Hodovou muzikou se pro tentokrát stala Dupalova malá dechovka.

Vlastní program druhého ročníku byl víceméně obdobný jako předchozí rok – v pátek byla instalována před Společenské centrum mája, v sobotu během dne chasa zvala na hody a večer se konala hodová zábava s prvním předvedením Moravské besedy. Hudební produkci na zábavě opět obstarala dechová hudba Dambořanka a taneční kapela Jana Viziny.

Po nedělní mši vyšel od kostela sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty slavnostní průvod obcí, který byl ukončen opět na ulici Pod Horkou, u domu pana starosty. Na *zábavě pod májí*, která začala ve tři hodiny odpoledne před Společenským centrem, měli diváci možnost dvakrát

shlédnout předvedení Moravské besedy, zatančit si, nebo pouze poslouchat hudbu v podání Dambořanky. Opět se konal i řemeslnický jarmark.

Druhý ročník obnovených bystrckých hodů se setkal s mnohem větším zájmem veřejnosti než ročník první. Větší účast zaznamenala jak sobotní hodová zábava (vedle jiných se zábavy zúčastnil i primátor města Brna s chotí), tak i nedělní zábava pod májí, spojená s řemeslnickým jarmarkem. Pořadatelům hodů v tomto roce přálo počasí, takže se vydařil i slavnostní průvod obcí. Znatelná byla také již dokonalejší organizace celé akce.

Třetí ročník – 22. a 23. června 2002

V tomto roce vytěžili pořadatelé maximum ze zkušeností nabytých v předcházejících letech – ještě více pozornosti bylo věnováno přípravě hodové slavnosti a její program byl navíc obohacen o další prvky.

Již ve čtvrtek 20. 6. chasa v doprovodu hajného brzy ráno na Rakovci vybrala strom na máju.⁷ Asi patnáctimetrový smrk byl ihned poražen a chasa jej poté dopravila koňským povozem, zapůjčeným z hájovny „U křivé borovice“,⁸ až na místo konání hodové zábavy před Společenské centrum. Téhož dne kolem šesté hodiny večer se konalo ve Společenském centru další setkání chasy. Při této příležitosti byl slavnostně vyzdoben sál, vyroben věnec na máju, stárci a stárky dostali kroje přivezené z půjčovny a konala se také poslední zkouška tanečního programu.

V pátek 21. 6. se chasa (opět večer po práci) sešla ve Společenském centru, kde dokončila slavnostní úpravu sálu a nazdobila máju – ta byla následně vztyčena za účasti všech přítomných stárků, kterým pomáhaly i některé stárky. Postavení máje se následně oslavovalo v uzavřené společnosti chasy až do ranních hodin. Po ukončení „párty“ většina jejích účastníků odešla domů; na místě zůstalo pouze pět stárků, kteří ulehli do spacáků před Společenské centrum „ohlídat máju“.

V sobotu 22. 6. se dopoledne oficiálně měla konat výše popsaná stavba máje, ale vzhledem k tomu, že po zvážení okolností tato akce proběhla již v pátek,⁹ byl začátek hodového programu odložen až na odpoledne. Mezi druhou a šestou hodinou odpolední probíhalo zvaní na hody. Po šesté hodině se chasa odebrala na společnou večeři hrazenou z prostředků obecního úřadu¹⁰ do restaurace „U Šťávů“. O půl osmé večer začala v sále Společenského centra hodová zábava. Na osmou hodinu bylo zařazeno

první předvedení Moravské besedy a poté následovala volná zábava – k tanci hrála opět Dambořanka, taneční kapela Jana Viziny a posléze se pouštěla hudba z CD. Zábava skončila kolem druhé hodiny ráno. Po odchodu hostů i účinkujících chasa hlídala, stejně jako předešlou noc, ve spacích pytlicích pod májou.

V neděli 23. 6. se dopoledne stárci a stárky znovu sešli ve Společenském centru, kde společně uklidili po sobotní zábavě, upravili si navzájem kroje a naposled probrali detaily průběhu chystaného průvodu obcí. Po ukončení organizační porady chasa odešla do restaurace ke Šťávům „na pivo, zatančit a poděkovat“¹¹ – restaurace mj. blízko kostela, odkud měl vycházet slavnostní průvod. Ten začal již tradičně v jedenáct hodin. Hudební doprovod obstarala opět Dambořanka; k průvodu se přidali lidé jdoucí z kostela a také další diváci, kteří čekali před kostelem. Po ukončení průvodu odešla chasa na oběd do restaurace „U Šťávů“.

Nedělní hodová zábava obvykle začíná ve tři hodiny odpoledne. Vzhledem k tomu, že se žádní diváci v určený čas před Společenské centrum, kde se zábava měla konat, nedostavili, byl začátek kulturního programu o hodinu posunut.

Program byl zahájen úvodním slovem starosty Josefa Beneše. Poté jej stárky vyzvaly k tanci – hudba na přání chasy hrála dlouhou polku a při tanci se starostou se vystřídal všech šestnáct stárků.¹² K tanci i poslechu hrála na nedělní zábavě opět Dambořanka, se kterou zpívaly dvě zpěvačky a zpěvák. Stárci a stárky zpívali také, s kapelou i bez ní. Dvakrát za odpoledne měla být předvedena Moravská beseda, ale vzhledem k nesnázím, vzniklým díky nepředvídatelnému počasí, se její druhé předvedení neuskutečnilo.¹³

Večer, po ukončení zábavy a poměrně brzkém odchodu diváků,¹⁴ chasa odevzdala kroje, které byly ihned přepočítány a zkontrolovány, aby se mohly již následující den vrátit do půjčovny. Po odbytí všech povinností pokračovala opět v uzavřené společnosti až do ranních hodin zábava s vínem a zpěvem, čímž byly celé hody prakticky ukončeny. Mája zůstala před společenským centrem až do 12. 7., kdy ji odstranili členové chasy, kteří se toho dne na večer sešli za tímto účelem.

Ve srovnání s předešlým ročníkem přišlo na hody méně lidí, což bylo, vzhledem k nepředvídatelnému počasí¹⁵ pochopitelné, nicméně organizátoři začali uvažovat o dalším vylepšení a obohacení programu – rozšíření „do-

sahu“ hodové slavnosti a oslovení obyvatelé části Bystrce s nejnovější panelovou zástavbou.¹⁶

Tradiční prvky a současná podoba bystrcké hodové slavnosti

1. Organizátoři hodové slavnosti

Vzhledem k tomu, že obnovené bystrcké hody se konají za podpory úřadu městské části Brno–Bystrc, je jedním z hlavních organizátorů odbor kultury ÚMČ. Za druhého organizátora lze považovat chasu.

Odbor kultury ÚMČ Brno–Bystrc koordinuje a vytváří podmínky pro kulturní, společenskou, reprezentativní a vzdělávací činnost pro všechny věkové kategorie občanů na celém území městské části. V současné době sídlí ve Společenském centru. Chasa sestává z šestnácti párů stárků a stárek, což souvisí s tzv. kolonami tvořenými při tanci Moravská beseda. Chasu tedy tvoří celkem třicet dva osob zhruba ve věku od 15 do 26 let, procentuálně vyjádřený poměr studenti a pracující by byl zhruba 50% a 50%. Za účinkování na hodech nedostávají stárci a stárky od ÚMČ žádnou finanční odměnu, je pro ně však zajištěno občerstvení.

Kolektiv tanečníků se každý rok obměňuje. Již třetím rokem byla patrná snaha docílit toho, aby chasa byla tvořena pouze obyvateli Bystrce, což se do té doby ovšem nepodařilo. Při přípravě prvního ročníku obnovených hodů byla, vzhledem k tomu, že na výzvu uveřejněnou v Bystrckých novinách se nikdo nepřihlásil, angažována chasa z Medlánek. Jednalo se o tanečníky, kteří měli již několikaleté zkušenosti s organizováním hodů a část z nich mimo to působila ve folklorním souboru. V roce 2001 již byla více než polovina stárků a stárek z Bystrce, a také rok 2002 byl v tomto ohledu úspěšný, neboť chasu tvořili, kromě těch z předešlého roku, i noví stárci a stárky, mezi kterými již převažovali lidé z Bystrce.

Při přípravě hodů v roce 2002 byla nově pro chasu vystupující na hodové slavnosti stanovena pravidla chování – v kroji bylo doporučeno nekouřit, nemluvit sprostě a netelefonovat mobilem, zároveň také měla mládež za úkol omezit nošení šperků a hodinek. Za nedodržení těchto pravidel byly stanoveny i sankce, byť jen symbolické.

2. Datum konání

Konání hodů se dříve obvykle vztahovalo ke svátku světce, jemuž byl zasvěcen místní kostel. V Bystrci si organizátoři při přípravě obnovených hodů mohli vybrat

z několika dat: zdejší kostel je zasvěcen dvěma svatým Janům – sv. Janu Křtiteli a sv. Janu Evangelistovi. Navíc se v Bystrci slavily hody i na podzim, první neděli po svátku sv. Havla, což mělo pravděpodobně souvislost se známým císařským ustanovením. Pořadatelé hodů nakonec s přihlédnutím k dřívější tradici upřednostnili sv. Jana Křtitele, jehož svátek připadá na 24. červen. Hody se konají vždy o víkendů nejbližší tomuto datu, avšak nezačínají v neděli, jak tomu bylo zvykem dříve, ale již v sobotu, s ohledem na to, že jak účinkující, tak i diváci musí v pondělí do práce.

3. Zvaní na hody

O tom, kdy bude probíhat zvaní ha hody, vždy předem informují Bystrcké noviny – zde bývá každoročně zveřejněn podrobný program průběhu hodové slavnosti. Průběh je následující: chasa si mezi sebou rozdělí tzv. rajony – na dva až tři páry případnou dvě až tři ulice většinou starého Bystrce;¹⁷ čestného úkolu pozvat starostu s rodinou se zhostí vždy první stárek a stárka. Chasa v krojích prochází obcí a zastavuje se u každého domu. Obyvatelům, kteří otevrou na zazvonění, dají tištěnou pozvánku, nabídnou víno a ozdobnou myrtu. Dostávají za to drobné finanční příspěvky či malé pohoštění. Zvaní jsou i náhodní kolemjdoucí. Při zvaní na hody se bystrcká chasa nebojí využít i dalších příležitostí, jak dostat obnovené bystrcké hody do povědomí veřejnosti – např. když bylo roku 2001 přesunuto místo konání ohňostrojevého festivalu z Kraví hory na Brněnskou přehradu, bylo do již zmíněného „zvacího plánu“ okamžitě zahrnuto i Přístaviště.

4. Mája

Jak již bylo řečeno, při výběru a kácení máje se spolupracuje s firmou „Lesy Brno“. Dopravu na místo konání slavnosti a stavění máje obstarávala dříve soukromá firma, v roce 2002 vše zrealizovala samotná chasa. Na další rok byl plánován výběr ještě vyššího stromu.

5. Průvod

Slavnostní průvod obcí spojený s chozením po stárkách začíná vždy v neděli v jedenáct hodin po skončení mše. Vychází se za doprovodu dechovky od kostela sv. Jan Křtitele a sv. Jan Evangelisty. Trasa průvodu je každý rok jiná – v souvislosti s bydlištěm stárek. Obchází se pouze čtyři hlavní stárky¹⁸ – zbývající jdou spolu

s průvodem již od kostela. Chození pro stárkách probíhá, stejně jako zvaní na hody, většinou jen na území původní obce.¹⁹

M. Šíbl průběh průvodu popsal takto: „*Tančí se, zpívá se, pochoduje se. Až se přijde tam, kde bydlí stárka, hlavní stárce ju jdou posoudit, 'jestli to má smysl'. To se říká třeba: 'Má křivý nohy, velký zuby, neumí tančit' a tak podobně, ale maminka tvrdí, že ne, že je pěkná a šikovná a podobně. Pak to záleží na konkrétním stárkovi. Když je to zamilovanej blbec, tak ju vezme hned, a nebo může vyjednávat. Nakonec to skončí většinou s tím, že 'když teda přihodíte nějakou tu baštu a kořalku a víno, tak my ju teda vezmem'.*“

Stárek vyvede stárku z domu a tančí spolu sólo, ostatní v krojích stojí v kruhu kolem a zpívají; uprostřed kruhu jsou postaveny „máznice“, tančí se kolem nich. Rodiče a příbuzní či známí stárky nabízejí přihlížejícím víno, kořalku, koláčky, jednohubky a další občerstvení. Po odtančení sóla na další dvě až tři skladby tančí všichni stárce a stárky, kteří zvou do tance i přihlížející diváky. Pak průvod pokračuje dále. Poslední zastavení průvodu je vždy u starosty.

Hody v Bystřici. Foto I. Rogožanová 2001.

6. Povolení hodů

I když slavnostní nedělní průvod končí zastavením u starosty „pro hodový právo“ nebo „pro povolení hodů“, je vše myšleno pouze obrazně. Teprve na začátku nedělní odpolední zábavy probíhá tzv. dohadování o hodový právo (ve významu získání práva pořádat hody). Starosta „na oko“ nechce hody povolit a chasa se ho snaží přesvědčit o opaku. Nakonec je hodové právo uděleno a odpolední program může dále pokračovat.

Je zde patrná snaha napodobit tradiční průběh hodů²⁰ a zpestřit program slavnosti, ale vzhledem k hodové zábavě, která proběhla již večer předešlého dne, je sem tento prvek vřazen poněkud nelogicky.

7. Tanec

V souvislosti s tancem v průběhu hodové slavnosti je v první řadě třeba zmínit známou Moravskou besedu. Její předvedení na hodech má v Bystřici tradici, zmiňuje se o něm i bystrcká kronika. Forma provedení besedy byla všechny tři sledované ročníky stejná, ale díky každoroční obměně osob bylo vše nutno vždy znovu nacvičit. I když k tanci na hodech hraje živá hodová muzika, při prezentaci Moravské besedy je využívána nahrávka z CD. První oficiální předvedení Moravské besedy probíhalo na sobotní hodové zábavě a i když bylo obecně považováno za vrchol večera, šlo podle M. Šíbla v podstatě pouze o veřejnou generální zkoušku. Na nedělní zábavě pod májí se beseda předváděla obvykle dvakrát za odpoledne.

Kromě Moravské besedy se před hody nacvičují i další tance jako polka či valčík, neboť někteří stárce a stárky, zvláště ti mladší, je zkrátka neumí.

Za tři sledované roky se v souvislosti s tancem ustálily v průběhu hodové slavnosti také určité konvence – sobotní hodová zábava byla vždy zahajována vyzváním starosty k tanci první stárkou a manželky starosty prvním stárkem; během nedělního průvodu tančí hlavní stárek a hlavní stárka, poté, co vyjdou z domu stárky, sólo, a vžilo se již také vyzvání starosty stárkami při zahajování odpoledního nedělního programu.

8. Písňový repertoár

V rámci přípravy hodů se kromě tanců mládež učí i některé lidové písně. Základem je písňový repertoár z medláneckých hodů a dále to, s čím kdo přijde. V roce 2002 měla např. bystrcká chasa k dispozici také oko-

pírované texty písní zpívaných na hodech v Žebětíně. Většinou se jedná o známé melodie, kdy je třeba pouze doplnit či osvěžit znalost textu. Využívání dalších pramenů, například starších písňových sbírek, zpěvníků národních písní či přímo nahrávek z hudebních nosičů mi nikdo z informátorů nepotvrdil.

Příležitostí ke zpěvu je v průběhu hodů bezpočet – zpívá a „juchá“ se při zvaní na hody, při sobotní hodové zábavě, slavnostním nedělním průvodu i v průběhu nedělního odpoledního programu, jak v doprovodu kapely, tak bez ní.

Na třetím ročníku bystrckých hodů zazněly mimo jiné následující písně:

*Co jste, hasiči
Co sa to šupoce
Čerešničky, čerešničky
Či só hody
Eště si já pohár vína zaplatím
Eště som sa neoženil
Chodíme, chodíme hore po dědině
Když jsem šel z Hradišťa
Nedaleko od Trenčína
Prijdi, Jano, k nám
Sama kralovna/Na tu svatú Katerinu
Studentská halenka
Ta bystrcká mája tenká
Tancuj, tancuj, vykrúcaj
V Hodoníně za vojáčka
Vínečko bílé
Vinohrady, vinohrady
Vysoký jalovec
Za tú horú za vysokú*

Při porovnání s výsledky výzkumu hodových písní, který prováděl Andrej Sulitka v polovině 80. let 20. století v Soběšicích, lze nalézt jisté paralely, avšak domnívám se, že mnou zachycený vzorek nápěvů je příliš skromný²¹ na vyvození jakýchkoli obecnějších závěrů.

9. Kroj

Při sledovaných ročnících hodů byl v Bystrci využíván kyjovský kroj z půjčovny, což není v současnosti při pořádání hodů v okolí Brna či přímo v jednotlivých brněnských čtvrtích nic neobvyklého (např. v Komíně dříve měli výhradně slovácké hody a podobně i v Jundrově, kde je pořádali i v roce 2002). Objevily se sice námitky, že nejde o místní lidový kroj, ale nebyl na ně brán zřetel.²²

Ostatně i doklady z let minulých ukazují, že se jedná o stejný vývoj jako v jiných lokalitách – přibližování vesnice městu mělo za následek postupné stírání rozdílů mezi oděvem venkovským a městským, význam kroje jako znaku příslušnosti k určité lokalitě byl postupem času potlačen a od jeho nošení se na mnoha místech, ať už spontánně či záměrně, upustilo. V některých oblastech však oblékání kroje navzdory historickým událostem 20. století zůstalo zachováno a v souvislosti s poválečným folklorním hnutím bylo někde i znovu zavedeno – i když v tomto případě již v přeneseném významu – kroj bylo využíváno jako jakéhosi jednotného kostýmu (například při vystoupení folklorního souboru), či jako zvláštního obřadního oděvu pro určitou příležitost, kdy již nebyl důležitý původ kroje, ale pouze fakt, že se jedná o kroj. Tento jev je, dle mého názoru, příznačný i pro Bystrc.

Jak vyplývá ze zmínky v úvodních kapitolách bystrcké kroniky, již počátkem 20. století bylo nošení kroje v Bystrci na ústupu a roku 1930, v době vzniku kroniky, se oděv zdejších obyvatel víceméně přizpůsobil městskému oblečení: „Starý kroj ustoupil kroji poloměstskému, ba skoro úplně městskému a jen v paměti starých lidí žije vzpomínka, jak se za starodávna chodívalo. Po krajích není už ani památky.“²³

Kronikář dále popisuje jak kroj z Bystrce původně vypadal: „Muži nosívali kalhoty plátnem futrované, vysoké boty; na parádu měli faldovačky. Vesta bývala až ke krku blýskavými knoflíky ‘řimbuláky’ zapiatá barvy černé, hnědé i zelené, u kapes hedvábím vyšitá. Límeček u ní byl stojatý. Na krk si uvazovali černý hedvábný šátek. Kabát z dobrého sukna doplňoval kroj. V zimě nosili kožichy až na paty, na hlavě beranice, v létě klobouky se širokou střechou. Dědouškové – výměnkáři nosili starodávne pláště s několika límci, barvy tmavomodré, které dědily celé generace.“

Ženy měly krátké sukně do půl lýtek – mívaly jich 6–8 na sobě, nejhořejší barevnou. Spodní sukně byly naškrobené a za syrova žehlené. Těchto sukeň měly větší zásobu, jak se chlubil šťastný otec: ‘Naša Markyta má 44 šaráků a všechny naškrobené.’ V předu býval obyčejně hedvábný fěrtoch. Na nohou měly barevné punčochy a kožené aneb sametové střevíce. Na těle měly kordule, na nich uvázané ‘půlky’ – tyanglice zvané. Nahoru oblékly kabát ‘špenzl’. Tento měl na rukávech u ramen baně, u dlaní byl na háčky neb knoflíčky zapiatý. Byl z dobrého

sukna barvy nejčastěji skořicové, vzadu 'šustkama' ozdobený. Hlavu zdobily šátkem 'videňským' pěkně uvázaným. V zimě se halily do vlířáků, ruce měly v rukávníku. I v létě nosily vlířáky, ovšem lehké a pestře květované.“

O podobě bystrckého kroje na počátku 20. století vypovídají také ikonografické doklady – soubor dobových fotografií z archivu kulturního odboru ÚMČ Brno–Bystrc, doplněný o fotografii uveřejněnou v publikaci *Dějiny Bystrce*, na níž je zachycena skupina účastníků hodové slavnosti z roku 1923.

Jedním z mála dokladů o existenci kroje v Bystrci v období po druhé světové válce je informace obsažená v bystrcké kronice, kde autor píše o hodech konaných v obci v červnu roku 1945. Při této příležitosti se zmiňuje i o „krojované mládeži“, bohužel však bez bližší specifikace, o jaký kraj se jednalo, a žádné fotografie či ilustrace k zápisu v kronice připojeny nejsou.

Teprve z pozdější doby pochází ikonografické doklady, které mimo jiné podporují i teorii o přenesení významu kroje. Fotografie z 23. 6. 1973, publikovaná v *Dějínách Bystrce*, zachycuje účastníky slavnostního plenárního zasedání MNV u příležitosti výročí 600 let od první zmínky o obci – kromě mládeže v kyjovských krojích je zde v kroji také několik starších žen. Stárci v kyjovském kroji jsou i na další, již zmíněné fotografii, která byla uveřejněna roku 1993 v obrazové publikaci *Městská část Brno–Bystrc*.

Závěr

Obnovení každoročního konání hodů v Bystrci předcházela iniciativa jednotlivce, který pro tento záměr získal nejprve podporu oficiální instituce a posléze i mladých lidí, ochotných se na přípravě tohoto kulturního podniku podílet. Nejde o rekonstrukci víceméně spontánně zaniklého obyčeje, ale o vytvoření zcela nové kulturní akce, jejíž podoba ani zaměření nebyla po prvních třech letech ještě definitivní.

Poznámky:

1. Viz Pamětní kniha obce Bystrce, s. 17.
2. Tamtéž, s. 224.
3. Jak se mi podařilo zjistit od pořadatelů obnovené hodové slavnosti, nejméně pět let před rokem 1999 se v Bystrci hody nekonaly a i dříve, tj. před rokem 1989, bylo jejich pořádání nepravidelné. Upřesnění historických informací si žádá detailnější pátrání, do kterého jsem se nepouštěla, vzhledem k tomu, že ve své práci se

Na jedné straně zde byla proklamována snaha navázat na předešlou tradici pořádání hodů, i když málo kdo ví, jakou podobu zde hody v minulosti vlastně měly. Tzv. tradiční přístup je patrný při mnoha příležitostech – zvaní na hody či chození pro stárkách probíhá jen v hranicích území dříve samostatné obce, chasa se stravuje v restauraci „U Šťávů“, která je situována na bývalé návsi a patří k nejstarším pohostinským zařízením v Bystrci atd. Za tradiční je považováno i tzv. dohadování o hodový právo či teprve v roce 2002 zrealizované „tradiční stavění máje“ bez použití moderní techniky. Jak se také doslova píše v pokynech pro stárky: „*Je třeba si uvědomit, že reprezentujeme jednak určitou tradici a jednak Bystrc jako takovou.*“

Naproti tomu jsou ale v rámci přípravy hodové slavnosti využívány i nejnovější postupy, nejen z oblasti public relation. Například v rámci snahy dostat obnovené bystrcké hody do povědomí široké veřejnosti bylo tradiční pojetí zvaní na hody propojeno s ryze současnou zábavní akcí, jakou je „Brno – město uprostřed Evropy: Festival zábavy pod hrady Špilberk a Veveří“.

O co tedy v případě bystrckých hodů jde? Bez pochyby o rozvoj kulturních aktivit v obci, o čemž svědčí i podpora akce kulturním odborem ÚMČ, dále také o ne zrovna běžné trávení volného času mládeže (u některých jde i o osobní prestiž a zviditelnění se), a v neposlední řadě o zábavu.

V současné době, poznamenané globalizací a zároveň také určitým „odosobněním“, je sympatická snaha pořadatelů o vytvoření vědomí sounáležitosti s místem, kde žijí. Sympatická je rovněž jejich vůle toto prostřednictvím hodové slavnosti zprostředkovat i dalším obyvatelům Bystrce ve snaze změnit v posledních letech vžitě nazíraní na předměstí jako na pouhou „noclehárnu“ a ne jako na místo, na něž by byl člověk hrdý a se kterým by se snažil identifikovat.

soustředím na hodovou slavnost konanou v posledních třech letech; informace z historie slouží pouze k dokreslení situace v místě a jsou k uvedenému účelu postačující.

4. Kulturní komise je poradní orgán zastupitelstva městské části složený z devíti členů – zástupců politických stran a hnutí, účastnících se komunálních voleb; jednání rady se však účastní v závislosti na projednávané tematice i další osoby.

5. Zhruba 50-80 osob.
6. M. Šibl, který roku 2001 opět zastával funkci prvního stárka, si stěžoval na špatnou docházku do zkoušky, ale připustil, že na začátku se nic nebere tak vážně: „*Jde spíš o takový setkání s ka-mošema a pokec. Dře se na tom až tak posledních čtrnáct dnů před hody, kdy už nás tlačí čas*“.
7. Strom byl sponzorským darem podniku „Lesy Brno“.
8. Hájenka „U křivé borovice“ se nachází mezi Bystrci a Žebětínem.
9. V sobotu v jedenáct hodin se totiž konala svatba jednoho medlá-neckého páru a nikdo z Medlánek by se kvůli tomu sobotního stavění máje neúčastnil.
10. Stárci a stárky dostali od odboru kultury určitý počet stravenek.
11. Jedna bečka piva, které se točilo na sobotní zábavě, byl sponzor-ský dar majitele pohostinství, pana Šťávy.
12. Jde o oblíbený žert chasy – o hodech r. 2001 starostu vyzvaly k tan-ci sice jen čtyři hlavní stárky, ale prý „šlo o to, kdo to vydrží déle“.
13. Při jedné z několika odpoledních dešťových přeháněk napršelo do aparatury a nebylo možné zajistit reprodukci hudebního do-provodu k Moravské besedě.
14. Vzhledem k pondělnímu vstávání do zaměstnání bývá nedělní zábava oproti sobotní vždy kratší; obvykle se končí před desátou hodinou večer.
15. Na sobotní zábavě v sále Společenského centra bylo horko, ne-boť přes den bylo 30°C, a v neděli se střidal prudký déšť s dus-ným parnem.
16. M. Šibl se zmínil o návrhu zajet příští rok v rámci zvaní na hody do této části Bystrce s koňmi a vyzdobeným vozem, o konkrétním plánu se však bude teprve diskutovat.
17. Jedná se tedy pouze o ulice se starou zástavbou rodinných domků v centru městské části – na původním území bývalé samostatné obce. Z novější panelové zástavby byly do „zvacího plánu“ zahrnu-ty pouze přilehlé ulice, horní část za dálnicí s nejnovější panelovou zástavbou sem nebyla zahrnuta vůbec.
18. Tento počet souvisí se čtyřmi „kolonami“ Moravské besedy.
19. Při nedostatku stárek sídlících ve staré zástavbě je tento problém řešen tím, že se pro stárku jde k někomu z jejích příbuzných či známých, kteří ve staré zástavbě bydlí.
20. Pořadatelé se při tomto inspirovali průběhem hodů v Medláncích, kde se každoročně koná humorný soud za přítomnosti „knížete“ a „kněžny“, který má u diváků vždy velký úspěch.
21. Andrej Sulitka a jeho spolupracovníci při výzkumu v Soběšicích zaznamenali 75 písňových incipitů.
22. Zapůjčení místních krojů od starších obyvatel, jak tomu někdy bývá jinde, zde nepřichází v úvahu, neboť není známo, že by je někdo z bystrckých obyvatel vlastnil. Pořízení nového kroje, například podle dobových fotografií, by nebyla jednoduchá a levná záleži-tost, nehledě na to, že by se tímto značně zkomplikovala i vlastní realizace hodů.
23. In: Pamětní kniha obce Bystrce, s. 14.

HODOVÉ OBŘADY A ZVYKY V SOBŮLKÁCH U KYJOVA

Martin Šimša

Sobůlky se nachází v etnografickém regionu Slovácko, v bezprostřední blízkosti města Kyjova. Vesnice leží v hlubokém údolí s vysokými stráněmi, uzavřeným dominantou Stražovského kopce. Počtem obyvatel se řadí mezi středně lidnaté lokality, jichž je v regionu celá řada. Jádrem vesnice tvoří v dnešní době již rozdělená stavení selských gruntů. Horní i dolní konec zabírají chalupnické domy, mezi nimiž jsou rozesety vinné sklepy a lisovny odkazující na vinařskou tradici v minulosti a její skromné pokračování v současnosti. Stará zástavba se prolíná s moderními stavbami, které postupně proměňují tvář a charakter vesnice.

Krojově se obec řadí do tzv. severokyjovské oblasti, vyznačující se některými starými oděvními prvky. Jedná se především o součástky mužského kroje, jako jsou krátké, po kolena sahající kožené nohavice a punčochy.

Vyzdvihování a připjení stárkovských párů během jejich sóla.
Foto M. Šimša 2003.

V běžném nošení sice vymizely již po první světové válce, ale jsou zachovány v obřadním kroji představitelů mužské chasy – stárků. Podzimní hody jsou pak jednou z příležitostí, kde se plně uplatňují. Mimo ně se nosí mužský obřadní kroj s modrými soukennými nohavicemi a vysokými botami, dále bílá, na prsou vyšívána košile s uzavřenými rukávy do manžet, modrá soukenná vesta – *kordulka* – a na ní opět modrý soukenný kabátek – *lajbl*. Ženský obřadní kroj se nijak neliší od běžně nošené severokyjovské varianty, rozhojnně o zimní typ svátečního kroje, který nosí při obchůzkách stárky. Skládá se z červené sukně *sametky* nebo *štofky* se smetanově bílým fěrtochem a sametového kabátku – *kacabajky* – lemovaného bílou aplikací a černým beránkem. Hlava je začepena do *gargule*, na níž se váže smetanově bílý šátek.

V minulosti se v lokalitě udržoval výroční obyčejový cyklus v plné šíři, ovšem s rozdílnou intenzitou a důrazem na jednotlivé svátky. Doloženy jsou fašankové obchůzky maškar, velikonoční zvyky, stavění máje, dožínky, dopasná a jiné. Největší důraz je však kladen na podzimní hody, jejich obřady a rituály. Nejstarší záznam o jejich podobě a členění přinesl vynikající znalec Slovácka, profesor z nedalekého kyjovského gymnázia, Josef Klvaňa. Z jeho popisu se dovídáme o podobě hodů v několika vesnicích kyjovské farnosti, kam také Sobůlky doposud patří. Vznikl tak dobrý srovnávací materiál podtrhující shodné i rozdílné prvky. Druhý významný pramen je téměř o půl století mladší, ovšem vzpomínkami dotázaných odkazuje také na počátek století. Pochází z pera Vincence Vozáry, rodáka z Vlčnova u Uherského Brodu, dlouholetého učitele místní školy. Za dobu svého působení shromáždil velké množství materiálu dokumentující historii, místopis, folklor, zvyky a život lidí v lokalitě, jenž uplatnil ve své publikaci. Díky kombinaci těchto dvou pramenů máme velice dobrou představu o struktuře a obsahu hodových zvyků v minulosti a jejich transformaci v současnosti.

Hodový termín připadá, jako ostatně v celé kyjovské farnosti, na neděli po církevním svátku sv. Martina, jemuž byl zasvěcen dnes již zaniklý farní kostel v Kyjově. Na počátku 20. století se slavilo celkem pět dní, počínaje sobotním večerem a konče středeční taneční zábavou. První den byl vyhrazen povolování hodů, které si stárky

museli vyžádat u starosty. Po jeho kladném rozhodnutí následovala taneční zábava. V neděli šli oba stárci na bohoslužby do Kyjova, kde zvali známé a přespolní na hody. Většinou s sebou také přivedli městskou plechovou muziku, jejíž příchod byl netrpělivě očekáván. Za jejího doprovodu pak procházeli vesnicí a zvali na večerní muziku. Vynechány nesměly být především významné osoby v obci – starosta, revírník, učitelé, bohatší sedláci a jiní, od niž bylo možné očekávat příspěví na hodová vydání. Při večerní muzice bylo vyhlášeno sólo stárků, při němž *zavadač* zavedl první a druhou stárku jejich tanečníkům, teprve potom mohli tančit i ostatní. V pondělní odpoledne se chodilo po *koláčoch*, obchůzce při níž se vybírali nejen koláče pro muzikanty, ale také obilí a peníze na hrazení výloh. Navštívení hospodářů obdarovávali chasu vínem, masem a vším, čeho byl při této výjimečné příležitosti v domě dostatek. Při obchůzce se nesměl vynechat žádný z domů, neboť to by bylo považováno za urážku jeho obyvatel. Pondělní večer byl v chápání místních vyhrazen hlavněmu hodovému obřadu, jímž bylo přinesení věnce a s ním spojené obřadní úkony a tanec. V úterý se dopoledne vyspávalo a chasa hledala vhodné místo k obědu, večer byla opět muzika, která se protáhla až do rána. Poslední hodový den byl vyhrazen obchůzce vesnice s káčery, při níž stárek a jeho partnerka tancovali s hospodyní a hospodářem. Následovala muzika, kradení káčerů a předávání hodů ženáčům.

Hlavním organizátorem hodů byla mužská chasa, která si k této příležitosti volila svoje představitele. Pro ně byly hody prvním prubířským kamenem, na němž měli osvědčit svoji autoritu a schopnosti. Museli zajistit organizaci a dozor při tanečních zábavách, vybírání peněz při obchůzkách a také od zaváděných dívek. Nemalé částky bylo nutné nejen dobře vyúčtovat za hodová vydání, ale také ponechat zálohu na pořádání dalších tanečních zábav, při nichž se již peníze nevybíraly. Několik týdnů dopředu se všichni uznání dospělí chlapci sešli za účasti obecních výborů a starosty v hospodě. Tajným hlasováním si zvolili dva stárky, kterým po celý další rok připadlo zastupovat chasu a řídit její život. Jejich povinností bylo vybrat si svoje partnerky, pro něž se vžilo označení stárky. Mohly to být buď jejich dívky, nebo dívky z rodiny, anebo takové, u nichž se předpokládalo, že za prokázanou poctu budou ochotny přispět na nutná vydání, pohostit muzikanty, stárky a chasu. Vzhledem k prestiži, které

se partnerka prvního mezi mladými muži vesnice těšila, nebylo těžké vhodnou dívku nalézt. Oproti chlapcům nebyly dívky nijak organizované, k muzikám začínaly chodit většinou po skončení školy. Společně s vrstevnicemi se tlačily v rohu sálu a čekaly, kdo je pozve k tanci. Vůbec účast na některém z obřadních tanců byla považována za uznání dospělosti dívky a její uvedení do společnosti.

Hody

Současná podoba hodů se začala formovat již v meziválečném období. Okázalý obřad reprezentující chápání a senzibilitu tradiční společnosti se musel transformovat do moderních dimenzí. Výrazně se zkrátila doba konání, nejprve na tři dny – sobota, neděle, pondělí. V průběhu sedmdesátých let 20. století se v souvislosti s volnou sobotou posunula o den kupředu a ustálila se na pátku, so-

Hodový věnec. Foto M. Šimša 2003.

botě a neděli. Ubylo také akcí spojených s osobní reprezentací vesnických obyvatel a obřady se omezily pouze na některé, jejichž význam byl zakotven v hlubších společenských, rituálních, obyčejových či dramatických souvislostech. V tomto kontextu je třeba zmínit, že velký vliv na udržení a případné znovuoobnovení některých prvků v hodovém obřadu měla již zmíněná publikace V. Vozára Sobůlky. V ní bylo možné čerpat informace a inspiraci pro obnovu zaniklých forem, a také určující kánon pro podobu stávající. Dodnes se proto setkáváme s obřadním povoláním hodů starostou, s obchůzkou vesnice, při níž se zve na hody a vybírají peníze, přičemž se nesmí vynechat žádný z obydlých domů. Podobně jsou zachovány obřadní tance, které často nemají na Kyjovsku existující ekvivalent; jedná se především o zavádku. Dále lokální formu zpívaného vodění k věnci sólo *do věnce* aj. Zajímavé jsou i jiné, jakoby mimoděk zachované detaily. Tančí se v nevelkém sále místní hospody, jehož okna sahají tak nízko nad zem, že zvědavé ženy a děti mohou nahlížet dovnitř a hledat inspiraci a vzory pro svoje budoucí jednání a chování. Při muzice jsou v sále dosud vyhrazeny tabule, tj. stoly a židle pro starostu, obecní radní a faráře,

a *súdná stolicu* pro nejstarší ženy. Jistě by se mohlo najít i mnoho jiných detailů, které podtrhují, že zdejší obřadní tradice je dosud živá a nejedná se pouze o dramatickou podívanou pro příchozí diváky.

Věnc

Věncem nebo též vínkem se na kyjovském Dolňácku rozumí obřadní rekvizita používaná při sóle *do vínka* v minulosti též zvaného tanec *do sedmáku* nebo tanec *do řetáza*. V současném pojetí tvoří tento obřad jeden z pilířů hodů a na Kyjovsku se podle něj dokonce celý hodový typ nazývá; mluví se o tradičních hodech s věncem, případně o hodech s věncem a káčery. Oproti tomu na uherskohradištském Dolňácku dala jinak vyhlížející rekvizita – právo – vzniknout jinému pojmenování a hovoří se zde o hodech s právem.

Příprava věnce není záležitostí jedné osoby. Podílejí se na ní zejména zkušené ženy, určující podobu a kánon výzdoby. Pomoci však musí i děvčata a také chlapci, kteří vysekávají barevný papír na fánky a připravují potřebné polotovary. Samotnou kostru věnce zhotovuje většinou stolař, v minulosti pak tesař. S přípravou se začíná v předstihu několika měsíců a scházejí se k ní jak chlapci, tak děvčata, kteří se již hodů účastnili, nebo by poprvé chtěli. Setkání jsou příležitostí k seznámení, přinesení zápisného, osvěžení, učení nových písní a také pomalému zjišťování, kdo má zájem stárkovat, popř. koho vybrat a přemluvit. Někdy je vše bez problémů, jindy je nutné přemlouvat rodiče, kteří se obávají velkých vydání na přípravu a kroj, anebo naopak jejich potomky, kteří se na takový úřad ještě necítí. V posledních letech se na organizaci aktivně podílí především Obecní úřad a zkušený pan starosta. Hodová vydání, především za hudbu, jsou totiž tak vysoká, že žádný spolek si na jejich organizování netroufne.

Kostra věnce, připravené voničky, umělé květy a další materiál se shromáždí u první stárky. V sobotní dopoledne (dříve v pondělí) se pozvou zkušené ženy, s jejichž pomocí se celý věnc složí, nazdobí a připraví na večer. Za to se jim poskytne občerstvení, víno a oběd. V současné době vyráběný věnc získal svoji podobu v meziválečném období. Jeho kostru tvoří svislá dřevěná tyč vetknutá do dřevěného podstavce, v jejíž horní polovině je připevněno vodorovné prkno k umístění svíček. Tělo tvoří

Nesení stárky po jejím sólu do výčepu. Foto M. Šimša 2003.

seno uchycené kolem středového sloupu a železných kruhů, které je formují do tvaru vysoké homole. Materiál jádra je volen s ohledem na snadné zapichování voniček, zde nazývaných *fánky*. V dnešní době je tvoří špejle s ovínutou snítkou rozmarýnu, na níž jsou připevněny drobné papírové kvítky a pozlátko. Jejich hustě zapíchané tyčinky vytváří vnější povrch věnce a dělají dojem bohatství a malebnosti. Mezi nimi jsou umístěny živé květy žlutých chryzantém, snítky rozmarýnu, papírové květy a pozlacené ořechy. V podélné ose věnce je umístěna papírová hlava anděla, nad ní praporky státní vlajky. Po bocích jsou vetknuté svíčky. Celek působí velice bohatě, majestátně a stejně jako v minulosti i dnes vzbuzuje úctu a obdiv.

Starší podoba věnce však byla jiná. Je zachycena jednak důkladným Vozárovým popisem, jednak dochovaným věncem uloženým ve sbírkách Etnografického ústavu MZM v Brně. Zdejší věnec byl zakoupen u příležitosti jednoho z meziválečných Slováckých roků v Kyjově a jeho podoba se s popisem zcela shoduje. Nechme tedy hovořit přímo Vincence Vozára: „*O hodech upletly zkušene ženy 110 cm vysoký věnec sedmák. Na dřevěnou kostru, podobnou vánočnímu stromku o sedmi větvích, které symbolizovaly sedm panenských ctností, připevnilly stárky kytičky chryzantém a krušpánku, větvičky rozmarýnu s titěrnými umělými růžičkami, cukrovím a pozlacenými ořechy.*“ Dochovaný věnec odpovídá tomuto popisu. Skrze středový sloup prochází v sedmi úrovních vodorovné, navzájem kolmo umístěné, dřevěné, štípané loubky, které se směrem k vrcholu zkracují. Celek tak dostává skutečně podobu stylizovaného stromu, na jehož větvích jsou navázány rozmarýnové *fánky*.

Přinášení věnce bylo již v minulosti považováno za vrcholný okamžik celých hodů a dodnes je na něj kladen největší důraz. Společně s následným sólem do vínka poutají nejvíce pozornosti krojovaných párů, diváků i významných hostů, jako je starosta obce, zastupitelstvo, či římskokatolický kněz z nedalekého Kyjova, kde je sídlo farnosti. Stárci mají oblečený obřadní kroj skládající se z vysokých bot, fialových punčoch, žlutých koženek po kolena, dudových košil a kordulky. Všichni účastníci se shromáždí u hostince, odkud v průvodu, vedeni hudbou a třemi stárky, vyráží pro připravený věnec. Žádání o povolení vstupu do domu, vynášení věnce a tanec před domem první stárky jsou doprovázeny hudbou, zpěvem, výskáním a provoláváním. Na zpáteční cestě

jdou již všichni tři stárci se svými partnerkami, věnec nesou čtyři krojovaní mladíci, následuje hudba a krojovaná chasa. V hostinci se všichni posadí na svá místa, chasa vytvoří špalír, své místo zaujme rovněž hudba, zhasne se a všichni očekávají příchod stárků s věncem. Bohatě zdobený věnec s rozžatými svíčkami, které vytvářejí jediné osvětlení místnosti, působí skutečně impozantně. Za zvuku pochodu dojdou stárci s věncem do čela sálu a postaví ho na připravený stůl, pokrytý tureckým šátkem.

Následuje sólo stárků a stárek a obřadní tanec sólo *do vínka*, při němž stárkovské páry zavádějí k věnci všechny tanečnice a jejich tanečníky. Po chvilce tancování pár zastaví před věncem, kde si se stárky veřejně připijí vínem a zaplatí za prokázanou poctu. Současně je tanečnickům přijata *fánka* vytažená z hodového věnce. Takto byl věnec rozebírán i v minulosti. Platilo při tom, že rozmarýnová vonička se musela dostat na všechny účastníky hodů – mládence a dívky, ženaté, staré, a dokonce i nemocným se nosila do domu, kde si jí vetkli za svaté obrázky. Opomenout na někoho s voničkou platilo za hrubý prohřešek, stejně jako vyhnout se zavedení a zaplacení patřičného obnosu.

Podobnost obřadního hodového věnce se stromem není zřejmě vůbec náhodná. V nedalekém Věteřově se přímo mluví o hodovém stromu, přičemž se myslí zcela stejný hodový věnec, jako v Sobůlkách. Důležitější je

Přinášení věnce do tanečního sálu. V popředí třetí stárek zavaďač, za ním druhý a třetí stárek nesou věnec. Foto M. Šimša 2003.

však obsah obřadu, jehož je věnec součástí, a především shody, které vykazuje jeho struktura s podobnými obřady konanými při letnicích v Čechách a na Slovensku. Jejich jádrem je stavba zeleného máje, který je v době svátků objektem i symbolem kultu a obřadů. Hlavně stromový vršek se těší velké úctě a víře v sídlo magických sil. Mládenec, který je vybraný k jeho získání, musí být nejlepší ze svobodných mužů vesnice a většinou nese pravomoci jejich představeného – stárka. Získání vršku a kontakt s ním tvoří současně jeho iniciaci, po níž se stává obřadníkem zprostředkovávajícím nabytí sílu dalším obyvatelům vesnice, především pak dospělým ženám. Ze stromového vrcholku se stává jeho atribut, insignie a objekt kultu současně. Je ozdoben, zkrášlen a samotný stromek v něm často není ani poznat. V rámci obřadu ho stárek drží, nosí, nebo ho má pouze postavený někde nablízku; jinde může mít ještě pořad podobou stojící májky. Dívka je dotýkána a předvedena před stromek nebo jeho stylizovanou podobu. A právě to je i náš případ, zmíněný věnec je oním stylizovaným stromkem a obřad, jehož je součástí, patří do stejné kategorie jako zmíněné májové a letniční obřady.

Obřadní tanec

V rámci současných hodů se ještě dnes provádí několik obřadních tanců. Některé z nich mají velice hluboké kořeny, jiné jsou mladšího data. Společně však vytvářejí vyvážený a ustálený rámec hodových tanečních zábav.

Tanec krojovaných párů před domem první stárky. Foto M. Šimša 2003.

Na prvním místě se musíme zmínit o zavádce; v lokalitě je zachycena jak v názvu, tak odpovídající struktuře, pouze samotný typ tance již není původní a byl nahrazen polkou a valčíkem. Zavádkou se zahajuje páteční taneční zábava následující po povolení hodů starostou. Mezi devátou a desátou hodinou se postupně naplní taneční sál místníhohostince, ovšem tančit zatím mohou pouze krojovaní stárci, ostatní sedí za svými rezervovanými stoly a čekají. Na znamení prvního stárka zahraje hudba intrádu a zahájí sólo stárků. Třetí stárek zavadeč, zavede prvnímu a druhému stárkovi jejich partnerky (vyzve dívku k tanci, chvíli s ní tančí a pak ji předá jejímu tanečníkovi), kteří společně zahájí tanec. Každý ze stárkovských párů potom zavádí již samostatně. Začíná se od nejvýznamnějších osobností v obci – starosta, obecní radní, nezřídka i místní farář, ostatní se berou stůl po stolu, až jsou postupně zavedeni do tance všichni. Stárek vezme tanečnicka, stárek jeho partnerku, chvíli s nimi tančí, načež oba tanečníky spojí. Každý zavedený pár obtancuje sál až do jeho čela, kde je stůl s voničkami z krušpánku. Zde se zastaví a třetí stárek s partnerkou jim připnou voničky, za což zaplatí mírný obnos. Tímto způsobem jsou veřejně označeni jako zavedené páry a mohou celý večer tančit podle libosti. Nepsaným pravidlem totiž je, že ten, kdo nebyl zaveden, nemůže tancovat. Oproti tomu někteří muži jsou zavedeni s různými tanečnicemi i několikrát, což signalizuje počet vonic. Je na jejich osobním uvážení a finanční hotovosti, jestli na takové zavedení přistoupí či nikoli.

V souvislosti se zavádkou je třeba podotknout, že na Kyjovsku nemá existující obdobu. Dokonce ani starší prameny její výskyt nedokládají, přitom se však jedná o velice starý obřadní tanec vážící se k májovým a letničním iniciačním a plodnostním tanečním obřadům. Na jižní a jihovýchodní Moravě se tyto obřady přesunuly do termínu konání podzimních hodů, čímž rozhojnilly jejich strukturu a současně vysoce vyzdvihly jejich prestiž oproti ostatním zvykům výročního cyklu. Na sousedním Hanáckém Slovácku, které začíná na druhé straně nedalekého Stražovského kopce, patří zavádka k nejzásadnějším obřadům zahajujícím hody. Její velice archaická obřadní struktura vypovídá o účelu tohoto tance zajistit přenesení síly a dobrodiní, které získal stárek – nejlepší mezi mladými muži obce – na všechny ostatní tanečnice a tanečníky. Z toho důvodu formou starobylého kráčivého tance,

případně i polkou či valčíkem, bere stárek jednu dívku po druhé, tančí s ní (dotýká se jí) a předává ji tanečníkovi. A to tak dlouho, až se dotkne všech dívek. Za poctu, prokázanou čest a získaný užitek je však třeba zaplatit, a tak jsou dívky přiváděny pod máj ke stolku a zde realizují představu o svém společenském postavení, možnostech, vizích a přáních. Dlouho strádané peníze položené na hodové útraty budou reprezentovat dívčinu osobu a hovořit o jejích možnostech.

Všechny tyto skutečnosti je třeba mít na paměti, když se budeme zmiňovat o dalším obřadním tanci, který byl a je v lokalitě považován za vrchol celých hodů. Jedná se o sólo *do věnce*, starší název je tance *do sedmáku* (tak se věnec dříve nazýval). Zřejmě nejstarší název, s návazností na jiné moravské lokality, je *řetaz* nebo tanec *do řetazu*. Účel obřadu je do velké míry stejný jako u již popsané zavádky. Dívky, které chasa shledala za dospělé, jsou veřejně předvedeny před věnec, kde s nimi jejich zavaděč zpívá, čímž vykoná jejich uvedení. Za tuto poctu se opět platilo, v případě soběleckých stárek dokonce částky v desítkách zlatých (počátek 20. století).

Samotný tanec souvisí s další důležitou rekvizitou, a tou je věnec, o němž již byla řeč výše. Po jeho donešení na sál a umístění na čestné místo v čele následuje obřadní zpěv třetího stárka, v minulosti zvaného *zavaděč*. Existence ustálené zpěvní příležitosti v této části obřadu je velice výjimečná a v okolí nemá obdoby. Třetí stárek si dojde pro partnerku, vezme ji za ruku, postaví se do čela sálu zády k věnci a začne zpívat, s druhou písní bere další, třetí a čtvrtou píseň zpívá již se svou partnerkou. Mezi jednotlivými texty je hlasitě povzbuzován potleskem a voláním *veselo stárci, veselo chaso, veselo hody....* Dobré interpretaci písní je i v dnešní době přikládán velký význam, posilovaný vědomím výjimečnosti zvyku oproti okolním vesnicím. Z toho důvodu je zpěvák vybírán velice pečlivě a může si svou funkci i několikrát zopakovat. Po zavedení stárek následuje sólo, při němž krojovaní vytvoří okolo tančících párů kruh. Teprve po něm probíhá další zavádění, tentokrát již běžným způsobem, jak bylo popsáno. Zavedené páry přicházejí k věnci, kde si s nimi stárci připíjejí vínem a každému z tanečníků připnou voničku – *fánku* – vytaženou z věnce, za projevenou poctu tanečníci opět zaplatí. Tímto způsobem si počínají i ostatní muži z chasy. Předvedením tanečnice před muzikanty a předezpíváním písně realizují své společenské uvedení.

Čekající dvojice mládenců a dívek pak vytváří právě onen řetaz, o němž se mluví. Na kvalitu zpívaného zavedení byl v našem případě pravděpodobně kladen veliký důraz a potřeba zajistit dostatečně kvalitní přednes písní při zavádění stárek zřejmě přispěla k ustavení instituce třetího stárka, zpěváka a zavaděče.

Obchůzky

V současné době se v lokalitě udržuje především obchůzka jednotlivých domů, při níž stárci za doprovodu svých stárek zvou jednotlivé obyvatele na hodovou zábavu. Doprovází je dechová hudba a početný zástup místních obyvatel a jejich hostů. Obchází se důsledně dům od domu. V sobotu po obědě *horní konec* s oficiálním důvodem zvaní na hody, druhý den, tj. v neděli, *dolní konec*; oficiálním rámcem je zde obchůzka s káčery před jejich odnesením na taneční sál. Společným pojítkem obou částí obchůzky však je, stejně jako před osmdesáti lety, vybírání peněz na zaplacení hodových výdajů.

Sobotní obchůzka vypadá na první pohled velice skromně. Krojované jsou pouze tři stárkovské páry, chasa se účastní spíš výjimečně. Vnější podoba má souvislost s jejím oficiálním zdůvodněním – zvaní na hody – to se totiž v lokalitě udržuje ve staré variantě, při níž chodily zvát pouze stárci za doprovodu muzikantů. Dnes se k nim připojují i jejich partnerky, jinak je rámec stejný. Ostatní účastníci obchůzky – diváci – jsou oblečeni civilně. Oproti okolním vesnicím, kde se v posledních padesáti letech staly obchůzky takřka demonstrativní přehlídkou krojované mládeže, je to markantní rozdíl. Po příchodu k domu zahraje muzika některou z hodových písní, poté jsou stárci vpuštěni dovnitř. Pozdraví se s domácími, pronesou *vinš* a připijí si vínem, které s sebou k tomuto účelu nosí. Na oplátku jsou pohoštěni cukrovím, koláčky a vínem, které se také nezřídka vynášejí z domu ven a nabízejí přihlížejícím. Stárci se nikde nezdržují příliš dlouho a odcházejí dál. V závěsu za nimi jde s pokladnou důvěryhodná osoba, nezřídka člen obecního zastupitelstva, který se stará o vybírání peněz. Nejde ani v pravém slova smyslu o vybírání, protože domácí je sami vyhledávají a je otázkou jejich prestiže nějakými penězi přispět. Nejčastějším obnosem je sto korun, ale může to být i padesát, dvě stě nebo více, podle ekonomických možností. Po skončení obchůzky se stárci odeberou na večeři ke stárkám a společně se podělí o muzikanty, kteří se stravují v jejich rodi-

nách. Peníze jsou uloženy na radnici a zůstanou zde až do vyrovnání nemalých hodových nákladů.

Ještě v prvních desetiletích dvacátého století, jak uvádějí Klvaňa i Vozár, byly obchůzky neodmyslitelnou součástí hodových obřadů. Počínaje vyhráváním významným osobám obce, přes zvaní domácích na hody, chození *po koláčoch* až po obchůzku s káčery se obřadně oblečená chasa neustále pohybovala dům od domu. Za provedené rituální přání, tanec či dotek byli častováni jídlem a pitím, kterého musel být na hody všude dostatek. V řadě obchůzek byly jistě zastoupeny i prvky magické; například při nošení káčera se setkáváme s tancem prvního stárka a jeho partnerky s hospodyní a jejím mužem, což vzhledem k osobě stárka a jemu připisovaným vlastnostem mělo zřejmě prosperitní až plodnostní charakter. Obdobné tance se prováděly při masopustu na Hané a letničních svátcích v jižních a jihozápadních Čechách. Stejně tak obřadní zabíjení zvířete – mlácení káčera – na širší Moravě pak berana a jeho pojídání chasou patřilo mezi základní obřady hodového času.

V době, z níž oba zápisy pocházejí, však zřejmě již převažovaly na straně hlavních aktérů – stárka a chasy, důvody ekonomické. Z vybraného obilí a peněz se uhradily náklady na muziku, sál a výrobu věnce a ostatní výdaje. Možnost dosyta se najíst a napít z předkládaného pohoštění pak byla spíše doplňkovým jevem a požitkem. Z pohledu navštívených domácností byla jistě důležitým prvkem závaznost skupinových rituálů lokality, mezi něž štedrost a množství předkládaných potravin bezesporu patřilo.

Závěrem zbývá konstatovat pouze několik základních faktů. Vzhledem k rozsahu zapojení obyvatel lokality do přípravy a především aktivního prožívání hodových obřadů a zvyků – dvě rozsáhlé obchůzky po celé vesnici,

účast na muzikách – můžeme říci, že osobní prezentace na hodech patří dosud mezi živé a pro skupinu závazné rituály. V jejich rámci má hodová obchůzka svoje ustálené místo a pozici. Důsledně se dbá, aby se obešly všechny domy a nikdo nebyl vynechán, což by se považovalo za výraznou společenskou újmu. Chodí se i k těm lidem, o nichž se ví, že tancovat nepřijdou a ani nemohou (staří lidé, vdovy), ovšem projev sounáležitosti se skupinou a jejími zvyky je natolik evidentní, že jinak prostě nelze. Jednotlivci se při této příležitosti realizují především vynášením pohoštění a alkoholu z domu, kde je nabízejí divákům. Podobně při účasti na hodových obřadních tancích je nemyslitelné vyhnout se zavádce či sólu *do vínka*, případně nezaplatit odpovídající obnos.

Oproti pasivním účastníkům hodů je u aktivních nositelů tradice – chlapecké a dívčí chasy – situace jiná. Záleží především na osobním směřování, zájmech, výchově v rodině, možnosti opatřit si kroje a na dalších faktorech, které je přibližují, nebo vzdalují účasti na hodech. U děvčat bývá hlavním lákadlem možnost obléknout si sváteční kyjovský kroj a ukázat se v něm na veřejnosti. U chlapců pak účast na hodových přípravách spojených s konzumací alkoholu společně s vrstevníky a kamarády. Realizují tak nejen postupné pronikání do světa dospělých, spojené s porušováním dosavadních zákazů a tabu, ale i osobní reprezentaci ve skupině vrstevníků.

Současné hody sice na povrchu do velké míry udržují tradiční obřadní strukturu a vzhled, ale pod ním se vytvářejí nové vazby, struktury a především vztahy k existujícím skupinám. Právě vznikání nových a posilování starších vazeb je momentem, který zvyk činí živým a naplňuje jej aktuálním obsahem.

Výběrová literatura k tématu:

- Bartoš, F.: *Moravský lid*. Telč 1892.
Herben, J.: *Staré hody moravské*. Zlatá Praha, 1885, s. 683.
Jelínková, Z.: *Náboženské prvky v lidových tancích*. In: *Magie a náboženství*. Studie Slováckého muzea 2, 1997, s. 189-201.
Klvaňa, J.: *Hody ve farnosti kyjovské*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 31, 1914, s. 31-34.
Marek, J.: *Máj, z cyklu Blatnické zvyky*. Český lid 1, 1946, č. 1, s. 30.
Matuszková, J.: *Hody a jejich místo v taneční tradici na Podluží*. Slovákco, 28, 1996, s. 57-73.

- Šimša, M.: *Tanec pod zeleným stromem*. In: *Zeleň v lidových obyčejích*. Studie Slováckého muzea 8, 2003, s. 199-231.
Večerková, E.: *Současná hodová obchůzka s „právem“ na Uhersko-hradištsku*. Časopis Matice moravské, vědy společenské II., 55, 1970, s. 177-189.
Večerková, E.: *Stárkovská „fedra“ o hodech na národopisném rozhraní jižní Moravy*. Slovákco, 31, 1990, s. 75-83.
Vozár, V.: *Sobůlky*. Kyjov 1949.
Zíbrt, Č.: *Máje*. Praha 1923.
Zíbrt, Č.: *Masopust držíme...* Praha 1910.
Zítek, J.: *Jihočeské slavnosti, hry a zábavy o letnicích*. Český lid 8, 1899, s. 289-291.

CÍSAŘSKÉ HODY VE VĚTEŘOVĚ A JEJICH PROMĚNA BĚHEM 20. STOLETÍ

Eva Abramuszkinová Pavlíková

Věteřov je malá vesnice u Kyjova ležící pod Strážovským kopcem, která je v učebnicích místní historie spojována se zbytkem hradiště slovanského původu a se sídlištěm ze starší doby bronzové a tzv. kulturou věteřovskou, charakterizovanou hrnčířskými výrobky s dvojitou vlnovkou a dvěma šikmými čarami.

Z popisu Josefa Klvani a Františka Fintajsla víme,¹ že podle výsledků sčítání lidu v roce 1900 měl Věteřov 169 domů a 723 obyvatel národnosti české a náboženství katolického. Autoři uvádějí: *Části vesnice jmenují se Zábrání, Dědina, Hlože, Jablunka, Koráb, V zahradách a Boží muka. Obyvatelstvo mluví nářečím slováckým, chodí v kroji hanáckém a zabývá se ponejvíce rolnictvím. Nemajetný lid živí se prací v továrně stavěšické, v cukrovaru ždánském, ve sklárně kyjovské, v místních lomech na kámen a v okolních lesích. Někteří odvodňují pozemky až ve Slezsku, v Uhrách aj. Zimního času pletou se v některých staveních slaměnky (ošatky). Z řemesel jest nejčtetněji zastoupeno pokrývačství. Chovu dobytka hledí si jmenovitě rolníci dosti pilně, v obci jest dohromady asi 38 koní, 201 kus skotu, 275 vepřů a 75 koz.*

O sto let později je Věteřov vesnicí, která má 518 obyvatel, z toho dvě stovky dětí a mládeže do třiceti let, téměř sto důchodců nad 65 let a přibližně 200 lidí v produktivním věku, kteří převážně dojíždějí do sousedních obcí za prací.

Když třetí říjnovou sobotu projíždíte Věteřovem, můžete narazit na krojovaný průvod nesoucí tzv. strom (hodový věnec) a také káčera. Počet krojovaných i organizace hodů závisí často na počtu mladých lidí, kteří jsou jako chasa hlavními aktéry hodového veselí.

Jak tyto tzv. hrubé hody probíhaly v minulosti, se dočteme v nevydaném rukopisu Bedřicha Blahutky *Věteřov, zeměpisný a vlastivědný popis* z roku 1964. Autor důkladně popisuje: *Ráno všichni staří zašli na ranní, mladí se chystali „na velkou“ a všichni v krojích. Znakem stárků byla veliká krámská vonica za „gorálovým klobúkem“³. První stárek měl v ní i velikou bílou růži. Ostatní chasa měla vonice krámské nebo rostlé s kosárky a pávy. Děvčata v rukávcích, škrobenkách, „kostelovy“ knížky se šátkem v rukách, v knížkách muškátový květ...Hned po poledni zazvonil na návsi cimbál, zavýskly housle, zabručela basa, sešli se stárci. Šlo se dům od*

domu, nikdo se nevynechal. Hody bývaly všech. Napřed šli v řadě stárci. Prvý měl v ruce rozmarýnem a mašlama ověncenou „másnicu“ vína, druhý dřevěnou „škatulu“ na peníze. Ta bývala zapečetěná obecní pečeti. Stárce vyskali, vyskakovali a vesele cifrovali podle muziky, která šla za nimi. Za muzikou šel třetí stárek se džbánem na víno a chlapi s koši na koláče. Vcházejíce do domu, který býval již pootevřen, zpívali všichni tu oblíbenou:

Zdobení rozmarýnů barevnými mašlemi a papírovými růžemi na hodový věnec. Zleva O. Urubková, M. Urubková, H. Lužová, P. Lužová. Foto E. Abramuszkinová Pavlíková, 2003.

*Idů mládenci hore dědinů, ja oni idů k nám...
Máme světničku nezametenů, co oni řeknů nám*

*Mamulko milá, má roztomilá,
Vyndíte chvilku ven!
S nimi postojte, porozprávějte,
Než já zometu zem!*

*Ceruško milá, má roztomilá,
On se na tě hněvá!
Klobůk stočený, očka sklopeny,
On tě už nemá rád!*

*Mamulko milá, má roztomilá,
A on se nehněvá.
Klobůk stočený, očka sklopeny,
To on ve zvyku má!*

Na lavici v síni byl rozprostřen šátek na odkládané klobůky stárků. Ve světnici pozdravil první stárek hospodáře, hospodyně a všechny přítomné hosty, popřál jim zdraví, štěstí a „božího požehnání“ a zval je na hody těmito slovy.

Hospodáři, hospodyně a všichni přítomní přišli jsme vás pěkně prosit, abyste se za nás nestyděli a přišli na naše hody! Připil všem ze své sklenice, počínaje hos-

podářem. Při tom muzikanti hráli „tuš“. Hospodář zavdál na oplátku domácím vínem, hospodyně nabízela koláče. Druhý stárek, položiv „škatulu“ na stůl, zatančil s domácími děvčaty. To mu pomohli i ostatní chlapci. Stárci poděkovali pak za darované peníze, koláče i víno. Muzikanti zatím již spustili písničku na odchodnou:

Spánem bohem už du od vás, neublížil jsem neublížil jsem žádnému z vás ... Jak mladému, tak starému, neublížil jsem žádnému...

Než přezpívali písničku, dali jeden druhému klobůky na hlavy a pak šli o dům dál. Obchůzka trvala dlouho do večera. Zatím mládenci a děvčata, přespolní i domácí se sejdou v hospodě, kde hraje někdo na harmoniku. Výborným, daleko široko známým hráčem býval kovář „majstr“ Šperka, potom Petr Staňků a konečně Vašek Mlynářů. Nyní hraje na harmoniku Zdeňka Gistrová.

Když stárci přišli do hospody se stárkami a muzikanty, začaly hody „zavádků“, později i „štrajch“. Zavádkové písně bývaly ve $\frac{3}{4}$ taktu. Stárci zaváděli se svými stárkami jeden po druhém. První stárek tolik kol, kolik bylo stárků, poslední jen jedno kolo. První stárek zavedl svoji stárku svému kamarádovi, aby s ní zaváděl, druhou stárku druhému stárkovi, který ji zavedl jinému mládenci a tak dál, až tancovala celá hospoda.

To už měl první stárek v ruce stárkovské právo, lehkou dřevěnou lopatku, kterou zakročoval v čas potřeby mezi bujnými a ohnivými tanečníky. A je zajímavé, že ani nejstarší z chlapců, ani největší silák neodvážil se postavit stárkovi na odpor, prostě věděl, že by zakročil rychtář nebo později starosta.

Po zavádce se tancovaly skočná a šátečková a po nich zase následovaly tance kolové. Přespolní chasa bývala vítána hudbou, uctívána vínem a koláči, k tanci zaváděny nejlepší tanečnice. Mnohý přespolák, zastaviv se se svou tanečnicí před muzikanty zanotoval:

Na to sem k vám přišel, abysem byl vesel, abysem byl, abysem byl, abysem byl vesel!

V družném veselí tancovalo se až do rána. V pondělí dopoledne se spalo. Po obědě udělalo se to nejnutnější hlavně kolem dobytka. Ke třetí hodině už chodili zase stárci po dědině. Stárky zatím připravovaly „strom“. Strom býval vysoký něco přes metr. Kostru tvořila pevná hůl zasazena do „křížového“ podstavce. Do hole bylo zavrtáno sedm kratších hůleček. Celá kostra se obložila hebkým senem a obšila pevným plátnem.

Dokončování zdobení hodového věnce v místní škole. Zleva J. Lužová, J. Kořínková, W. Abramuszkin, H. Kašíková, O. Urubková.
Foto E. Abramuszkinová Pavlíková, 2003.

Byla to práce velmi odpovědná a musila ji dělati zkušená starší žena. Tuto kostru si pak stárky vyzdobily větvičkami rozmarínu a praporky. Na větvičkách byly připevněny šípové růžičky, uvité z papíru, navěšeny ozlacené ořechy, mezi větvičkami bělely se vetknuté bělostné svíce.

Když stárci obešli celou ves a všechny pozvali a dostali „poctu“ v podobě koláčů, vín a něčeho do škatule, zastavili se u první stárky, aby odnesli do hospody strom. Prvý stárek musil býti silák, aby donesl strom až do světnice hostinského. To se ví, že stárkům a stárkám hrála do kroku veselá muzika. To bylo výskotu, tancování a cifrování, vždyť celá vesnice byla venku a se zájmem sledovala toto velkolepé divadlo. V hospodě se tancovalo až do večere. Po večeri nastala dychtivě očekávaná chvíle – „skládka“.

Muzikanti spustili „ryčný mars“. Otevřely se dveře a do sálu vkročil první stárek, strom v náručí a s ním tři-krát se zatočiv, postavil ho na přichystaný stůl, přikrytý „tureckým šátkem“.

Stařeček Jan Šnejdar, narozený 24.6.1848 (zemřel 28.9.1942) mně vykládal: „Na a dneska už ani žádný neví, co ten strom „obnáší“. To je strom uprostřed „Rája“. Ty rozmarýny představují věčnou mladost, svíčky život, praporky (fangličky) věrnost, cukroví lásku (taky je tak sladká), růžičky nevinnost, pozlacené ořechy bohatství krásy a ten anděl hore, to je koruna všech ctností. Z tohoto bohatství si člověk svévolně nesmí nic vzít. To by bylo proti „pánubohu“. Dnes už neumí ani chlapci u stromu zpívat. To my ešče zpívali ale fčil hařba mluvit. Zkraja se musely zpívat enom ty nejkrásnější, který k temu pasovaly. Dyž sem byl prvním stárkem, toš sem zpíval tuto:

Dnešní noci za svítání měl sem pěkný sen,
Že má milá ke mně přišla: Pojd' můj milý ven.
Já sem něco viděla, až sem se podívala
Ve věterské hospodě je velká proměna...

Dyž sem zpíval, lidi ani nedýchali, enom hleděli na strom a slze jim tekly, jak hrachy. Šak sem taky zpíval a měl sem hlas! Ta pjesnička měla tři sloky a ešče dnes jich umím:

Sů tam okna ozářeny, lid shromážděný,
Krásná pannenská koruna je na tabuli.
U ní stárci sedijů, též i páni úradi,
Mezi něma pán starosta je též přítomný.

Pospěšme tam, moje milá, ať to uzříme,
A tu pannenskú korunu taky poctíme.
Vítám vás, stárci milí, vítám páni úradi,
Vítám vás, pane starosto a všeci druží...

Děkujeme vám rodino, i vám přespolní,
Že ste přišli navštívit toto veselí.
My máme radost z toho, že se vás sešlo mnoho,
Enom nás nepomlúvete, co máte z toho.

A dyž sem dozpíval, tichučko bylo v hospodě, jak v kostele. Ale to trvalo jen chvílku a už lidi volali: Vesele, muziko, vesele, stárci. A čím sů hody? A muzikanti hráli „hore“. Stárci mně dali veržinku, dali „poctu“, zavdali vína. Stárka už „břinkala stříbrným rynšťákem“ do talířku stárků a „rynšťák“ hodila aji muzikantům na jejich talíř. Fčil sme si to vyměnili s třetím stárkem. Šel pro druhú stárku a já sem si sedl. Třetí stárek párkrát přetancoval „sólo“, postavil se pod strom a zazpíval:

Pochválen buď Ježíš Kristus, milí stárkové
A já taky přistupuju k této koruně.
Chci se vynasnažiti, na pomoc vám býti,
S děvčatama k tomu věnci peněz přiněsti...

A Vy, páni stařečkové, to vám vinšuju,
Až bude druhá muzika, taky k ní půjdu.
Dám vám sklenici piva, pustíte mě do kola,
Snad u pánů muzikantů bude přímľuva.

Vystoupení s pásmem Hody v rámci oslav 850 let Věteřova, 1981.
Archiv J. Bábicka.

A vy, páni muzikanti, prosím vás taky,
Kdybych to špatně zazpíval, nemějte za zlý.
Eště sem neumělý, syneček nezkušený,
Kerým tónem to pokazím, napravte to vy!

A zas přítomní vykřikovali, vesele „pleskali“, čím sů hody volali, muzikanti hráli „hore“. Stárkovi sme dali poctu i veržinu. I před starostů a úřadama bylo plno veržin a cigár fšelijakých a vína, co Bůh ráčil. Fčil si zas třetí stárek sedl a druhý s „mojů“ v náručí už přitancovali, poklonili se nám i „výborom“ a stárek zanotil:

Pochválen buď Ježíš Pán,
přišli sme na hody k vám,
My sme přišli na hody
do věterské hospody...

Když sme přišli na hody
Vě nec stál na tabuli,
Stár ci u něj sedijů,
Svíce na něm hoříjů.

Podťe děvčata, směle,
K tomu věnci vesele.
Rynšťáčky nám poneste,
Hodné stárky potěšte!

Krojovaní věřící vycházejí z kostela po hodové mši svaté.
Foto J. Pavlík, 2003.

A vy, staré babičky,
Poneste ty šestičky.
Jestli se vám málo zdá,
Můžete dát rynšťáčky...

To už sme zaváděli aji ostatním chlapcom v řetazu stárky i ty jejich děfčice. Pár za párem zastavoval před muzikanty a každý se snažil zazpívat takovů, kerů žádně neznal. A bylo tech písniček tolé, že se zpívaly až do třech hodin k ránu. Zazpívala se první sloka a muzikanti „podchytli“ notu a hráli. Potom se zazpívala sloka druhá, muzikanti zahráli, párkrát se otočilo „sólem“ a už zpíval další pár a dycky se skládalo.

Děfčata dávala „desítku“ nebo enom taky „pětku“, nekerá dva rynsky a ty chudobny po „rynšťáku“. Než přišlo na stary baby, bylo ráno. Ale i ty házely muzikantom „šestku“ nebo „štverku“, nám stárkom nekerá až „pět šestek“. Šak se vypila „bečka“ vína a rozdalo se za 30 rynských cigár.

Dyž dozpívali fšecí, vzál druhé stárek do náručí strom, přetancoval s ním po „sóle“ a zanesl ho do svět-nice hospodskýho. Tam ho stárky odstrojily a každému přítomnému se dala zadarmo halůzka a doma si to i s „fánkama“ dávali lidi za obrázky. Potom se spočítaly taky vybrany peníze a starosta byl při tem. Fšeco se zplatilo, aji na mše se dalo. Ta bývala na Štěpána. Ja, pořádek byl pořádek...

V úterý dopoledne se spalo. Po bohatým obědě chodilo se po dědině aji s maškarádama. Stár ci obstarali pěknýho káčera, stárky ho ověncily a připůtaly na stoličku přikrytou šátkem ozdobeným „šípovými“ růžičkami a mašlama z krepovýho papíru. Prvně se zašlo i s muziků ke starostovi. Stár ci mu dali „poctu“, zavedli prvů stárku, zatím co prvý stárek tančil s paní starostovů. Ostatní stár ci tancovali s děvčaty a stárky s chlapci. Potom se šlo dům od domu. Všude byla „pocta“, všude stár ci vybírali. Tentokrát ponejvíce obilí. To sypal pacholek chlapcům do pytle. Bývalo ho někdy kolik pytlů. Již za tmy vraceli se všichni k prvému stárkovi. Obilí se uložilo „na násjpa“. Potom se šlo k prvě stárce na večeři.

Po večeři se šlo s muziků do hospody. Tenkrát byla všady eště hliněná zem, tak se vykopal na „sóle“ důl a do něho se až po krk káčer zasypal. Potom se „kolé“ něj tancovalo. To se tancovaly aji řadovy tance. Konečně došlo i na káčera. Některému chasníkovi se zavázaly

oči, aby neviděl, do ruk mu dali cep, zatočilo se s ním tak, aby nevěděl, kde káčer je a on pak v kole mlátil po káčerovi. Za chasníkem šel po „sóle“ muzikant a naznačoval mu hrou na housle, kde káčer je nebo není...

Konečně byl káčer zabít. Ženské ho hned opařily, oškubaly a hned upekly. Obyčejně se k němu nějaký ještě přidal, aby bylo dost pro „úřady“ i pro stárky. Ještě přede dnem bývala „trachta“. Domů od muziky se chodilo až za bílého dne. Rychle se popravilo a dopoledne se spalo. Chlapci, jdouce od muziky, zpívali tu „svoji“ oblíbenou.

To jsou slova Bedřicha Blahutky, který popisoval hodové veselí před rokem 1960. V tomto roce přišel do Věteřova učitel Jiří Bábíček (nar. 1934) s manželkou. Pocházel z Milotic, obce bohaté na folklorní tradice, z čehož možná pramenila jeho motivace pro oživení tradice ve Věteřově. V době, kdy se usadil ve vesnici (vyučoval v sousedním Archlebově), tance ještě nacvičoval Štěpán Kúdr z Kostelce a při organizaci folklorních aktivit vypomáhal František Lejska. Po slavnostech v roce 1962 byla snaha založit folklorní kroužek pro malé děti, a tak pozvali Miladu Bimkovu, která sbírala písničky a tance. Ta přijela nacvičovat se žáky sedmé třídy, ovšem požadovala hudební doprovod. Vzpomněla si, že Jiří Bábíček hraje na housle, a tak i on začal chodit na zkoušky a doprovázet děti. Občas se stalo, že M. Bimková nemohla přijet a tak k velké oblibě dětí začal

s nimi zkoušet J. Bábíček. Tato mimoškolní činnost probíhala v sedmdesátých letech 20. století nepravidelně, hlavně před festivaly, ve škole ve Věteřově. „Národopisný krúžek Věteřov“⁴ nacvičil řadu pásem např. Na pastvě, Na koně, Šlaháčku, Řemesla. Účastnil se několika programů Slovákého roku v Kyjově včetně Klenotnice, dožíněk, folklorního festivalu v Krumvíři a v Miloticích, s Moravskou besedou Slovákého plesu v Brně i Praze. Bylo obtížné najít muziku na doprovod. Od roku 1960 nebyla ve Věteřově ani dechovka, ani cimbálová muzika, končila kapela Miroslava Borovičky, která hrála ve složení housle, harmonika, saxofon a bicí. Někdy děti doprovázel cimbalista Pavel Varmuža, Miroslav Uříčář nebo sourozenci Józsovi ze Ždánic ve spolupráci s Ferdinandem Osíčkou.⁵

Jak Jiří Bábíček vzpomíná, pro repertoár kroužku vybírali to, co se jim líbilo, spíše písně méně známé. Čerpali ze sbírek Františka Sušila, Jana Poláčka i přímo ze zápisů z Milotic. Na festival v Miloticích a na Klenotnici Slovákého roku nacvičila čtrnáctiletá děvčata písně ze Sušilovy sbírky, např. *Vyletěla holuběnka*, ženy zpívaly *Konec Věteřova u té boží muky* a *Před naším mostečkem z drobného kamení*. Největší lidovou slavností byly hody, tzv. malé hody konané na svátek Cyrila a Metoděje (5. 7.) s taneční zábavou (hrála dechovka ze Sobůlek nebo Skoronic), a hlavně tzv. velké (císařské) hody třetí neděli v říjnu.

Shromáždování krojovaných před hodovým průvodem za doprovodu dechové hudby ze Skoronic. Foto E. Abramuszkinová Pavlíková, 2003.

Přivítání krojovaných věřících před nedělní hodovou mší svatou u fary ve Věteřově. Foto J. Pavlík, 2003.

Oproti popisu hodů, uvedenému v první části tohoto příspěvku, dnešní hody probíhají následovně: v sobotu se jde pro stárky chlapce za doprovodu dechovky, poté pro stárky děvčata a dále za radními a starostou (dříve předsedou) vyhrávat před dům. Tradičně bývaly tři až čtyři stárky, u první stárky byl strom, u některé z dalších káčer. Když se obejdou stárky a radní, jde se pro strom a ke starostovi žádat o hody. Večer pokračuje zábava ve školní tělocvičně, která slouží jako společenský sál, přijdou krojovaní, několikrát obejdou tělocvičnu, postaví strom na stůl a zpívají.

Další průběh hodů v sále J. Bábíček popisuje takto: *Požádalo se o hody a bylo „skládka“ (říká se tomu „do řetaza“, zavádka), navzájem se zavedli stárce – třetí stárek zavedl stárku prvnímu, druhý si vzal svou, pak měli sólo, pak byla zábava. Po stárkách následuje „skládka“ – pan starosta, pan farář, radní a ostatní. Já jsem tu zavedl, aby to nebylo tak jednoduché, dycky tam tančíme dva lidové tance, ale aby se to moc neprotáhlo, protože to trvá dlouho až dvě hodiny, začínáme skočnou (Kyjovská) a vrtěnou, taky jsem zavedl Svatoborský pudmístře – já sem si dovolit text změnit na:*

Starosto (Předsedo) náš Věterský, my sme přišli s žádostí, by ses na nás nezlobil, vínka dobrého nalil, by ses na nás nezlobil a hody nám povolil.

*Pane starosto náš milý (nebo Starosto náš Věterský)
Poslechněte si nás chvilí.
Chasa, stárce se stárkama
přišli jsme dnes za vama,
abyste tak laskav byl
a hody nám povolil.*

*On to povolí a pak se zpívá: Budú hody přátelé hraj
muziko vesele. Omlouvám se za to slovo „s žádostí“ – to
není nářeční, nic se nám tam nehodilo. Nechybí ani tra-
diční Pochválen buď Ježíš Pán...*

Dříve se hody konaly v místní hospodě (ještě v roce 1960), později se přesunuly do školní tělocvičny. V neděli bývalo dříve nosení káčera a zábava. S káčerem se chodilo po vesnici, u každého domu vyhrávala muzika, večer byla zábava s kradením káčera a farář měl sólo. Při nedělní zábavě byla ovšem malá návštěvnost a finanční prodělečnost této akce donutila organizátory přesunout nedělní aktivity na sobotu. Po skončení existence krúžku, který fungoval v rámci Osvětové besedy do roku 1989, se organizace hodů ujal místní Sokol. Postupně se ustoupilo od volby stárků a stárek (možná i z finančního nároku na organizující rodiny) a jejich funkci převzala krojovaná chasa jako celek. Krojovaní se schází před školou a chodí po vesnici za doprovodu muziky.

Krojovaný průvod Věteřovem v čele se stárkami a stárky, 1981.
Archiv J. Bábíčka.

Hodové vystoupení v rámci oslav 850 let Věteřova, 1981.
Archiv J. Bábíčka.

Ve škole, která dříve stmelovala děti a umožňovala mimoškolní činnost ve formě folklorního kroužku, byl snížen počet tříd, změnil se nejen počet dětí v obci se zájmem o tuto činnost ale ubylo také osob, které by pomohly s organizací. Problémem se stal rovněž honorář muzikantů. Jiří Bábíček s manželkou odešli do důchodu, ovšem svou pomoc nabídli i dalším pokračovatelům, kteří projevíli zájem o znovuoobnovení kroužku. Uskutečnilo se několik pokusů, avšak nadšení dlouho nevydrželo.

Na opakované pokusy obnovení tradice kroužku vzpomíná i Oldřiška Urubková, která jako dítě nacvičovala královničky pod vedením pana učitele. Ta jako hlavní důvod dnešního stavu vidí nedostatečnou motivaci dětí k pravidelným zkouškám a také nedostatek financí, hlavně na zaplacení muziky. Podle jejích slov tradice hodů snad ohrožená není, stejně tak jako příprava hodového stromu, který je z velké části její zodpovědností. Jak uvádí: *na hody se kolem poledne donesl krušpánek, kateřinky, mašličky různé barvy a začal se zdobit strom, ... udělat růžičky je umění, chodilo se nás to učit moc holek, já jediná to teď dělám sama asi šestý nebo sedmý rok*. Stala se nástupkyní Anny Votrubcové (sestry svého dědečka), která dříve chystala růžičky na strom.

Ten původní byl větší a těžší, než ten dnešní, uschovaný je ve škole.⁶

Průběh hodů v roce 2003 byl viditelně ovlivněn záměrem České televize nafilmovat krátký dokument. Chasa nezvolila ani stárky dívky, ani chlapce a všichni krojovaní účastníci hodů tak byli stárky. V sobotu bylo dopoledne věnováno filmování, nosil se strom i káčer. Škoda, že filmaři nebyli přítomni pátečního zdobení věnce ve škole, které probíhalo ve velmi přátelské atmosféře vyplněné zpěvy žen. Místní byli překvapeni krátkým seštříhem z filmovaného hodového veselí a také chybným jménem uvedeným v rozhovoru s krojovaným stárkem. Po hodech opět nastalo nadšení a touha po kontinuitě zvykoslovných tradic i folklorních aktivit, které ovšem po několika setkáních vymizely do ztracena. Pro celou obec, okolí a hlavně pro místní děti by jistě mělo smysl, pokud by se podařilo tyto vznikající aktivity udržet a vrátit se ke kulturní tradici, která byla před sto lety bohatá a živá. Pomoc by určitě neodmítli i pamětníci, kteří se aktivně účastnili činnosti věteřovského kroužku. Podnětem by také mohlo být vydání již zmíněného rukopisu Bedřicha Blahutky, který je bohatým a inspirujícím zdrojem materiálu nejen pro kulturní činnost v obci.

Poznámky:

1. Viz: *Popis okresního hejtmanství kyjovského. Část druhá, místopisná. V Kyjově 1910. Nákladem knihkupce Karla Antoše, tiskem Frant. Obziny ve Vyškově.*
2. Původně se hody slavily na svátek patrona kostela. Vypráví se, že když císař Josef II. za svého panování cestoval po zemích českých, všude kam přijel právě probíhaly hody nebo posvícení. Usoudil, že lidé jsou během celého roku odváděni od práce, proto nařídil, aby byly hody slaveny všude ve stejný den až po skončení veškerých zemědělských prací, tj. třetí neděli v měsíci říjnu.
3. Původní text je přepsán z rukopisu bez ohledu na chyby v pravopisu, zejména pokud jde o slova v dialektu a správné psaní ú a ů.
4. Toto je původní název kroužku. „Národopisný kroužek Věteřov“ při Osvětové besedě si vytkl za cíl obnovit kroje, zvýšit jejich počet a udržovat tradiční zvyky v obci. (Viz Zpráva o činnosti kroužku, autor Jiří Bábíček).
5. Interview autorky s Jiřím Bábíčkem proběhlo 3. 5. 2004 ve Věteřově.
6. Interview s Oldřiškou Urubkovou proběhlo 20. 11. 2003 ve Věteřově.

HODY OBJEKTIVEM VLASTIMILA ŽÍLY

V dnešním fotografickém zastavení předkládáme výběr z nevelkého souboru, který fotoarchiv brněnského Etnografického ústavu získal převodem před sedmi lety. Celý soubor je jenom o hodech a fašancích, z obcí na Uher-skohradištsku a Hodonínsku, ze sedmdesátých let minulého století. Autor, Vlastimil Žíla (30. 12. 1943 Brno – 12. 7. 1980 Brno), absolvoval Školu uměleckých řemesel v Brně a dějiny umění na universitě tamtéž. V letech 1974 až 1980 byl zaměstnán jako historik umění na brněnském pracovišti Národního památkového ústavu se zodpovědností za památkově chráněné objekty na okrese Uherské Hradiště.

Vlastimil Žíla zemřel jako sedmatřicetiletý, byl svobodný, bezdětný a bez sourozenců, v posledních chvílích nemoci ho doopatrovala matka. V Galerii mladých při brněnském Městském kulturním středisku v roce 1975 ještě stihl uspořádat výstavu fotografií z terénu, který dobře znal ze služebních cest. Základní biografická data na personálním referátu jeho posledního zaměstnavatele a pár osobních vzpomínek bývalých kolegů, z nichž vystupuje mlhavý portrét kultivovaného introverta – to je v podstatě vše, co zůstalo z jednoho konkrétního lidského osudu... A sedmdesát autorských velkoformátových pozitivů, jimiž Vlastimil Žíla zprostředkovává dokumentárně věrný a intimní pohled na hodové dny vesnické pospolitosti.

Helena Beránková

K dalšímu čtení:

Vlastimil Žíla: *Fotografie. Galerie mladých při MKS Brno. Katalog výstavy*. Text: Vlastimil Žíla, Antonín Dufek. Red. Eliška Lysková. Brno 1975.

Vlčnov, cca 1975. Foto: Vlastimil Žíla. © Fotoarchiv Etnografického ústavu MZM. Autorský pozitiv, formát 30 x 40 cm, inv. č. FA 12548, 12549. Negativ ve sbírkách EÚ MZM není.

Buchlovice, cca 1975. Foto: Vlastimil Žíla. © Fotoarchiv Etnografického ústavu MZM. Autorský pozitiv, formát 30 x 40 cm, inv. č. FA 12521. Negativ ve sbírkách EÚ MZM není.

Zlechov, cca 1975. Foto: Vlastimil Žíla. © Fotoarchiv Etnografického ústavu MZM. Autorský pozitiv, formát 30 x 40 cm, inv. č. FA 12529. Negativ ve sbírkách EÚ MZM není.

Mařatice, cca 1975. Foto: Vlastimil Žíla. © Fotoarchív Etnografického ústavu MZM. Autorský pozitiv, formát 30 x 40 cm, inv. č. FA 12538. Negativ ve sbírkách EÚ MZM není.

Popovice, cca 1975. Foto: Vlastimil Žíla. © Fotoarchiv Etnografického ústavu MZM. Autorský pozitiv, formát 30 x 40 cm, inv. č. FA 12542. Negativ ve sbírkách EÚ MZM není.

HODOVÉ PROMĚNY

Hody se ve Skoronicích konají první neděli po Dušičkách, a bývaly vždy v neděli a v pondělí, ani za téměř půlstoletí minulého režimu, kdy jsme tímto termínem narušovali pracovní i vzdělávací proces v místním JZD a okolních školách, se nepodařilo zlikvidovat to hodo-
vé pondělí, v důsledku něhož se ještě o tři čtvrti na dvanáct v následující úterý procházeli ochraptělí krojovaní vytrvalci kolem hospody či místních vinných sklepů, takže ten pohodový po hodový týden býval pro nás o dva dny kratší.

Letos nově založené Kulturní a vlastivědné sdružení rozhodlo drtivou většinou hlasů, že hody se přesouvají na sobotu a neděli, aby mladí nemuseli falšovat na pondělí a úterý omluvenky do škol, aby okolní lékaři nemuseli vystavovat neschopenky, aby chlapi nemuseli vybírat dovolenou, když sobota je volná, a tak vlastně promrhaná. I když pozor,

my, kteří se tam sjíždíme po léta už v pátek, jsme nikdy nepromrhali žádný okamžik. Já jsem letos nastartoval ten hodový rytmus v páteční odpoledne hned, jak jsem přijel, musel jsem pokoštovat neboli *olíznout* ze všech čtrnácti beček a demižonů letošního vína a ujistit se, že je zdravé. Potom následuje cesta do hospody, která má v hody zvláštní zvuk, to je hukot a ryk, karbaníci a jejich výkřiky, zpěv, výskání a rány do stolů, povinné pivo a po menších štamprkách, takže já z toho musím v jakýchsi periodách na chvilku vypadnout, abych si odpočinul, naštěstí tam máme jednoho vinaře, který stojí u vchodu a prosí: pojďme *nahlédnout*. Tím myslí do vinného sklepa, který je sto kroků od hospody a tam je ten bečkový klid, jenom některá vína ještě prskají jako chrousti, kteří, když tady ještě bývali (prý se znovu vrací), nacytáni v láhvi, takto vrněli.

Ale jedním sklepem to nikdy neskončí, tam je v Barákách dalších šest, starších víc jak sto let a to, že postáváme ve

stopách našich prastařečků, nám nese více odvahy a síly, takže jsme je v ten pátek obešli a všude byli noví kamarádi a objímání, sunuli jsme se dědinou, abychom skončili v rodném domě mojí maminky, který jsme po smrti stařenky prodali a kde jsem léta nebyl, bylo syrovo, a přesto jsme stáli a popíjeli na dvoře, já jsem hlavou brknul o okap a říkal jsem si: jací ti moji předkové byli tehdy malí?

A pan domácí tahal jedno víno za druhým, měl ještě i burčák z pozdního sběru, takže my jsme ten den a noc měli ne trojboj, ale čtyřboj, ale staré, husté červené víno nás zklidnilo, ovšem já už jsem ve čtvrt na tři nad ránem nemohl a Tomáš nám to pořad nutil, tak já jsem dvakrát zvedl ruku, v níž jsem držel plné deci, zanotoval *Ešče byly štyry týdně do hodů, už mně milá zakázala pít vodu* a víno jsem vždycky chrstnul do té rýny a myslel si, jak jsem elegantně vyklouzl, ale Víťa stál pod ní a ona byla díravá, takže naráz zařval: „Neprší, ale na mě kape voda!“ „Tobě kape na karbid,“ odpověděl kdosi. „Ale tá voda je červená,“ bránil se Víťa, naštěstí ho nikdo neposlouchal, ty jeho řeči o rudém dešti, jinak bych musel hanbou utéct, a tak mně Víťa aspoň vyčetl, že jsem ho nikdy neudělal hodovým stárkem, i když to nebyla moje věc, to byla věc děvčat, ta si vybírala stárky, ale je to jeho věčný evergreen, který já mu neberu. Ale беру na sebe dobrovolně tu zápornou roli a chlapi už mně to říkají místo něj, jakmile se objeví ve dveřích hospody či sklepa, říkají to místo pozdravu, jenže Víťa teď k tomu přidal další motiv: „Jožko, ty ty, Jožko, tys napsal tři knížky, ale ani v jednéj se o mně nezmiňuješ, toto já ti nezapomenu.“ Tak jsem mu slíbil, že o něm při první příležitosti napíšu, což tímto, Víťo, činím, akorát nevím co psát, přece nebudu rozhlašovat, žeš ztratil čepici a odral si hlavu. Raději napíšu, že jsme zpívali a vzdychali radostí, že letos se vína vydařila a že už máme úrodu pod střechou a přiznám, že jsme zpívali i ze žalu *Zahučaly hory, zahučaly*

Stárky a stárce s hodovým věncem. Skoronice 1977. Foto archiv autora.

lesy, kam jste se poděly, moje mladé časy a taky jsme si poplakali, protože letos to bylo patnáct let, co Tomášův dvacetiletý syn Jožinek kradl v hody káčera, on byl pevný kluk, rozběhl se s ním, nabral rychlost a valil z dosahu toho chumlu, který ještě ani netušil, že káčer je pryč, ale náraz padl na chodník a byl na místě mrtvý..., a přesto ten jeho tata na hody nezanevřel a slaví je s námi.

Takové následné ráno, aby člověk ustál plovoucí žaludek a přežil svoje vlastní svědomí (markýz de Sade napsal, že jen ten, kdo umí zdusit křik svědomí, je schopen velkých činů), musí rychle vstát, na nic nemyslet a najít si práci, tak já jsem ještě stihl ořezat ořechy v humně, ty se řezou na podzim a už tu bylo odpoledne, kdy přišlo na Kanál, na to naše náměstí, skoro osmdesát krojovaných a poslední tři čtyři roky je novinkou to, že jdou v kroji i malé děti, což je zásluha slováckého krúžku, který v dědině založila před třinácti lety moje sestra Marie Holcmanová. Ta děcka mají tak ráda kroj, že si ho oblékají, i když to po nich nikdo nevyžaduje. Místní básník a muzikant Pavel Ingr na moji výzvu, pronesenou týden před hody ve sklepe („A že to nesložíš lepší, jak to je!“ „Složím!“ „Nesložíš!“), sepsal nové Artykule o hodách, protože ty staré už byly staré, složil je můj otec v šedesátých letech a výrazy jako *býkovňa*, *obecní kozel* či *pobočák* mladým už nic neříkaly. Navíc bylo třeba je zkrátit a Pavel to dokázal, takže starosta Blažej Lunga v duběňáku, beranici a s viržinkem v koutku úst vyšel před Obecní dům, zvaný Obecníák a oznámil, že hody jsou povoleny a vína je taky dost, vynesl mladého, jiskrného vavřínečka, který sice správně drhl, ale při cestě do krku už klouzal jako med, tak byl od letošního bohatého vinobraní vyzrálý. A vyvolávači z našich jízd králů volali: „Obecní úřad ve Skoronících vydává v sobotu po Všech svatých Artykule o hodách! V zastupení našeho pána starosty byl jsem pověřený přednést vám zákony pro tyto letošní hody:

Horní, dolní, domácí aj přespólní – poslušajte nás o sobotě hodovní!
Za první: Každý člověk, mladý, starý, ženatí aj mládenci
- ať sú pěkně nastrójení a vyniknú při tanci!
Za druhý: Kdyby se vám v hody stalo, že chytne po čuni
- facku rychle vraťte, až to v sále zaduní!
Za třetí: Žádný nesmí vykládat, že nebude víno pit
- takový se rychle nechá, v putně vína utopit!
Za štvrtý: Kdo by tu na týchto hodách nechtěl zpívat o víně
- s nejškaredší babú skončí v opuštěném kravíně!
Za pátý: Dál se nesmí zbůhdarma truňkem vůbec šantročit
- jak nekeho přistihneme, musíme s ním zatočit!
Ke slúpu ho uvážeme, než skončijú hody

- a na konci hodů všeci vytřeme s ním schody!
Za šestý: Kdo by byl moc ožralý a nechtěl se bavit
- necháme ho úředně, svéprávnosti zbaví!
Za sedmý: Chlapci všeci musíú se, čerstvo pěkně oholit
- malú pluckú slivovice, kordulku si vyzdobí!
Za osmý: Tancovat a cifrovat, mládencom se nařizuje
- žádný ať se negde v žúdre, s mladú babú nemuchluje!
Za devátý: Žádný pěkný děvčiska po venku ať necúrajú
- lebo baby závistivý, v obci peklo udělajú!
Za desátý: A vy staří mládenci hleďte pořád tancovat
- najdite si pěknú robu, dejte si s nů sólo hrát!
Za jedenáctý: Ženáci ať hledijú se svojěj starěj zavděčit

Zvedání stárků a stárek. Skoronice 2002. Foto J. Holcman.

- *když ju v hody vytaňjů, zas možů rok v klidu žit!*

Za dvanáctý: Rypáci at' varujů se svojích silných názorů

- *v dědině jak všecí víme, néni žádných dochtorů!*

Za třináctý: Tady tyto zákony včil musíš všecí ctit

- *kdyby se jim negdo průčál, policajt ho možů zbit!*

A tak chaso veselá, domácí aj z dálky – hody máme povolený, tož pojďme pro stárky!

Během vyvolávání se ozýval potlesk na doslova otevřené scéně, protože toto povolení se odehrává venku a nikomu nevadí, že nás dušičkové sychravo hryže do krku a špiček nohou, protože po pár štamprlkách u domů stárků a stárek to přejde ve vlny tropického vedra postupně do všech částí těla a my se musíme starat jenom o to, abychom to teplo správně udržovali, to znamená, aby nám pod kotlem *nevyduchlo*, ale abychom ani nevyhořeli, takže máme teplučko v botách i hlavě.

Když vyjde první stárek před dům, tak to více lidí, než je obyvatel dědiny, sledu-

je s napětím (jak je vstoje zvedán na židli) i se spokojeností (když domácí a jejich rozsáhlé příbuzenstvo vynesou víno, slivovici, koláčky a cukroví). Průvod se dá do pochodu, stárek ho vede a jde sám, bez klobouku, který „zapomněl“ u stárky, musí si s tím poradit a musí kolikrát i stud překonat, musí celou dobu cifrovat a tou cifrou se vlastně posunovat k druhému stárkovi, za ním jdou muzikanti, potom šohají, děvka a nakonec krojovaná děvčata, vlastně ne nakonec, protože za nimi jde to hlavní, jdou domácí i přespolní a vyprávějí si, co je za ten rok potkalo, pijí a zpívají do pochodu a my, pořádní, zdržujeme se vzadu, protože nemáme rádi, když zůstávají zbytky, dopijíme je u Obecnáku, takže průvod se k nám vrací a má délku jednoho kilometru, tolik lidí tu ještě nikdy nešlo a ti diváci, ti jsou nejdůležitější, protože oni přijeli po roce do své dědiny a je pozoruhodné, jak se během posledních deseti let ujal zvyk, že jejich synové a dcery, přestože vyrostli ve městech, se vrací na místa činů svých rodičů, oblékají si tam kroj a seznamují se s domácími, a nejen to, dokonce dělají stárky. Moje syny Zlíňá-

ky už to stárkovství potkalo třikrát a ta dědina ne že to toleruje, ta dědina, to veřejné mínění, to v podstatě nevnímá, protože v hody je tam každý doma. Do konce jsou zaznamenány případy, kdy kluk, který bydlí mezi Vlkošem a Skoronicemi, byl letos stárkem ve Vlkoshi a před čtyřmi lety ve Skoronicích a jiný byl stárkem u nás a napřesrok v Huštěnovicích, takže všem prarodičům udělal radost, a to přímo v domácím prostředí. Letos to bylo také tak, Franta Klajba šel od stařenky ve Skoronicích, přestože sám bydlí ve Vlkoshi a to je další novinka: Vlkošáci chodí do Skoronic v kroji, přestože za našich časů to neexistovalo, to nebyl zákaz, ale zákon, my jsme bývali těžcí rivalové a v každé hody jsme se pobili, porvali na muzikách a potrhali kroje. Dnes je to tak, že Vlkoš posunul hody o čtrnáct dní dříve (zdálo se jim, že v listopadu je už zima), na polovinu října, takže Skoroňáci jdou v krojích do Vlkose a oni jim to oplácejí, čili někteří vytrvalci mají hody dvoje, tak jako za císaře Josefa II., který nařídil hody všude v jednotný říjnový termín, takže bodrý lid moravský slavil hody císařské i ty staré, místní.

Ale průvod se valí dál, chlapi povzbuzování bubnem v průvodu výskají a Víťa, který mně včera slíbil, že už mně nebude vyčítat skutečnost, že nebyl nikdy stárkem, to vyřešil tak, že chytil mého mladšího syna za košili a řekl mu: „Ty, ty, Kubo, to ti nikdy nezapomenu, že tvůj tata mě nikdy neudělal stárkem,“ a ten hoch se podívil, protože to nebyl můj syn, to byl Hubert ze Zlína, který se Kubovi podobá, ale Víťa se na něj rozkatil, když mu Hubert tvrdil, že je Hubert, ale nakonec, pod vlivem čtvrté štamprle přiznal, že možná je Kuba a Víťa vítězně splynul s průvodem.

A při tom průvodu jsme naráz žasli, když u svého domu stál v duběňáku nejstarší občan obce, devadesátiletý divadelník Jakub Lev a měl projev, on ještě před čtyřmi lety, když byl stárkem jeho vnuk z Ježova, se u jejich domu nechal

Hodová chasa. Skoronic 2003. Foto J. Holcman.

na židli zvednout s ním, takže z jednoho domu vlastně vyšli stárci dva, tak on letos hovořil k lidem po celou dobu, než průvod přešel: „*Lidé, Skoroňáci, krojovani, nezvaní aj zvaní a všichni milí hosté, děkuji vám, že držíte naše tradice prosťe! Skoronic! Mladí, mládí, to je krása to víno, kdyby nebylo Skoronic, nebylo by tady nic a tady sú hody. Hody, hody doprovody! Slavnost naše, díky vám, vitaj Pavle, žiješ ešte? Ti mladí, tí mladí, nalejem si slivovičky, je ze Zelničiek, mám tam durancije, ale: nech žijú skoronské hody! Vrkú, vrkú, já mám sucho v krku!*“

Vrhl jsem se k němu a objímali jsme se a Náčelník se Lva zeptal: „*Durancie? To se dobře pije! Tož, strýcu, nedělejte kličky a nalejte téj slivovičky!*“ A hned radil svému krojovanému synovci z Os-travy:

„*Já jsem se naučil pít z paměti. Zkus to taky. Kdo na to má furt myslet?*“ Potom jsme šli k druhému stárkovi a stárkám a já jsem tiše vzdával hold manželům Rajsiglovým, kteří vypravili vnučku Alenku jako stárku, obdivoval jsem rodiče Kristovy, kteří měli doma stárku už asi pátý rok, ten průvod k nim chodí popaměti, jako starý kůň, a klaněl jsem se sousedům Plachým, kteří hodové roky mají dávno za sebou, a přesto vystrojili nejmladšího syna Lukáše, já ctím ty rodiny a rody, které nedbají na to, co to stojí, nýbrž projevují tímto způsobem lásku k bližním a k tomu, co bylo i bude, protože mají rádi tradice a hlavně mladé lidi. Já jsem jim děkoval, zapíjeli jsme ty jejich ratolesti a přitom jsem se nějak ztratil sám sobě a našel jsem se až v neděli ráno, na hodové mši a potom na hřbitově, stárci a stárky tam byli v krojích, i když šli spát dvě hodinky předtím, bylo v tom kus furiantské pokory... Páter Alois Brázda jim popřál, aby nedošlo při kradení káčera ke zranění a požehnal mládeži i hodům.

A já jsem letos, poprvé v duběňáku a beranici s viržinkem, šel mlátit, vlastně chránit káčera, protože druhý den mají povoleno chodit v kroji i ženáci, a tak

jsme s Náčelníkem a jeho rychlým nohama cifrovali a tajili před všemi, jak nás to zadýchává a o to víc jsme se pouštěli do zběsilých vývrtek, že jsme skákali i kozáčka, až jsme se ocitli na zádech, ale my jsme se neváleli z vína, my jsme pouze zkoušeli obnovit původní zvyky našich těl. A Karel Pavlišťík vysvětloval vnučce Zuzce, která tančí v souboru Kašava a které se velice líbilo, jak tančí, zpívají a cifrují dohromady ti nadaní i nenadaní, jaký je rozdíl mezi pódiovým vystoupením a touto spontánní akcí, protože nám ty tóny a i noženky občas trochu ujely, ale to já nepovažuji za důležité, podstatné bylo, že jsem byl lehce vyčerpaný a už jsem tu třetí noc nevydržel, tak žena mě odvezla domů do Zlína, kde jsem se vysprchoval a usnul ve vaně, a když v tu dobu, někdy kolem půlnoci usnuli na sále v tom bříinkotu a halasu dva kamarádi mých synů z Prahy a Bratislavy, když jejich městské geny nedovolily pokračovat v tom nasazení, tak Náčelník je vzbudil a volal: „*Chlapi, vaše technicko-taktická příprava je nulová. Vy musíte ešte hodně cvičit, pokud se chcete zúčastňovat takové poměrně nenáročnej akce, jak sú skoronský hody, to při fašanku je třeba daleko větší koncentrace vůle po žízni! To se obchází celá dědina! Na, Braňo, napi se vína. Né? Ani se nedivím, že nemožeš, pretože víno, to je naše slovácká duše v tektutým stavu.*“

Ale to já už jsem tvrdě spal a vůbec mně nevadilo, že jsem tam nebyl, já jsem tam vlastně byl přítomen přítomností mých synů, ovšem když jsem se v pondělí ráno probudil, tak jsem se jako vypravil do práce, ale odjel jsem do Skoronic, kde povadlí šohaji v tu dobu seděli u mateřské školy na zábradlí a hodlali uspořádat akci Stárci dětem, chtěli jim zazpívat, ale paní učitelky jim to nedovolily, nevpustily je dovnitř a já jsem po příjezdu potkal ještě jiné skupinky kluků v krojích, jak natahují hody, ale bylo to marné, krátce před obědem padli a to my jsme už se Staníkem a Ná-

čelníkem hodinu postávali u sklepů na slunko a Náčelník říčel: „*Jožo, nalej nám na rozcvičku každému ořechovky, tá nám vytáhne krovky,*“ a když se ve skleničkách udělal řetízek kolem stěn, tak volal „*lepší sklenka pěnivá, nežli baba šedivá,*“ a my jsme na tom slunko vydrželi celý den, Staňa nosil koštyře vína a ostatní sousedé taky, „*kdo pije víno, nemá chuť na alkohol, to je taková moja obhajoba domácího advokáta, ale to není z mojej hlavy, to jsem vyčetl ve vinařským kalendáři,*“ volal Náčelník a my jsme pili slunko, které devět měsíců vyhrňovalo naše vinohrady, nasávali jsme ho pomocí jeho paprsků, do kterých jsme se zavěsili a drželi jsme se jich celý den, my jsme šli tomu sluníčku do protipohybu, udělali jsme za ten den velký půlkruh, obešli jsme tu naši sklepovou zeměkouli jako to slunko, ale z druhé strany, od západu k východu, a tak jsme byli neustále v jeho teplé vlně, my jsme natáhli ty hody víc jak ti mladí, my jsme prošli i tu odvrácenou stranu, my jsme dokázali provést potřebné protipohyby, abychom se udrželi na výsluní a abychom poctili to zrušené hodové pondělí. A když slunko zašlo, tak Náčelník přinesl slivovici a volal ono známé: „*Chlapi, pijme rychle, už se stmívá,*“ a Franta nato říkal: „*Co se mně stalo. Před týdnem, jak byl první mráz a jel jsem pro řepu na Dárek, tak jsem si chtěl nalít štamprlu slivovice a moja povídá – enom bys chlastal! Sebrala mně to a na dvoře strčila do gumáka. Já jsem si to vzal s sebú, jak odešla do obchodu, a dal jsem do gumáka druhú flašku, do kteréj jsem napustil vodu. S klukama jsme to na poli vypili. Za dva dni k nám došla návštěva a moja říká – ‘Tož, Franto, nalej’, a já říkám – ‘Šak nemám co, nalej ty!’ A ona šla na dvůr do toho gumáka, za chvílu doběhla do kuchyně a říká: ‘Představte si, jaký musel být dneskaj do rána mráz. Nám to roztrhlo flašku slivovice’. Povdál jsem si – bude lepší, když ostaneš do smrti hlúpá, a neříkal jsem nic. Hlavně že je řepa doma a slivovica v nás.*“

Tak v ten podvečer jsme měli radost sami ze sebe a nemohli jsme se rozehnat ani násilím, ani myšlenkami na naše blízké a drahé, a tak to za nás vykonala pěsnička, kterou jsme sami pro sebe řvali tak, až bažanti, už usínající na okolních akátech, poplašeně a s křikem i silným tlukotem křídel odlétali někam dál, kde ozvěny hodů slyšet už nebylo:

*Hody, milé hody, už jsem dohodoval,
už jsem čtyry noci doma nenocoval.
Doma nenocoval, koně nepucoval,
hody, milé hody, už jsem dohodoval.*

Josef Holcman

ADOLF ČERNÝ A SLOVANSKÝ SBORNÍK. K POČÁTKŮM JEHO BADATELSKÉ A PUBLIKAČNÍ ČINNOSTI O LUŽICKÝCH SRBECH

K osobnostem, které měly zásadní vliv na rozvoj sorabistiky jako nového vědního oboru v rámci slavistiky, patřil Adolf Černý (1864-1952), jehož sto čtyřicáté výročí narození jsme si připomenuli

Adolf Černý v první polovině 80. let 19. století.

v srpnu 2004. Lužičtí Srbové, jejich kultura, historie a zejména tehdejší poměry v Lužici vzbudily od počátku u Černého značný zájem a rozhodly o tom, že tato problematika bude prioritou jeho následujících bádání. Postupně se důkladně seznámil se všemi Slovany a informoval o nich na stránkách českých a zahraničních periodik. Kromě vědeckých prací psal i díla beletristická a působil jako překladatel, vydavatel a redaktor. Dílo A. Černého patří k vrcholům české slavistiky a zhodnocení jeho tematicky, obsahově i rozsahově rozmanitých prací bude možno v komplexnosti provést jen na základě dlouholetého komparativního výzkumu.

Život a dílo¹

Adolf Černý se narodil 19. srpna 1864 v Hradci Králové, kde navštěvoval obecnou školu a reálku. V roce 1879 přestoupil tamtéž na učitelský ústav, který úspěšně ukončil maturitou v roce 1883. Po absolutoriu působil v letech 1883-1884 na chlapecké obecné škole a poté na cvičné škole.

Většinu času věnoval pedagogické činnosti, ale rozšiřoval si své jazykové znalosti (především francouzštinu, ruštinu a angličtinu) a publikoval první poetická i prozaická díla.² O prázdninách 1884 se vypravil poprvé do Lužice, do Budyšína, kde se díky kontaktům svého ředitele V. Lešetického seznámil s Michalem Hórnikem. Ten jej seznámil s dalšími lužickosrbskými kulturními pracovníky.³ Černý byl okouzlen lužickosrbským prostředím a domů odjel s dlouhodobým cílem důkladného poznání této zajímavé oblasti. Začal intenzivně studovat a ve Slovanském sborníku a Athenaeu mu vyšly první články o této problematice. Lužičtí Srbové dali jeho životu nový rozměr, v roce 1885 absolvoval další dvě cesty do Lužice, kde získal materiál k dějinám Lužickosrbské Matice, národnímu obrození a literatuře a rozšířil svou spolupráci s lužickosrbskými spisovateli.

O Černého „zapálení“ pro tuto problematiku a o jeho znalostech se zmiňuje Arnošt Muka: „*Krásné, ano nezapomenutelné zůstanou mi hodiny, dny a týdny, kdy jsem se s ním v letech 1885-1895 toulal po srbském kraji, v různých stranách Dolní a Horní Lužice, pruské a saské, a jej našim milým srbským vesničanům, (kteří mimochodem řečeno, nikde nevěřili, že není rozený Srb, soudíce podle jeho dobré běžné srbštiny), představoval, a ze srdce rád představoval jako svého strýčka „wuja Łazowského jménem „Čornakec Handrij“, tak na př. ve Wotrowě u Bobiků a u Njabožkojskich Lejnkojc, ve Wókrancicach a Brusach, v Čornecach a Bělšecach, v Čornym a Bělým Khołmcu, v Ochozu a Wochozach atd. atd...“*⁴

Roku 1886 vykonal Černý učitelské zkoušky a byl jmenován podučitelem. V roce 1889 se pak vydal na delší cesty do království polského, Litvy a Ruska a 1893 byl jmenován učitelem cvičné školy. V roce 1896 nastoupil na místo učitele při cvičné škole mužského učitelského ústavu v Praze.⁵ Tehdy se dostal do centra kulturního dění v Čechách. Vydal své první básnické sbírky a pod vedením Vrchlického působil jako člen redakce *České poesie XIX. věku*. Nezapomínal však na své odborné zájmy ve slovanské oblasti. Inspiroval se tehdy zejména dílem Edvarda Jelínka, za jehož pokračovatele se pokládal. V Praze dokončil jednu ze svých největších vědeckých prací, *Mythiske bytosće tužiskich Serbow* (Budyšín 1898), přitom usiloval o vydávání nového slovanského časopisu, který by nahradil Slovanský sborník E. Jelínka, zaniklý roku 1887. V roce 1888 začal přispívat hesly do *Ottova Slovníku naučného*.

V roce 1898 se stal správcem Národopisného musea českoslovanského a od roku 1904 byl členem redakční rady muzejního vědeckého orgánu Národopisného sborníku českoslovanského. Jeho zdravotní stav nebyl dobrý. Inten-

živní vědecká a literární činnost nepříspívala k jeho zlepšení, a tak byl v roce 1900, kdy stále působil na učitelském ústavu, penzionován. V Národopisném museu československém přispěl k rozšíření sbírek i při organizaci muzea, ale po nevyjasněných okolnostech musel muzeum opustit.

Významným mezníkem pro české badatele v oblasti slavistiky byl rok 1898, kdy se Adolfu Černému podařilo založit časopis Slovanství, později nejvýznamnější periodikum tohoto typu v celém slovanském světě. Černý věnoval časopisu většinu svých sil a kontakty s předními slavisty ze všech slovanských zemí udržoval jeho vysokou úroveň.⁶

Vrátil se však k pedagogické činnosti, neboť se stal lektorem lužické srbštiny, polštiny a srbochorvatštiny na Univerzitě Karlově v Praze. Vydal práci *Lužická otázka* (Plzeň 1918) a o rok později *Slovanstvo za světové války* (Plzeň 1919).⁷ I v následujících letech rozvíjel bohatou publikační činnost, překládal, psal články, zprávy a vydával literární díla, a to až do roku 1946. Za svou činnost v oblasti slovanského národopisu byl oceněn mnohými institucemi: Krakovská Akademia umiejętności jej zvolila za člena své antropologicko-etnografické komise, Towarzystwo ludoznawcze ve Lvově a Instytut zachodnio-słowiański v Poznani ho jmenovaly svým členem. Za literární činnost byl zvolen dopisujícím členem IV. třídy české akademie. Za čestného člena jej zvolilo Slavjanskoto družstvo v Sofii, Maćica Serbska v Budyšině, Ognisko polskie a Česko-lužický spolek „Adolf Černý“ v Praze, nesoucí jeho jméno. Svou bohatou vědeckou a populárně-vědeckou práci nesměroval k dosažení vědeckých titulů, ale k prohloubení poznání jednotlivých oblastí. Pocty se mu dostalo až v jedenaosmdesáti letech, kdy obdržel čestný doktorát na Univerzitě Karlově. Ve svém děkovném proslovu tehdy poznamenal: „*Lásku ke Slovanstvu ve mně budil již za mého*

dětství nezapomenutelný otec a později můj vážený profesor Letošník, darováním ruské mluvnice mne povzbudil ke studiu slovanských jazyků. Po vystudování mi zpráva o smrti J. A. Smoleře r. 1884 ukázala cestu do Lužice, kde mimo jiné byl mým velkým učitelem M. Hórnik. U něho jsem poznal polského historika Lužice W. Bogusławského, který mne roku 1889 pozval k sobě do Petrohradu. Na cestě zpět seznámil jsem se v Dorpatě s vynikajícím učencem J. Boudouinem de Courtenay, jenž mi byl příkladem i učitelem a přítelem po celý život... Lužice mi dala podnět, že jsem již r. 1884 se odvážil poslat příspěvek do Masarykova Athenaea, jehož redaktor mne hned povzbudil k další činnosti, při které mne stále vedlo jeho světlo.“⁸ Adolf Černý zemřel v osmaosmdesáti letech 27. prosince 1952 v Praze.

Národopisné práce

Svou rozsáhlou a mnohostrannou činností (původní literární tvorba, referáty a recenze, stati a články, překlady, encyklopedická hesla, knižní publikace), čítající více než dva tisíce položek,⁹ vytvořil Černý dílo, které jej řadí mezi nejvýznamnější slavisty v celém slovanském světě. Nesmíme ovšem zapomenout na činnost editorskou a pedagogickou, a především práci v oblasti sorabistiky a popularizace literatury, dějin a národopisu Lužických Srbů.

Publikační činnost A. Černého obahuje práce z oblasti národopisu, literární historie, kulturních a politických dějin, dotýká se hospodářských problémů aj. Centrem jeho zájmu byly všechny slovanské národy a etnika, přičemž hlavní pozornost věnoval Lužickým Srbům, Polákům,¹⁰ jihoslovanským Srbům a Chorvatům. Nejrozsáhlejší je jeho dílo v oblasti lužickosrbských studií, v nichž jsou obsaženy práce vědecké i ryze publicistické.

Oblastí, v níž nejčastěji publikoval své vědecké poznatky, byl národopis. Národopisná studia mu byla odborně nejbližší, od mládí se jimi zabýval a jen tato

skupina prací by mu zajistila trvalé místo mezi předními českými a slovanskými národopisci. V počátcích své publikační národopisné činnosti se A. Černý pokoušel charakterem svých děl úzce navazovat na práce E. Jelínka. Byly to práce populární a populárně-vědecké, v nichž se prolínaly vlastní autorovy zkušenosti z cest s faktografickými údaji. Patří k nim *Lužické obrázky* (Praha 1890) a *Různé listy o Lužici* (Praha 1894).

V Černého pracích je také zřejmý vliv jeho přítele a spolupracovníka Františka Řehoře pracujícího intenzivně na národopise haličských Rusínů. Proto také psal po Řehořově vzoru popisné fejetony a pojednání (např. do Národních listů), vycházející z Řehořova záměru podat důkladný popis národního lidového života podle kalendářních období. Sem lze zařadit stati *Velíkonoe u Lužických Srbů*, *Noc Valpurgina v Lužici*, *Letnice v Lužici*, *Jana Křtitele v Lužici* aj. Svázanost s Řehořovým pojetím je zvláště patrná v Černého článku *Kovové a dřevěné výrobky huculské*.¹¹

Postupem času ovšem Černý přešel od populárních prací k vědecktějším pojednáním. Ovlivnil ho zejména J. Karłowicz a měsíčník Wisła, který redigoval. Do této oblasti už patřily práce, které Černý publikoval po výzkumných cestách v Lužici ve druhé polovině osmdesátých let. Byly to studie *Wobydlenje łużiskich Serbow*¹² a *Zagroda łużycka*.¹³ Odborně byla zpracována také Černého práce z roku 1893 *Svatba u Lužických Srbů* (Praha 1893). K jeho nejrozsáhlejší (462 s.) a zároveň metodicky nejprínosnějším dílům lze na prvním místě jmenovat *Mythiske bytosće łużiskich Serbow*, čímž byl obohacen slovanský národopis o lužickosrbské bájesloví.¹⁴ Z metodického hlediska přínosnou je populárně-vědecká práce *Lužice a Lužičtí Srbové* (Praha 1912), v níž je velmi rovnovážně a důkladně rozvrstven národopisný materiál.

Důležité místo v Černého badatelské oblasti měla hudební folkloristika.

V Budyšině vydal v roce 1888 dvě sbírky¹⁵ a v roce 1893 třetí sbírku lužickosrbských lidových písní,¹⁶ obsahující okolo dvou set padesáti především autorových zápisů. Nejcenější jsou Černého poznámky o hudební stránce lužickosrbské písně. Notové písně jsou již obsaženy ve *Svatbě u Lužických Srbů*. Zvlášť si lidové písně všiml při putování údolím Resie, kde jako první Čech kráčel ve „stopách“ Srezněvského a Baudouina de Courtenay. Zaměřil se na hudební folklor a jako první vydal hudební texty resiánských písní ve stati *Údolí Resie*.¹⁷ Nesoustředil se pouze na lužickosrbské písně, o čemž svědčí práce *Pieśni białoruskie z powiatu Dziśnieńskiego gubernii Wileńskiej*.¹⁸ Sběratelskou činnost v oblasti lužickosrbské písně ocenil u Černého i Ludvík Kuba, největší český a zároveň celoslovanský odborník na slovanskou píseň. Vyzvedl autentičnost Černého zápisů a z hlediska rozsahu sebraného materiálu jej mezi sběrateli lužickosrbské písně stavěl na první místo.¹⁹

Při výčtu činnosti v národopisné oblasti nelze zapomenout na jeho zásluhy na organizaci Národopisného musea českoslovanského, kde působil ve funkci správce. Přínosem byla příručka *Průvodce po Národopisném museu českoslovanském* (Praha 1903). V ní je popsáno i lužickosrbské oddělení, na jehož vzniku měl A. Černý výhradní zásluhu.²⁰

Slovanský sborník

Ve druhé polovině 19. století se slovanská problematika objevovala na stránkách řady českých časopisů (např. ČČM, Květy, Světozor, Zlatá Praha aj.), chyběl však specializovaný časopis, který by se dané oblasti, jež byla pro druhou polovinu 19. století velmi aktuální, podrobně věnoval. Po prvním pokusu z let 1862-1864, kdy vycházel v Čechách časopis Slověnin (Словенин), se téměř po dvou desetiletích let objevil další slovanský časopis. Byl to Sborník slovanských statí z oboru národopisu, kulturní histo-

rie a dějin literárního i společenského života, snažící se objektivně, komplexně a vyváženě informovat o všech oblastech slovanského světa, a to o současnosti i minulosti, jenž vycházel od prosince 1881. Od druhého ročníku v roce 1883 vycházel časopis jako měsíčník s názvem Slovánský sborník. Jeho hlavním redaktorem byl milovník polské kultury a historie, ale i kultury ukrajinské, litevské atd. Edvard Jelínek.²¹ Adolf Černý později k Jelínkově činnosti poznamenal: „Ve *‘Slovanském Sborníku’* shromáždil kolem sebe značný kruh pracovníků, domácích, slovanských i cizích, starších i mladších, s nimiž společně tesal před očima českého čtenářstva sochu Slavie, jak si ji představoval. Dovedl si spolupracovníky vychovávat, čehož důkazem jest řada mladších slavistů, jež k studiím slovanským buď přímo uvedl, nebo je k setrvání povzbudil. Jinak však poměrně nejvíce přímé práce ve Slovánském Sborníku uložil sám...“²²

Otázkou však je, proč se tento specializovaný časopis dočkal pouze šesti ročníků. Jeho populárně-vědecký charakter měl zaručovat značný zájem u co nejširších vrstev tehdejší české společnosti, avšak ten byl jistě tlumen bohatostí tehdejšího českého časopiseckého a novinového trhu. Mnoho lidí proto dávalo přednost časopisům s širším spektrem zájmových oblastí. Slovánský sborník se nezařadil mezi nejčtenější česká periodika, ale přesto významně přispěl k poznání jednotlivých slovanských oblastí a k navázání kontaktů českých specialistů se zahraničními odborníky.

V době vydávání Slovánského sborníku (1881-1887) se na jeho stranách objevilo 43 článků, zpráv, dopisů, básní, ale i jedna studie, které se zabývaly lužickosrbskou problematikou. Jejich rozsah byl odlišný, byly to několikařádkové až dvoustránkové zprávy, ale i články o několika stranách a zmíněná Černého studie o rozsahu šesti desítek stran. Většinou to však byly zprávy o kulturním a společenském životě v Lužici. Mezi

autory věnujícími se této tematice figuruje deset jmen (bez autorů dopisů). Nejvíce příspěvků z lužickosrbské oblasti obsahoval Slovánský sborník v roce 1884 (celkem třináct).

Již od prvního ročníku v roce 1881 začal do časopisu přispívat Michal Hórnik. Nejdříve to byl informativní článek *O posledním pětiletí u Lužických Srbů*,²³ v němž podal základní informace o rozdílech mezi lužickosrbskými katolíky a protestanty, mezi Horní a Dolní Lužicí a o novinkách v lužickosrbském písemnictví a spolkové činnosti. Poté následovaly *Ohlasy z Lužice (Rok 1882)*²⁴ a nekrolog Jan Arnošt Smoler²⁵ krátce zachycující život a dílo významného lužickosrbského činitele. Posledním byl krátký článek *Statistika Lužických Srbů*, v němž se Hórnik opíral o výzkumy Arnošta Muky (1854-1932).²⁶

Rovněž duchovní otec a hlavní redaktor Slovánského sborníku Edvard Jelínek (1855-1897) měl zájem, aby se na jeho stránkách objevovaly články o Lužici. I když to byly většinou drobné zmínky a krátké zprávy, které Jelínek sám uveřejňoval, tak i ty přispívaly ke komplexnosti jeho časopisu. Jako slovanský badatel cítil povinnost navštívit všechny slovanské oblasti. Navštívil proto i Lužici, která na něj značně zapůsobila. Ještě v Budyšině napsal 8. 9. 1884 pod pseudonymem E. J. Pravda zprávu či zamyšlení,²⁷ kde popsal své dojmy, zamyslel se nad postavením Lužických Srbů mezi ostatními Slovany a zdůraznil povinnost všech Slovanů, především Čechů, pomoci při rozvoji lužickosrbské kultury a vzdělanosti.

Do časopisu přispíval i významný český národopisec Jan (Hanuš) Máchal (1855-1939). Ve svém prvním článku z lužickosrbské oblasti – *O lužické modle „Flins“*,²⁸ v němž se opíral o názory předchozích badatelů, pojednal o pohanských představách starých Lužičanů. Máchal sám Lužici navštívil a výsledkem jeho cesty byly další články, např. *Na lužické svatbě*,²⁹ kde popsal průběh křtin

a svatebního obřadu. Navštívil rovněž památné hory Bělobóh a Čornobóh, což ho inspirovalo k sepsání příspěvku, v němž se opíral jak o své zážitky, tak o názory předchozích badatelů na pohanské zvyky Lužičanů.³⁰

Dvěma zprávami o lužickosrbském překladu bible a *Babičky* Boženy Němcové přispěl do časopisu v letech 1883 a 1884 dlouholetý popularizátor lužickosrbského života na stránkách českých novin a časopisů František Doucha (1810-1884), jenž měl bohaté osobní kontakty s mnohými Lužickými Srby. Také lužickosrbský buditel Jurij Libš (1857-1927) napsal v roce 1883 zprávy o nových lužickosrbských publikacích.

Slovanský sborník rovněž otiskl dopisy Lužických Srbů určené českému prostředí. Byl to dopis J. A. Smolera (1816-1884) J. E. Purkyňovi (1787-1869) z 11. 12. 1839, kde ho žádal o zapůjčení některých českých a polských národních písní a o názvy malého českého a malého polského slovníku.³¹ Ve druhém dopise, který Slovanský sborník otiskl v roce 1885, žádali tři Lužičtí Srbové (M. Žur, J. Wařtař a M. Handrik) o to, aby si česká společnost objednala první svazky Zejlerových sebraných spisů, aby pak finance mohly být použity k vydání zbývajících částí.³² V těchto dokumentech je patrný přátelský vztah Lužických Srbů k českému prostředí a důvěra v pomoc při rozvoji lužickosrbské kultury. Významnou součástí lužickosrbského národního obrození byla i básnická tvorba. Ve Slovanském sborníku vyšlo pět ukázek básní Handrije Zejlera (1804-1872) a jedna ukázka od Jakuba Čišinského (1856-1909).

Co do celkového rozsahu prací i jejich počtu byl největším přispěvatelem Slovanského sborníku v oblasti lužickosrbské problematiky A. Černý. Brzy po své první cestě do Lužice sepsal cestopisnou práci o této oblasti, kterou zaslal redakci Slovanského sborníku. Zkušený E. Jelínek mu však doporučil práci ještě rozdělit na menší části a publikovat postupně: „*Vašnostin cestopis po Lu-*

žici obsahuje veškeré velmi zajímavé podrobnosti, ale obávám se, že by byly v této formě ztraceny. Proto odkládám ten článek a myslím, že by bylo s výhodou, kdybyste jednotlivosti zpracoval obšírněji v jednotlivých článcích. Snad se Vám k tomu dostane dostatek materiálu. K př. pěkný článek bylo by možno napsati o Matici školské v Budyšině at.p... Za referáty o nových lužických knihách budu Vám vždy pravděčen a rád je vždy otisknu. – V Budyšině byl jsem nedávno. Tuším, že jsem si u p. P. Hórniky přečetl též Váš vpis v pamětní knížce *Mat. srbské*“.³³

Ještě v tomtéž roce (1884), kdy dvacetiletý učitel a milovník slovanské problematiky A. Černý navštívil poprvé Lužici, kde se seznámil s M. Hórnikem, publikoval o lužickosrbské problematice na stránkách Slovanského sborníku.³⁴ V krátké zprávě informoval o scházce lužickosrbské mládeže, která proběhla 16. a 17. 8. 1884 v Radoworu, kde autor pravděpodobně získal další cenné kontakty. Zmínil se také o zvláštním almanachu, který u příležitosti desáté scházky vydal Jurij Libš. Černý se dal do intenzivního studia lužickosrbské historie, literatury a národopisu. Výsledkem jeho snah byl v roce 1885, kromě dvou dalších zpráv, první rozsáhlejší článek³⁵ ve Slovanském sborníku. V článku o Lužickosrbské Matici nastínil základní etapy lužickosrbského národního obrození, jeho hlavní osobnosti, ale především úlohu a cíle Matice pro lužickosrbské obyvatelstvo. S prohlubováním znalostí o lužickosrbské problematice se Černého činnost stále rozšiřovala.

Jelínek byl od počátku potěšen Černého výjimečnou aktivitou a jeho prvními příspěvky: „*Článek o Matici srbské došel mne, líbil se mně velmi i děkuji zaň srdečně. Rád jsem, že pečlivým článkem bude Matice důkladně odyta – nebude třeba opět a opět k předmětu tomu se vraceti na prázdno. Toť tak nejlépe. Raději jednou ale důkladně. Příspěvek Váš hodlám dát do příštího čísla, hned po*

ukončení p. Máchalova luž. článku (tedy do III), a jen nepředvídaný nedostatek místa mohl by toto předsevzetí o jedno číslo posunouti. – Referát o Časopisu M. S. laskavě mi zasláný jest již vysázen a bude v tomto čísle. Těším se, že častěji a trvale budete přispívat do Slov. Sbor. Zároveň prosím, abyste i jinak doporučoval náš časopis, aby si dobýl zabezpečení. – Pan Hórnik psal mi o Vaší horlivosti velmi pěkně.“³⁶

Černý od počátku posílal do redakce Slovanského sborníku překlady lužickosrbských básní, které vhodně danou problematiku doplňovaly: „*Především Vám děkuji za překlady lužických básní, z nichž jednu naleznete již v lednovém seš. Slov. Sborníku. Z ostatních uveřejním vždy některou postupně dle možnosti. Zároveň děkuji Vám za nový referát, který se opozdil pro toto číslo, ale přijde do příště. Pamatujte o Sborníku takovými a jinými příspěvky laskavě též příště... Přeji Vám mnoho zdaru k pouti do Lužice i prosím zejména, abyste ode mne vyřídil uctivý pozdrav ct. P. Hórnikovi, jakož i všem mým milým přátelům na Lužici, s nimiž se setkáte. –... Račte mně zas připravit nějaký článek o Lužici! Prosím snažně!*“³⁷

V následujícím roce již vydal, kromě zprávy o Časopisu Mačicy Serbskeje za rok 1885, překlady tří básní H. Zejlera (*Můj lide!, Chtěl být holoubkem a Listopad*). Podrobně prostudoval články a studie dosavadních ročníků *Časopisu Mačicy Serbskeje* a důkladně se seznámil s prací *Historija serbskeho naroda* od M. Hórniky a W. J. Boguslawského (Budyšin 1884). Procházel také matriky, kde nacházel údaje o důležitých lužickosrbských kulturních činitelích v minulosti. Poté podal v článku *Literatura lužická po válce sedmileté. Lístek z dějin lužické literatury*³⁸ stručný nástin lužickosrbského písemnictví druhé poloviny 18. století, kde si všiml hlavních center rozvoje lužickosrbské literatury, důležitých osobností i rozdílů mezi katolickou a evangelickou Lužicí.

Nejbohatší na lužickosrbskou problematiku byl díky A. Černému poslední svazek Slovanského sborníku v roce 1887. Kromě zprávy o Časopise Mačicy Serbskeje zde upozornil na nový hornolužický překlad Nového zákona od J. Łusčanského a M. Hórniku, je muž přikládal značný vliv pro zachování a rozvoj lužické srbštiny. Díky kontaktům s Hórnikem mohl informovat i o přípravě tohoto díla. Redaktoři Slovanského sborníku sledovali Černého a jeho nadšení pro studium lužickosrbské problematiky a chápali, že jeho práce mají pro Lužické Srby značný význam. Proto také Slovanský sborník informoval o Černého připravované práci z oblasti lužickosrbské historie, literární historie a etnografie.³⁹ Tou pak byly jeho *Lužické obrázky* (Praha 1890). Pokračoval však i v lužickosrbských překladech, z nichž v roce 1887 publikoval Zejlerovu báseň *Naděje, láska, víra*.⁴⁰

Edvard Jelínek v Černém rozpoznal talentovaného slavistu, podporoval ho v badatelské práci a jejich vzájemné kontakty byly velmi přátelské. Jelínkova podpora byla zřejmá zvláště při práci na biografii M. Hórniku, což je patrné v několika dopisech: „*Teprve dnes přicházím, abych Vám co nejsrdečněji poděkoval za Váš podpis, jakož i za milou podobiznu. Obě potěšilo mne srdečně a schová si bedlivě jako památku na vzájemný náš styk přátelský... Jako vždy i tentokrát potěšily mne zprávy Vaše o nejnovějších pracích. Těším se na laskavé slíbené příspěvky, a možno-li prositi, tož především o životopis páně Hórnikův, ke kterému bych ovšem přidal nejnovější podobiznu. V té příčině dovoluji si k Vám učiniti dotaz, máte-li dostatek materiálu o Hórnikově pobytu v Praze, zejména o působnosti jeho v družině seminářské. Psal mi před časem o tom p. Libš (nyní kaplan v Drážďanech), a to by se dalo snad dobře použití, ovšem s vytknutím jeho jména v příslušné poznámce. Zajisté i jiné příspěvky Vaše přijdou vhod. Prosím také o referáty, až se Vám na-*

skytne příležitost. Z Zejlerových básní podáme ještě některé, jakmile se trochu uvolní...“⁴¹

Jelínek uznával Hórnikovu práci a pokládal za čest, že časopis může vydat jeho rozsáhlý životopis. Sám se také zapojil do spolupráce na článku: „*Pracně toho pročítal jsem p. Hórnikovy dopisy, abych z nich vybral, co z nich za zaslání stojí. Čistě osobní věci jsem vyloučil. Zasilám tedy k Vaší dispozici z obsaženějších dopisů p. Hórnikových a rukopis p. Libšův. Prosím značně, abyste mi obě do 14 dní vrátil týmž způsobem jakým to zasilám... Co se článku p. Libše týče dobře by bylo, kdybyste se s ním dorozuměl. Dopište mu laskavě, třebas prostřednictvím pana Hórniku. On zajisté se vším bude souhlasit. Na Váš životopis Hórnikův těším se srdečně. Přidáme k tomu Vašemu článku také jeho nejnovější podobiznu. Tedy prosím snažně...*“⁴²

Černý se zevrubně seznámil s rozsáhlým dílem a odkazem Michala Hórniku (1833-1894), shromáždil a prostudoval práce dosud o něm vydané a jako vyvrcholení počáteční fáze svého badatelského úsilí v oblasti lužickosrbské problematiky vydal rozsáhlou studii o této osobnosti a jejím díle.⁴³ Napsat článek o tomto lužickosrbském duchovním, filologovi, překladateli, kulturním historikovi, redaktorovi a vydavateli, o jedné z nejvýznamnějších postav lužickosrbského národního obrození a lužickosrbské historie vůbec, bylo pro mladého slovan-ského badatele téměř povinností, neboť Hórnikův život zosobňoval lužickosrbské národní snahy ve druhé polovině 19. století. Černý musel k sepsání článku prostudovat nejen četná Hórnikova díla, ale i mnohé práce nutné ke komparaci. Jeho zápal pro lužickosrbskou problematiku byl zjevný a Hórnikovy články, studie, básně, překlady a knihy již tehdy velmi dobře znal. Právem Hórniku pokládal za hlavní autoritu a vzor pro mladé lužickosrbské kulturní pracovníky, ale jistě si i postupem času sám uvědomoval, že

Hórnikovo dílo mělo podstatný vliv na jeho vlastní bohatou práci v oblasti poznávání života Lužických Srbů a celého Slovanstva.

Jak je zřetelné v následujícím dopise, s výsledkem Černého práce na Hórnikově životopise byl E. Jelínek spokojen: „*Odpovídám po Vašem laskavém udání přímo do Budyšína. Pozdravuji Vás tam a přeji mnoho zdaru ke všem užitečným podnikům Vaším! Ale k věci. Obširný váš životopis Hórnikův došel mne i těším se z něho jako z každého příspěvku, který skutečně obohatí Sborník Slovanský. Dal bych jej zajisté hned do tisku (č. 9 jest již vysázeno), leč rád bych se s Vámi v té věci dohodnul. Letos zbývají nám jen tři sešity, v nichž budou otištěny některé již započaté delší práce. Nedostává se tudíž valně místa. Dovoluji si tedy přátelský dotaz, neráčíte-li souhlasit, abychom životopis páně Hórnikův, k němuž dám učiniti novou podobiznu (což také vyžaduje nějaký čas) tiskli v novém ročníku. Jedná se tu jen o necelé tři měsíce, jelikož bez toho vydává se sešit i vždy dříve. Kromě toho hodil by se tento článek výborně k zahájení. V tom případě snažně bych prosil, abyste mi laskavě zaslal ještě pro tento ročník, a sice s všemožným urychlením, nějakou črtu o Lužici, kratičkou, třebas na několik stránek. Látky budete mítí zajisté dosti. Ostatně opakuji i pro příště: čím častěji mne záskilkou nějakou potěšíte, tím více budu potěšen.*“⁴⁴

E. Jelínek si velmi vážil práce, kterou A. Černý vykonal pro Slovanský sborník. To je patrné i v dopise, v němž potvrdil konec vydávání časopisu: „*Jest Vám zajisté již známo, že jsem se vzdal redakce Slovanského sborníku a že časopis náš právě vydaným XII. svazkem vycházeti přestává. Jakkoli v doslovu „na rozloučenou“ děkuji veřejně všem, kteří ke Slov. Sbor., a tím také ke mně přátelsky se chovali, přec mám za milou povinnost poděkovati Vám zvláště ještě těmito několika soukromými slovy. Drahý příteli! Náležel jste do nevelkého*

kroužku všech mých přátel, jichžto účinnost vždy vděčně vzpomínati budu. Ono šestiletí Slov. Sbor. bylo periodou obtížného snažení. Vy jste se o toto snažení statečně a věrně dělil. Nebudu plýtvati slovy a proto prosím, abyste přijal již mé prostičké, ale upřímné „Zaplať pán Bůh!“ za vše, cokoli jste na prospěch Slov. Sborníku učinil. Přestávám na těchto několika slovech, ale těším se naději, že styk náš potrvá.“⁴⁵

Cenné zkušenosti, které Černý získal při publikování ve Slovanském sborníku, a především navázání důležitých kontaktů pozitivně ovlivnily jeho následující vědecký růst. Čím dál víc se v něm utužovala nejen láska k Lužickým Srbům, ale ke všem slovanským národům, o nichž získával stále hlubší znalosti. Po této základní etapě jeho práce již mohla následovat náročnější odborná národopisná témata na stránkách Časopisu Mačicy Serbskeje a dalších periodik. Absence odborného časopisu se slovanskou problematikou v českém prostředí, která nastala po zániku Slovanského sborníku v roce 1887, nemohla nechat A. Černého v klidu. Začal postupně usilovat o vznik podobného časopisu. To se mu však podařilo až po více než deseti letech, kdy získal potřebné kontakty nutné pro vydávání odborného časopisu. Jeho záměr se mu díky organizačním schopnostem a usilovné práci podařilo na konci devadesátých let 19. století uskutečnit. Tehdy začal vycházet Slovanský přehled, zevrubně informující o soudobém dění u všech Slovanů, který se zařadil mezi nejerudovanější periodika tohoto charakteru ve 20. století.

Petr Kaleta

Lužice a Lužičtí Srbové ve Slovanském sborníku:

1881:

- Horník, M.: *O posledním pětiletí u lužických Srbů*. Slovanský sborník 1881, s. 79-84.
Jelínek, E.: *Zpráva o připravovaných pracích lužickosrbských autorů*. Slovanský sborník 1881, s. 182.

1883:

- Horník, M.: *Ohlasy z Lužice*. (Rok 1882). Slovanský sborník 1883, s. 120-124.
Jelínek, E.: *Slovanský katalog bibliografický za rok 1881* (redaktor J. M. Hovorka, lužickosrbskou část uspořádal M. Horník, s. 225-226) (zpráva). Slovanský sborník 1883, s. 213.
Libš, J.: *Handrija Zejlerja zhromadžene spisy* (vydal A. Muka) (zpráva). Slovanský sborník 1883, s. 270-271.
Zpráva o Libšově díle „Skladba Serbskeje řeče v Hornjej Lužici“. Slovanský sborník 1883, s. 272
Skladba Serbskeje řeče v Hornjej Lužici (sepsal J. Libš) (zpráva). Slovanský sborník 1883, s. 19.
Libš, J.: *Lužická matice v Budyšině*. Slovanský sborník 1883, s. 315-316.
Zelený, V. V.: *Nápěvy národních lužických písní* (zpráva). Slovanský sborník 1883, s. 374-376.
Zejleř, H.: *Napomenutí k putování* (překlad básně L. Z.). Slovanský sborník 1883, s. 395.
Doucha, F.: *O lužicko-srbském překladě celé Bible „Svate Pismo stareho a noveho zákona“* (zpráva). Slovanský sborník 1883, s. 177.
1884:
Jelínek, E.: *Kniha sonettow od J. Čišinského* (zpráva). Slovanský sborník 1884, s. 450.
Máchal, H.: *O lužické modle „Flins“*. Slovanský sborník 1884, 285-290.
Čišinski, J.: *Budyšin* (báseň přeložil E. Z.). Slovanský sborník 1884, s. 573.
Doucha, F.: *„Babička“ Boženy Němcové v překladu lužicko-srbském*. Slovanský sborník 1884, s. 112-113.
Jelínek, E.: *Časopis Mačicy serbskeje 1883* (zpráva). Slovanský sborník 1884, s. 166.
Jelínek, E.: *Der Panslavismus unter den sächsischen Wenden mit russischen Gelde Betrieben und zu den Wenden in Preussen hinübergetragen* (H. Immisch) (zpráva). Slovanský sborník 1884, s. 620.
Jelínek, E.: *Zpráva o vydání Dějin Srbů lužických od Hórnik a Boguslawského*. Slovanský sborník 1884, s. 283.
Jelínek, E.: *Historia serbskeho naroda od M. Hórnik a W. Boguslawského* (zpráva). Slovanský sborník 1884, s. 333-334.
J. E. Smoleř J. E. Purkyňovi. Slovanský sborník 1884, s. 444-445.
Horník, M.: *Jan Arnošt Smoleř* (nekrolog). Slovanský sborník 1884, s. 445-447.

Jelínek, E. (pseud. Pravda, E. J.): *Lužická pomněnka*. Slovanský sborník 1884, s. 606-609.

Černý, A.: *Almanach k wopomnjeću džesateje hlowneje skhadžowanki serbskeje studowaceje młodosće*. Budyšin 1884 (zpráva). Slovanský sborník 1884, s. 614-615.

1885:

- Máchal, H.: *Na lužické svatbě*. Slovanský sborník 1885, s. 38-42, 96-99.
Máchal, H.: *Vrchy Bělobóh a Čornobóh v Lužici*. Slovanský sborník 1885, s. 393-397.
Dopis lužickosrbských představitelů informující o vydávání spisů H. Zejlera. Slovanský sborník, 1885, s. 599.
Černý, A.: *Matice srbská v Budyšině. Lístek z dějin lužického probuzení*. Slovanský sborník 1885, 198-204, 243-253.
Černý, A.: *Časopis Mačicy Serbskeje 1884* (zpráva). Slovanský sborník 1885, s. 108-109.
Zpráva o lužickosrbských písních v Kubové Slovanstvu ve svých zpěvech. Slovanský sborník 1885, s. 279-280.
Černý, A.: *P. Tecelin Mět*. Slovanský sborník 1885, s. 640.
1886:
Horník, M.: *Statistika Lužických Srbů*. Slovanský sborník 1886, s. 135-136.
Černý, A.: *Literatura lužická po válce sedmileté. Lístek z dějin lužické literatury*. Slovanský sborník 1886, s. 510-519.
Černý, A.: *Časopis Mačicy Serbskeje 1885* (zpráva). Slovanský sborník 1886, s. 94-96.
Zejleř, H.: *Můj lide! (báseň přeložil A. Černý)*. Slovanský sborník 1886, s. 32.
Zejleř, H.: *Chtěl býti holoubkem (báseň přeložil A. Černý)*. Slovanský sborník 1886, s. 299.
Zejleř, H.: *Listopad (báseň přeložil A. Černý)*. Slovanský sborník 1886, s. 552.
1887:
Černý, A.: *Nowy Zakón* (zpráva). Slovanský sborník 1887, s. 290-291.
Kraus, A.: *Slované v národní pověsti německé*. Slovanský sborník 1887, s. 305-309, 367-373 (Lužičtí Srbové na s. 369).
Zpráva o pracích A. Černého. Slovanský sborník 1887, s. 388.
Černý, A.: *Časopis Mačicy Serbskeje 1887* (zpráva). Slovanský sborník 1887, s. 434.
Zejleř, H.: *Naděje, láska víra* (překlad A. Černého). Slovanský sborník 1887, s. 541.
Černý, A.: *Michal Hórnik. Kus historie lužické práce*. Slovanský sborník 1887, s. 19-24, 58-62, 119-123, 179-183, 222-226, 260-266, 320-325, 363-367, 419-424, 440-443, 485-490.

Poznámky:

1. Většina z obsahu textu *Život a dílo a Národopisné práce* byla součástí autorova vystoupení na sympóziu, které organizoval Opolski oddział Towarzystwa polsko-serbołużyckiego v Opoli 14. listopadu 2001.
2. Např. v roce 1883 báseň *Večerní dumy* (Studentské listy), 1884 *Jarní píseň* (almanach Blahé zlaté mláďi), 1885 humoresku *Svatba* (ve Švandovi Dudákovi) aj.
3. S J. Šewčíkem, J. Libšem a H. Dučmanem.
4. Muka, A.: *Adolf Černý (K šedesátinám našeho věrného přítele)*. Slovanský přehled 1914-1924, 1925, s. 13.
5. Domečka, L.: *Adolf Černý ve svém rodišti*. Slovanský přehled 1914-1924, 1925, s. 7-12.
6. Podrobněji o činnosti A. Černého ve Slovanském přehledu viz Štastný, V.: *Sto let Slovanského přehledu*. Slovanský přehled, 1999, č. 1, s. 5-12; Šimáček, Z. – Štastný, V.: *Devadesát let od založení Slovanského přehledu*. Slovanský přehled, 1988, č. 1, s. 90-95.
7. Tichý, F.: *Dílo a osobnost Adolfa Černého*. Slovanský přehled 1914-1924, 1925, s. 31-34.
8. *Adolf Černý čestným doktorem filosofie*. Lužickoserbský věstník, č. 5 – 6, 1946, s. 45.
9. Hnízdová, R.: *Adolf Černý. Bibliografický soupis publikovaných prací*. Praha 1998.
10. O činnosti A. Černého v souvislosti s Polskem nejzvěrubněji pojednává studie O. Bartoše *Adolf Černý a Polsko*. In: Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis. Sborník příspěvků k 600. výročí Jagellonské univerzity v Krakově, Tomus V, Fasc. 1-2, 1964, s. 211-231. O kontaktech polského jazykovědce Jana Baudouina de Courtenay vypovídá práce T. Bešty *Listy J. Baudouina de Courtenay do A. Černého*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1972.
11. In: Národopisný sborník českoslovanský, 8, 1902, s. 109-117.
12. Časopis Mačicy Serbskeje, 1889, s. 97-135. Vyšel také jako zvláštní otisk (38 s.).
13. Wisła. Tom III: kwiecień, maj, czerwiec 1889, s. 338-371.
14. O bájesloví Lužických Srbů se zmiňuje Černý v článku *Mythické bytosti Lužických Srbů*. In: Národopisný sborník českoslovanský, 3, 1898, s. 26-33.
15. *Narodne hłosy lužiskoserbskich pėsni*. Budyšin 1888; *Druha zběrka narodnych hłosow lužiskoserbskich pėsni*. Budyšin 1888.
16. *Třeća zběrka narodnych hłosow lužiskoserbskich pėsni*. Časopis Mačicy Serbskeje 1893, s. 129-183.
17. Slovanský přehled, 1900, s. 16-22, 79-84, 113-118. Vyšlo také jako zvláštní otisk (26 s.).
18. In: Zbiór wiadomości do antropologii krajowej 18, Kraków 1895, s. 192-224. Vyšlo také jako zvláštní otisk (41 s.).
19. Kuba, L.: *Adolf Černý a píseň lužická*. Slovanský přehled 1914-1924, 1925, s. 20.
20. Tichý, F.: *Dílo a osobnost Adolfa Černého*. Slovanský přehled, 1914-1924, 1925, s. 34-36.
21. Podrobněji o činnosti E. Jelínka ve Slovanském sborníku pojednávají např. práce A. Černý: *Edvarda Jelínka život a práce*. Slovanský přehled, 1905, s. 97-107; Čejchan, V.: *K počátkům „Slovanského sborníku“ Edvarda Jelínka*. Slovanský přehled, 1935, s. 407-414.
22. Černý, A.: *Edvarda Jelínka život a práce*, c.d., s. 104.
23. Slovanský sborník 1881, s. 79-84.
24. Tamtéž 1883, s. 120-124.
25. Tamtéž 1884, s. 445-446.
26. Tamtéž 1886, s. 135-136.
27. Jelínek, E. (Pravda, E. J.): *Lužická pomněnka*. Slovanský sborník 1884, s. 606-609.
28. Tamtéž 1884, s. 285-290.
29. Tamtéž 1885, s. 38-42, 96-99.
30. Máchal, H. (J.): *Vrchy Bělobóha a Čornobóha v Lužici*. Slovanský sborník 1885, s. 393-397.
31. Slovanský sborník 1884, s. 444-445.
32. Tamtéž 1885, s. 599.
33. Dopis E. Jelínka A. Černému z 10. 11. 1884, osobní fond A. Černého – Rokyty. Archiv Akademie věd ČR, Praha.
34. Černý, A.: *Almanach k wopomnjeću dže-sateje hłowneje skhadzowanki serbskeje studowaceje młodostce*. Slovanský sborník 1884, s. 614-615.
35. Týž: *Matice srbská v Budyšině. Lístek z dějin lužického probuzení*. Slovanský sborník 1885, s. 198-204, 243-253.
36. Dopis E. Jelínka A. Černému z 15. 1. 1885, osobní fond A. Černého – Rokyty. Archiv AV ČR.
37. Dopis E. Jelínka A. Černému z 21. 12. 1885, osobní fond A. Černého – Rokyty. Archiv AV ČR.
38. Slovanský sborník 1886, s. 510-518.
39. Tamtéž 1887, s. 388.
40. Tamtéž 1887, s. 541.
41. Dopis E. Jelínka A. Černému z 12. 3. 1886, osobní fond A. Černého – Rokyty. Archiv AV ČR.
42. Dopis E. Jelínka A. Černému z 27. 5. 1886, osobní fond A. Černého – Rokyty. Archiv AV ČR.
43. Černý, A.: *Michal Hórnik. Kus historie lužické práce*. Slovanský sborník 1887, s. 19-24, 58-62, 119-123, 179-183, 222-226, 260-266, 320-325, 363-367, 419-424, 440-443, 485-490.
44. Dopis E. Jelínka A. Černému z 3. 8. 1886, osobní fond A. Černého – Rokyty. Archiv AV ČR.
45. Dopis E. Jelínka A. Černému ze 17. 12. 1887, osobní fond A. Černého – Rokyty. Archiv AV ČR.

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU
LUDVÍKA KUNZE

Připomenutí díla emeritního ředitele Etnografického ústavu Moravského muzea v Brně doc. PhDr. Ludvíka Kunze, CSc. u příležitosti jeho devadesátin (*26.8. 1914 v Osíčku na Kroměřížsku) nemůže v Národopisné revui chybět už jenom proto, že jeho dlouholetá spolupráce s Národním ústavem lidové kultury spolu s odbornou podporou Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice

od prvních let jeho existence i jeho podíl na rozvoji soudobého folklorismu vůbec patří k důležitým položkám jeho životní bilance.

V celkovém kontextu jubilantových odborných zájmů stojí ovšem na prvním místě široká škála problémů souvisejících s výzkumem vývoje lidové kultury cíleným k budování tematických kolekcí autentických hmotných dokladů, zpracovaných v muzejních sbírkách jako historicky věrohodný studijní a dokumentační pramen spolu s problémy spojenými se způsoby ošetřování těchto dokladů, s jejich tezaurací, s jejich odbornou prezentací i popularizací. Při této příležitosti je nutno konstatovat, že v tomto oboru vytvořil L. Kunz dílo zakladatelské, jež se stalo bezpečným východiskem pro rozvoj soudobé i budoucí české etnomuzeologie. Jeho rozměr a význam je zřejmý mimo jiné i z monumentální etnografické expozice *Lid v pěti generacích*, kterou L. Kunz vytvořil s týmem svých spolupracovníků v Moravském zemském muzeu. Byla umístěna v Paláci šlechtíčen na Kobližné ulici v Brně, na jehož rozsáhlé rekonstrukci odpovídající specifickým potřebám progresivním trendům muzejní činnosti má jubilant podstatné zásluhy. Od vernisáže v roce 1961 se stala spolu se statěmi, v nichž jubilant shrnul své zkušenosti a poznatky spojené s její realizací, na dlouhá léta vzorem moderní muzejní prezentace komplexního pojetí vývoje lidové kultury.

Z bibliografie jubilantových tištěných prací – byť zatím jen výběrové – je zřejmé, že v širokém tematickém záběru bádání o hmotné lidové kultuře patří k erbovním tématům tradiční zemědělství s tradiční lidovou výrobou a řemesly, v oblasti lidového umění pak lidová fajáns. Vše, co za sedmdesát let své badatelské činnosti o prvním tématu poznal, je shrnuto v monografickém díle s názvem *Edice rolnictví na Východní Moravě od baroka do druhé světové války*, v jehož rozsáhlém rukopisu in-

tenzivně připravovaném k vydání tvoří klíčovou část desítky precizních a v řadě případů jedinečných dokumentárních kreseb dlouholetého Kunzova spolupracovníka Karla Langer. Výsledky svého bádání o moravské lidové fajánsi prezentoval jednak v reprezentativní monografii zpracované s Josefem Vydrou, kterou vydalo pražské nakladatelství Arta v roce 1956 s titulem *Painting of folk Ceramik* a ještě v témže roce v německé mutaci s názvem *Malerei auf Volksmajolika*, zejména však výstavou *Lidová fajáns v Československu*, jejíž součástí – jak bylo u všech jubilantových výstav a expozic zvykem – byl i dobře vybavený katalog se stejnojmennou studií.

Rozsah a poslání této stati nedovoluje podrobně zmínit jubilantovu bohatou činnost publicistickou a editorskou. Spokojme se s konstatováním, že dokladem pozoruhodné efektivnosti jeho osobité editorské činnosti, charakterizované vysokou náročností na úroveň obsahovou i grafickou, je čtrnáct svazků sborníku *Ethnographica* (1959-1979) a osmnáct svazků edice *Malé tisky. Prameny etnografického ústavu Moravského muzea* (1957-1978), které sehrály ve své době významnou roli tím, že publikací statí ve světových jazycích přispěly k začleňování české etnografie a folkloristiky do evropského kontextu.

I v té nejstručnější biografii jubilanta nemohou být v žádném případě opomenuty jeho zásluhy o dějiny české etnografie a folkloristiky, k nimž na prvním místě patří zpracování a vydání publikací: *Soupis prací Zibrtova Českého lidu* (Praha 1961), *Česká etnografie a folkloristika v letech 1945-1952* (Praha 1954) a *Soupis časopiseckých prací z Valašska a Záhoří* (Brno 1965). Dodejme, že jeho každoroční výběrové bibliografie publikované v letech 1948-1970 v International volkskundliche Bibliographie uváděly do evropského kontextu výsledky česko-slovenské národopisné a folkloristické produkce.

Jubilantův blízký vztah k aktivitám folklorismu vyvěrá, jak se lze již z prvního osobního kontaktu s ním přesvědčit, především z jeho náruživého muzikantství, posvěceného koncem konců úspěšným absolutoriem studia hry na kontrabas na brněnské konzervatoři. Zájem o soudobé formy existence tradičních folklorních žánrů považoval za samozřejmou součást svých zájmů profesionálních a úroveň této existence za výsledek příslušných aktivit záchovných a revitalizačních. S Vladimírem Úlehrou, zakladatelem strážnických slavností, spolupracoval v prvních poválečných letech jako sekretář tehdejší 6. sekce Zemské kulturní rady v Brně. Kontakt s festivalem neztrácel ani v pozdějších letech. Stál však také u zrodu brněnského mezinárodního folklorního festivalu a byl rovněž aktivním účastníkem porot prvních ročníků břevclavských Dnů Slávka Volavého.

Významným a výrazným způsobem přispěl jubilant k růstu odborné autority Národního ústavu lidové kultury. V jeho strážnickém sídle vytvořil rozsáhlou, díky komplexnosti a modernímu architektonickému pojetí ojedinělou expozici *Nástroje lidové hudby v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Lze ji považovat za muzeologické završení dlouholetého intenzivního bádání L. Kunze o nástrojích lidové hudby, v němž se stal díky řadě publikací, jímž dominuje monografie *Volksmuzikinstrumente der Tschoslowakei* (Lipsko 1974), uznávanou evropskou autoritou, jejíž význam byl v roce 1968 kodifikován udělením prestižní Herderovy ceny.

K přání tvůrčí pohody do dalších let připojujeme výraz úcty a obdivu k dílu, jímž jubilant obohatil českou etnografii a folkloristiku, s pozvednutím čísky strážnického vína a zanotěním tradičního:

Mnoga lieta zdravi byli, mnoga lieta žijí!

Karel Pavlišťík

POZDRAV EVĚ URBACHOVÉ

Cesty osudu jsou mnohdy nevyzpytatelné. Když začala mladá Eva Babáková (nar. 2. 9. 1924 v Brně) po válce studovat na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně obory češtinu a francouzštinu, sotva si dokázala připustit, že bude někdy považována za jednu nejvýraznějších osobností kulturního života na Valašsku. Prvním krokem k tomu byl zápis do studia národopisu na téže fakultě, podnícený především jejím zájmem o hudební folklor. Zaměstnání v národopisném oddělení Moravského muzea v Brně v letech 1949-1955 jí umožnilo prohlubovat zájem o lidový textil, jemuž zůstala věrná po celou dobu své profesní dráhy. Získané poznatky pak využívala ve studiích pojednávajících o lidovém oděvu brněnských předměstí – Králova Pole, Řečkovic, Židenic

a Juliánova (ČMMZ 36, 1951, 38, 1953). Zásadní změnou v životě Evy, provdané Urbachové, bylo následování manžela, absolventa brněnské Lesnické fakulty, na Valaško, spojené s přesídlením do Vsetína v roce 1955. Netrvalo dlouho a také zde se aktivně zapojila do výzkumu lidových krojů organizovaného Národopisnou společností v Praze.

Nejvýznamnější období odborného působení Evy Urbachové je spjato s jejím působením v Okresním muzeu ve Vsetíně, do něhož nastoupila v roce 1960, setrvala v něm do roku 1994 a dodnes s ním spolupracuje. Snad každá oblast činnosti vsetínského muzea a jeho pracovišť ve Valašském Meziříčí

a v Kelči nese stopy její činnosti: sběry terénních materiálů, organizace sbírek, jejich katalogizace, filmová dokumentace, výstavní a publikační aktivity. Desítky jejích článků v odborném i denním tisku se týkají lidové kultury a muzejnictví na Valašsku. Samostatný text *Lidový kroj na Valašsku* (Vsetín 1980) svou odbornou závažností daleko přesahuje význam výstavního katalogu.

Evě Urbachové patří uznání a dík za takové množství a kvalitu záslužné práce. Za všechny, kdož ji pro její milou a skromnou povahu mají rádi, přejeme jí dostatek zdraví a síly ke zdolávání dalších úkolů, které si předsevzala.

Alena Jeřábková

Z. Šimeček (vpravo) s J. Seluckým, 2003.

ZA KYJOVSKÝM VERBÍŘEM ZDENĚKEM ŠIMEČKEM (1945-2003)

Strážnická porota verbířů opět osířela. Po odchodu Františka Valíše, jednoho z nejznámějších verbířů uherskohradištského Dolňácka, opustil naše řady 18. září 2003 Zdeněk Šimeček z Kyjova. Patřil k těm nositelům tradic, kteří veškerý svůj volný čas obětovali výchově vztahu mladé generace k písni a tanci, v jeho případě zejména kyjovskému regionu. V porotě soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku působil Z. Šimeček od prvního ročníku v roce 1986, tedy celých osmnáct let. Folklorní hnutí a zejména kyjovský region v něm ztrácejí skutečného (verbířského) folklorního barda.

„Je i tvoji zásluhou, že verbuňk a skočná na Kyjovsku vyrostly a rozkvétají do přirozené elegantnosti. Vzpomínáme na Tebe a nezapomeneme!“

Kliment Navrátil

PRÁVNÍ A ETICKÉ PROBLÉMY KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

Stejnomený seminář proběhl ve dnech 29. dubna – 1. května 2004 na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Jeho pořadateli byly vedle již zmíněné fakulty také Civic Education Project a Institut pro studium kultury a etnocentrismu. Každý ze tří dnů semináře byl zaměřen jiným směrem a vedla ho vždy jedna ze tří organizátorek, studentek doktorského studia na FSS MU v Brně. První den byl vyhrazen teoretickým otázkám a přednáškám (vedoucí M. Jantulová), druhý den workshopu, ve kterém představili jednotliví účastníci své výzkumy (A. E. Leix), a třetí den nácviku výzkumnických dovedností (K. Janků).

Semináře se většinou účastnili studenti magisterského nebo doktorského

studia nejrůznějších vědních oborů (nejvíce sociologie, dále pak etnologie, kulturní a sociální antropologie, psychologie a historie), nechyběli ale ani lidé, kteří studium kombinují s pracovní činností v nejrůznějších organizacích, anebo pracují na plný úvazek.

Jak už jsem předeslala, první den semináře byl zaměřen na teorii a měl za úkol uvést účastníky především do legislační problematiky. Nejdříve vystoupil T. Bitrich (zástupce Archivu Medard, digitálního archivu „měkkých“, kvalitativních dat ze sociologických a jiných společenských vědních výzkumů – více viz <http://medard.institut.cz>). Představil zákony, které se nejvíce dotýkají kvalitativních výzkumů – Listinu základních práv a svobod, Občanský zákoník a jeho část věnovanou ochraně osobnosti, zákon o právu autorském, zákon o archivnictví a samozřejmě zákon o ochraně osobních údajů č. 101/2000 Sb., jehož novelizace se v současnosti připravuje. Upozornil na skutečnost, že je velmi složité osobní údaje vymezit, a zároveň připomenul, jaké sankce mohou vzniknout při porušení daných zákonů. Za jedinou schůdnou cestu při zpracovávání osobních dat (pokud badatel nechce a nemůže data plně anonymizovat) označil registraci projektů a výzkumných organizací, popř. jednotlivců, u Úřadu pro ochranu osobních údajů a písemný souhlas respondenta (tzv. informovaný souhlas).

Na toto vystoupení navázal O. Ševčík, zaměstnanec zmíněného Úřadu pro ochranu osobních údajů. Ve své přednášce se snažil srovnat současné znění zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů s návrhem jeho novelizace a také se zákony, které platí v Evropské unii. Pro účastníky, kteří většinou neměli právní vzdělání, však toto srovnání nebylo příliš přínosné, jejich zájem byl spíše prakticky orientovaný – jak se dají vymezit osobní údaje, co znamená, že osobní údaje musí být anonymizovány, co dělat

s interview, která byla provedena dříve, než začal platit zákon č. 101/2000 Sb., ale zveřejňována jsou v současné době. Dobrou zprávou tak pro účastníky přinejmenším zůstalo, že Úřad pro ochranu osobních údajů poskytuje bezplatné konzultace (více na www.uoou.cz).

Třetím přednášejícím byla socioložka Z. Kusá (Sociologický ústav SAV Bratislava), která přešla od problematiky legislační k problematice vědecké a výzkumné etiky. Upozornila na historické souvislosti zájmu o etiku vědy a přiblížila několik výzkumů, o kterých se diskutovalo v sociologii právě s ohledem na jejich sporné etické provedení. O etice výzkumu se začíná diskutovat čím dál tím více v posledních letech, a to nejen v přírodních a lékařských, ale i v humanitních vědách. Z. Kusá nastínila několik problémů, se kterými se musí badatel vyrovnat. Ani v České republice, ani na Slovensku neexistuje zatím etický kodex pro humanitní vědy. Ve výzkumu by měla být především zajištěna autonomie, svoboda rozhodování respondenta, jeho důstojnost a integrita jeho osobnosti. Etika výzkumu by do sebe měla zahrnout, protože výzkum nekončí většinou sběrem dat, i etické publikování výsledků. V živé diskusi, která se rozproudila (diskutovalo se po každém z příspěvků), se dále řešily problémy skrytého pozorování (děje se bez souhlasu druhých, výzkumník hraje jakousi dvojakou hru), vědecké autocenzury (např. jak publikovat výsledky, které by mohly ohrozit respondenta), nebo i toho, jak a zda si vyžádat informovaný souhlas, když je jasné, že tento souhlas úplně znemožní daný výzkum.

Posledním příspěvkem prvního dne byl příspěvek P. Trypesové z Centra oral history při Ústavu soudobých dějin AV ČR v Praze, která představila projekt Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Biografická interview. Tento projekt byl zaregistrován na Úřadu na ochranu osobních údajů, Petra Trype-

sová popsala praktický postup, jakým se tak dělo, jak COH sestavovalo smlouvy s narátory, jak jednalo s právníkem, jaké zkušenosti mají tazatelé s narátory při podpisování smluv o poskytování práv na získané informace.

Druhý den semináře patřil účastníkům. Začal ho právník T. Tyl z Katedry trestního práva brněnské Právnické fakulty, který popsal, jak by měla vypadat smlouva uzavíraná s respondenty (smlouva je naprosto nezbytná, nestačí, aby respondent pouze potvrdil souhlas), co by v ní nemělo chybět. Upozornil také na dva pojmy, a to osobní údaj (jakýkoliv údaj, který může sloužit ke zjištění identity) a citlivý údaj (údaje o národnostním, rasovém nebo etnickém původu, politických postojích, členství v odborových organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, trestné činnosti, zdravotním stavu a sexuálním životě subjektu údajů), které je nutno rozlišovat.

Poté informovali účastníci v jednotlivých blocích o svých výzkumech prováděných kvalitativními metodami. Ukázalo se, že ač témata výzkumů byla velmi různorodá, stejně jako etické problémy, kterým museli jednotliví účastníci čelit, nebo kterými se intenzivně zabývají, dala se tematicky seřadit do několika bloků. První blok se týkal autorizace, anonymity a důvěry (jak žádat o autorizaci u nezletilých, do jaké míry je možno a nutno anonymizovat údaje, jak získat důvěru respondenta, jak využívat zpětnou vazbu), druhý problematiky mezinárodního výzkumu (zda lze převádět výzkumy z jednoho státu do druhého, jak postupovat při překladech výpovědí v mezinárodních výzkumech, když překlad, stejně jako přepis nahrávky, již znamená interpretaci), třetí blok zahrnul problematiku střetů zájmů u výzkumníka (do jaké míry se lze ve výzkumu „angažovat“, zda má být výzkumník pouze placeným pracovníkem, zda hraje roli sociálního kurátora, stává se kamarádem, jak zvládá tyto role a v neposlední řadě, zda se má respondentům za rozhovory platit či nikoli)

a čtvrtý blok se týkal specifík prostředí a respondentů (výzkumy v nemocnicích, v romské komunitě, mezi specifickými, téměř uzavřenými komunitami, kde se lidé dobře znají).

Poslední den semináře byl věnován nácviku výzkumnických dovedností. Prvním tématem, o kterém se diskutovalo, byl vztah zkoumající-zkoumaný(á) a jeho proměny. Šlo o to ukázat, jak variabilní mohou být názory na tento vztah, a poukázat na možnosti, jak od mocenského vztahu přejít ke vztahu partnerskému. Za velmi důležité považují skutečnost, že všichni účastníci museli na otázku vztah zkoumající-zkoumaný(á) odpovědět ještě před seminářem, v rámci podání přihlášek. Na stejnou otázku odpovídali i po proběhnutí semináře, mohli pak do odpovědi zahrnout své nově nabyté zkušenosti a porovnat, zda se jejich vidění této problematiky během semináře proměnilo. Výzkumníka navíc ovlivňují další vztahy, např. jeho vztah k „zadavateli“ výzkumu, instituci, organizaci, která výzkum zaštiťuje. Dále se třetí den hovořilo o komunikačních strategiích v jednotlivých fázích výzkumu, o zvládání různých výzkumnických faux pas.

Nutno říci, že při nezájmu o tuto problematiku v České republice (nebo lépe řečeno při nezájmu ze strany etablované vědy, jak se ukazuje na stránkách odborných časopisů, kde článků na dané téma nejsou stovky, ale ani desítky) bylo úspěchem, že se seminář na toto téma vůbec uskutečnil. Skutečností, které přispěly k jeho úspěšnému průběhu, byla řada. Vedle dobré organizace (všichni účastníci získali například plné znění zákonů, soupis a abstrakta příspěvků) a dostatku prostoru na diskuse to byla především skutečnost, že naprostá většina účastníků měla vlastní zkušenosti z výzkumů prováděných kvalitativními metodami. Všichni z nich se setkali během svého badatelského snažení s problémy, o kterých mohli diskutovat s ostatními, mohli se přesvědčit, že nejsou jediní, kteří stej-

ným nebo podobným problémům musejí čelit. Právě výměnu zkušeností považují za největší klad brněnského semináře. Potěšitelná je také skutečnost, že příspěvky, které na semináři odezvěly, zpracované výsledky diskusí a teoretické stati vyjdou v některém z následujících čísel časopisu pro biografickou a reflexivní sociologii Biograf.

Jana Nosková

„MÓJ LIPTOV“ MARTINA MARTINČKA V PLZEŇSKÉ VELKÉ SYNAGOZE

Když se 25. dubna sešli návštěvníci vernisáže v plzeňské Velké synagoze, kde slovenští hosté – Peter Hatiar ze Slovenského velvyslanectví, Aurel Hrabušický, kurátor fotografických sbírek Slovenské národní galerie v Bratislavě a ředitelka Galerie P. M. Bohúňa v Liptovském Mikuláši připomněli, že se jedná o dosud největší Martinčekovu výstavu v České republice, nikdo netušil, že nemocný autor, jehož nepřítomnost

„Adam Kura vzpomíná.“

omluvil jeho dlouholetý přítel, bývalý ředitel liptovské galerie Karol Malinjak, nás o několik dnů později, v prvních květnových dnech, navždy opustil.

Přes 180 fotografií doplňovalo do konce listopadu tohoto roku interiér jedné z největších plzeňských historických budov. Zatímco předcházející expozice, která představovala soubor dosud nezveřejněných fotografií Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda, návštěvníky zavedla do exotických krajín, byla Martinčekova výstava – co do regionálního zakotvení – přísně monotematická. Prozaický důvod (Martinček byl roku 1951 „odsunut“ z významného úřednického postu zpět do rodného Liptova) pomohl autorovi vypěstovat smysl pro „vertikální“ vhléd do zobrazované reality, tedy hledat detaily na malé ploše všude tam, kde by si jich běžný pozorovatel sotva povšiml. Martinček v době 60. let úspěšně navázal na tzv. imaginativní tvorbu československých fotografů. Zatímco jeho čeští kolegové ji převážně uplatňovali v zobrazení města, předmětem Martinčekova zájmu byla příroda, přetvářená lidmi. Svoji „kulturní“ krajinu autor zachycoval v časových proměnách přírodního cyklu. Zde se lidské postavy objevují jen vzácně. Jakoby člověk krajinu opustil záhy poté, co dovršil svoji denní práci. Tento způsob zobrazení krajiny do jisté míry monumentalizuje. O to častěji ji místo lidí ožívají zvířata – pasoucí se ovce nebo skot.

Podstatnou část expozice tvoří černobílé fotografie, vzniklé v šedesátých a sedmdesátých letech. Pro etnografa jsou nenahraditelným svědectvím „mizejícího světa“. Snad právě proto jsou zde tak často zastoupeny portréty starých lidí, které vytvářejí jednotlivé cykly. Jak v katalogu uvádí Radovan Kodera: „Martin Martinček své horaly a horalky staví nad všechny celebrity a potentáty, fotografuje je v seriálech, jako by to byly filmové hvězdy, nikoli však ze senzacechtivosti, ale ze zájmu, účasti, lásky a úcty. Shýbá se v hluboké úkloně

před jejich osudy a úděly a vzdává „Čest odvážným, kteří umierajú v sedle.“ Sem patří cykly jako *Zátišia a zákutia Liptova*, *Najťažšie ja vydržať*, *Ludia v horách*, *Príbeh opuštěného manžela*, *Nezbadaný svet*, *Nábožný život vrchárov*, *Sedem dní strachu*. Sám autor se o svém uměleckém růstu kdysi vyjádřil: „V mém každém novém cyklu byla právě nedokonalost prvním stupněm k dokonalosti, na jakou moje schopnosti stačily. Ta současně určovala i cíl, jehož splnění mi dávalo naději, že nežiji promarněný život.“

Velký prostor zaujímá v rámci Martinčekových cyklů jeho *Rozhovor o živote a smrti Adama Kuru*. Vedle portrétů jsou zde uveřejněny i umělcovy osobní vzpomínky. „Stovky lidí prošli mojí kamerou. Většina se v ní zdržela jen krátce. Mnozí se do ní v průběhu let často vraceli. Adam Kura byl mezi nimi nesvéráznější postavou. S originálními výroky a gesty, nenapodobitelnou mimikou tváře. Byl jako v nevelkém lese nejvyšší strom, který

všichni vidí a musí si ho všimnout, ale který i sám vidí daleko, a to, co vidí, vidí jasně. [...] Před obědem jsme se rozloučili. Podal mi ruku studenou jako led a když jsme slíbil, že ho přijdu druhého rána navštívit, mlčel, díval se na mě a řekl: Kdybych nebyl doma, pane doktore, nehněvejte se na mě.“ Následující ráno jsme ho již živého nenašli. Po obědě, po mém odchodu si koupil láhev slivovice. V noci se vrátil z hospody, sedl si na dvoře na zem se slivovicí ke kmeni. Brzy ráno ho našli opřeného o kmen. Láhev byla prázdná [...] Zachovám si Adama Kuru v paměti jako silného člověka...“.

Třetí oblastí autorovy fascinace je dřevo. V zobrazení předmětů, jež vznikly jeho opracováním, dominuje rytmus – taková jsou *Hrabliská*, *Rebriny*, *Strechy*, *Ploty* nebo *Drevené detaily*.

Plzeňská výstava, která se za smutných okolností autorova úmrtí stala i jeho výstavou posmrtnou, jedinečným způsobem vyjadřuje umělcovo krédo: „Každá

„Pokoj po robote.“

moje fotografie by měla být duchovním dobrodružstvím, pokud chci, aby byl její smysl trvalý (...) Mít jako umělec víru v sebe, znamená věřit, že to, co jsem vytvořil, mohu já sám, anebo někdo jiný udělat i lépe. Jen tak se víra ve vlastní schopnosti nestane posléze obměnou domýšlivosti..."

Marta Ulrychová

KRÁSA LIDOVÉHO UMĚNÍ

Ve dnech 3. července – 22. srpna 2004 se v Městském muzeu v Poličce konal již XIII. ročník výstavy *Z muzejních sbírek* věnovaný tentokrát lidovému umění.

Není divu, že se počín těšil značnému zájmu návštěvníků nejen při verni-

sáži. Národopisné oddělení poličského muzea je totiž již od roku 1976 pro havarijní stav tamějších stropů uzavřeno. A přesto, že se současnému řediteli Davidu Junkovi podařilo získat finance na rekonstrukci, jejich tok zřejmě není dostatečně silný na to, aby opravy mohly rychle pokračovat. Letošní výstava byla tedy pootevřením dveří do bohatých národopisných sbírek, jejichž počátek je spojen s tzv. Sběrací výstavkou uskutečněnou v Poličce v roce 1893. Pro diváky se výstava stala jedinečnou příležitostí zhlédnout množství unikátních předmětů lidového umění z Poličska.

Autorka Stanislava Cafourková, etnografka poličského muzea, rozdělila výstavu na tři části. Každá z nich byla instalována v samostatné, byť v nepříliš rozlehlé místnosti. V první části měl návštěvník možnost zhlédnout náznak selské jizby a předměty s ní spojené v každodenním životě, všedním i svátečním. Nábytek – stůl, židle, lavice, upoutaly pozornost nejdříve. Rovněž zaujala keramika i obřadní pečivo na ní umístěné a ovšem rozličné kuchyňské nádoby – rendlíky, formy na perník, lžičník. Jizbu doplňovaly obrázky na skle. K unikátním a typickým předmětům tohoto kraje, v němž v mnoha obcích početně převažovali evangelíci, patřily malované modlitební knížky i tzv. papírové obrazy na zeď buď připomínající vydání tolerančního patentu, nebo s Desaterem, či různými vinši. Z tematicky uceleného obrazu rodiny, jak jej přibližovala první část výstavy, se poněkud vymykala zvykoslovná část, jednak směřováním z rodiny k životu obce, jednak tím, že přibližovala současné, mnohdy rekonstruované, či obnovené zvykoslovné tradice.

Druhá místnost patřila dřevu. Na nejrozumnějších předmětech každodenního života autorka přiblížila zdobné techniky. Např. rytí (na rádle, hoblíku), vybijení (např. palice), malbu (čelo postele, truhla, hodiny, fotografie almary), soustružení a řezbářství (např. na náčiní ke zpracování lnu apod.). Byly zde rovněž

shromážděny i předměty dokazující řemeslnou dovednost (např. dřevěný zámek). Téma dřeva bylo logicky doplněno o předměty vyráběné z jiných přírodních materiálů. Tak mohl divák obdivovat předměty z proutí (různé tvary košů), ze slámy (ošatky, sláma jako zdobná technika na krabičce z loubí), z orobince apod.

Třetí místnost, a tedy třetí část výstavy, se vztahovala k řemeslným předmětům vyráběným doma (např. tkalcovské výrobky), či vytvářeným odborníky (ukázky zděné architektury, ukázky tesařské dovednosti na štítech stavení, některé vyšivačské práce, výrobky z kovu), nebo vyráběným průmyslově a kupovaným na trhu. Tak zde návštěvník obdivoval poličský kroj v jeho celistvosti i v jednotlivostech – ať šlo o ukázku náročné uzlíčkové výšivky na čepcích, výšivku pavím brkem na mužském opasku, či přepестrou ukázkou z bohaté sbírky domácký vyráběného kanafasu.

I když se autorka snažila ukázat co nejvíce z bohatství zdejších národopisných sbírek, při stěsnaném prostoru myslím nebylo nutné zahrnovat též svéráz, zvláště, když nebylo možné důvody jeho prezentace důkladně komentovat.

Také v této části se autorka pokusila ukázat, že lidové umění předků žije i v současnosti, byť s novou funkcí. Především v architektuře si lidé i v současnosti uvědomují krásu, kterou vytvářeli předkové, a proto v tomto kraji najdeme dosud staré roubené i zděné stavby udržované péčí současných majitelů, ať zdejších obyvatel, nebo chalupářů.

Prolnutí do současnosti, nepochybně smysluplné, dokládalo při vernisáži výstavy i půvabné vystoupení dětského souboru Lubeňáček z Lubné (vedoucí L. Vomáčková, choreografka E. Bačovská), v nově rekonstruovaných poličských krojích.

Ani výstava, ani krátká zpráva o ní nemůže zcela zachytit bohatství národopisných sbírek Městského muzea v Poličce. Lze si jen přát, aby se vede-

ní muzea podařilo udržet tok financí na potřebnou rekonstrukci, která by sbírky v celé širší zpřístupnila veřejnosti. Pořadatelům i autorce výstavy patří dík.

Alena Schauerová

STRÁŽNICE 2004 ... ANEBO CO BY TOMU ŘEKL DIVÁK?

„To je vynikající soubor!“ Takové nebo podobné uznání zaznělo na adresu účinkujících během strážnického festivalu jistě vícekrát. Co si však kdo z nás pod tímto hodnocením představí, respektive jaké kvality má mít soubor (pro zjednodušení budu užívat slova soubor ve smyslu jakéhokoli folklorního tělesa – muzika, sbor), který účastníci folklorního festivalu označí na základě subjektivních kritérií za vynikající? Jinými slovy: jaké estetické nároky a jaká očekávání mají ti, kteří přicházejí na festival z různých míst naší republiky nebo i ze zahraničí s různým vztahem a přístupem k lidové kultuře, s různým povědomím o lidové kultuře apod.? Bylo by velmi zajímavé porovnat, nakolik se u jednotlivých diváků shodují, nebo naopak rozcházejí.

K úvahám na toto téma mě přivedla účast (v roli pozorovatelky) na schůzkách hodnotící komise. Při diskusích nad zhlédnutými pořady uvažovali hodnotitelé také nad tím, jak pořady mohly zapůsobit na diváka, a tyto své úvahy zahrnovali do celkového hodnocení. Úkol komise (vyhodnotit všechny pořady, vybrat mezi nimi vítězný, udělit titul laureáta, ohodnotit výjimečné výkony apod.) nebyl vůbec jednoduchý a budiž zdůrazněno, že všichni členové usilovali o maximální objektivitu. Přesto: můžeme s jistotou tvrdit, že pohled deseti jedinců (členů hodnotící komise), k tomu většinou formovaný profesionálním přístupem k lidové kultuře, odráží spolehlivě mínění většiny z tisíců návštěvníků festivalu? Tím nechci snižovat práci hodnotící ko-

mise! Pouze se domnívám, že bereme-li při hodnocení v potaz možné stanovisko publika, proč potom nesvěřit nelehký úkol rozhodování přímo do rukou těch, na něž se odvoláváme? Velmi dobře si dokážu představit systém paralelního hodnocení – stávající komisi posuzující jednotlivé pořady či výkony očima profesionálů, vedle toho hodnocení, na kterém by měli možnost se podílet všichni účastníci festivalu. Jistě by se našlo i nějaké nepřiliš komplikované technické řešení – za hlasovací lístek by na příklad mohla sloužit vstupenka s předtištěným formulářem, nebo by tento formulář mohl být vydáván spolu se vstupenkou, vyplněný by se vhadzoval do schránek rozmístěných po areálu parku a skanzenu. Jsem si vědoma toho, že proti takovému řešení lze i namítat – většina účastníků neshledne všechny pořady, nezdrží se po celou dobu konání festivalu apod. – a proto by takový systém nebyl spolehlivý. Avšak na druhou stranu – není jistá informace o tom, co diváky především zajímá, obsažena už v tom, že provedou výběr pořadů, kterým jsou ochotni věnovat svůj čas a pozornost?

Na tomto místě považuji za důležité ozřejmit, proč tolik akcentuji aspekt diváka. Nemohu se totiž zbavit dojmu, že jako tvůrci folklorních vystoupení – dramaturgové festivalů, vedoucí souborů, choreografové, upravovatelé hudby a v důsledku i hodnotitelé, žijeme v zajetí utkvělé představy o tom, že divák už snad ani není schopen strávit bezprostřední, neuhlazený folklorní projev, ale pouze „přežvýkaný“ úsilím o vysokou uměleckou úroveň. Nejsem si však jistá, zda diváka tímto přístupem poněkud nepodceňujeme. Současný trend je jistě takový. Otázkou zůstává, do jaké míry je determinovaný požadavky publika a do jaké míry uměleckými ambicemi tvůrců folklorních pořadů.

Rozhodně nechci, jak by se mohlo zdát, brojit proti uměleckým úpravám folkloru, nebo vystupovat jako „folklorní fašista“ (tak jsou někdy označováni příliš horliví zastánci „čistého“ a „jedině správného“ prezentování folkloru). Tvrdím naopak, že obě polohy – jak umělecká, tak snaha o autentický projev (tento problematický pojem volím záměrně z nedostatku vhodnějších označení, neboť

MFF Strážnice 2004. Foto T. Hájek.

nakolik lze hovořit o autenticitě u folkloru přeneseného z přirozeného prostředí na jeviště?) mají na folklorním festivalu své místo. Zároveň ale trvám na tom, že by při sestavování programu celého festivalu mělo být pamatováno na vyváženost obou poloh. Jinými slovy – jako účastnice mezinárodního folklorního festivalu očekávám, že mi bude tradiční kultura Moravy, Čech i jiných zemí prezentována v celém širokém spektru a že finální výběr bude ponechán mně.

To mě přivádí zpět k otázce naznačené v úvodu: co si kdo představí pod slovy „vynikající soubor“ (muzika, ...)? Odpovědi na tuto otázku mohou být velmi kontroverzní. Některým ihned vytane na mysl renomovaný soubor všeobecně uznávaný pro vysokou uměleckou úroveň svojí činnosti. Dalším se naopak vybaví skupina lidí, které spojuje stejný zájem a jejichž ctižádostí není technická dokonalost provedení a potažmo přínaléžitost k jakési pomyslné folklorní elitě (už samo toto slovní spojení je dosti absurdní), ale pro které je prvořadý samotný proces – radost ze setkávání

při tanci, společném zpívání nebo muzicírování, uspokojení ze vztahu k určité tradiční lokální kultuře (hudební, pěvecké, taneční...) a zároveň snaha o jistou „autenticitu“ projevu. Nejpočetnější skupinu diváků, domnívám se, reprezentuje typ, který ocení obě polohy prezentování folkloru – artifiální i „autentickou“.

Renomovaných souborů inklinujících spíše k artifiálnosti vystupuje každoročně na festivalu celá řada. Co mi ale v programu strážnického festivalu velmi chybí, jsou klenotnicové pořady a zejména větší zastoupení souborů, jejichž popularita zpravidla příliš nepřesahuje hranice místa jejich působení a blízkého okolí. Tento nedostatek dříve částečně (!) pokrývaly komponované pořady z jednotlivých regionů, bývaly jedním z hlavních pořadů na Bludníku; letos už jsem takový pořad nezaznamenala. Pro zachování tradiční lidové kultury mají přitom nenahraditelný význam, který spočívá ve vědomé snaze o zachování regionálních a stylových charakteristik folkloru dané oblasti. Tyto soubory však nemívají mnoho příležitostí prezentovat

se veřejně nad rámec svého blízkého okolí, o mezinárodním folklorním festivalu nemluvě. Chtějí-li se tedy prosadit, jsou svým způsobem tlačeny k tomu, aby se snažily vtisknout svým vystoupením umělecký ráz. Bohužel, usilování o umělecký výraz ve folkloru s sebou velmi často nese nivelizaci hudebního, pěveckého i tanečního projevu. Dovedu-li tuto myšlenku ad absurdum, mohli bychom se začít obávat toho, že všichni nositelé tradiční kultury podlehnou snaze vyhovět vkusu diváka zaměřeného na artifiální podobu folkloru a za nějaký čas zde budeme mít jakousi panmoravskou a pančeskou lidovou kulturu, líbivou, ale vnitřně nediferencovanou a bez silného emocionálního náboje, jaký pro své příslušníky dosud má každá její regionální odnož.

Avšak zpět od této (doufám) absurdní představy k otázce publika: kdyby měli diváci sami možnost hodnotit program festivalu, možná bychom si prostřednictvím této zpětné vazby mohli vytvořit jasnější obraz o jejich představách a očekáváních a zároveň by tyto informace jistě měly svůj význam nejen pro tvůrce pořadů MFF ve Strážnici.

Zlata Potýková

MEDZINÁRODNÝ FOLKLORNY FESTIVAL MYJAVA 2004

V dňoch 18. – 20. 6. 2004 sa v rázovitom mestečku Myjava konal už 45. ročník Medzinárodného folklórneho festivalu Myjava 2004. Tento rok festivalu síce počasie veľmi neprialo, avšak ani dážď neprípravil návštevníkov o dobrú náladu a radosť z folklóru. Nemožem nespomenúť, že tak ako každý rok si v ponúknutom programe mohol návštevník skutočne vybrať podľa svojho vkusu. Pestrosť programovej ponuky a samozrejme aj doprovodných akcií svedčia predovšetkým o výbornej práci štabu programovej rady.

MFF Strážnice 2004. Foto T. Hájek.

Piatková výstava štylizovanej podoby čipky z dielne Vlada Pagáčika otvorila trojdňový maratón plný folklóru a zábavy. Podvečer sa niesol v duchu myjavského komorného divadla v Svítkovom sade. Divadelný súbor Korbáč z Myjavy skutočne autenticky predstavil divákovi *Tlačenie kapusty* na myjavských kopaničiach, okorenenej humorom a pochoptelne myjavskou slivovičkou.

Večerné *Slávnostné otvorenie festivalu* organizátori pripravili trochu netradične. V rámci programu založili novú tradíciu udeľovania Ceny festivalu organizačným a programovým pracovníkom. V tomto roku boli ceny udelené Eleonóre Kubalovej, Hede Šimonekovej, Anne Horanskej a Viliamovi Jánovi Gruskovi.

Vitajte priatelia, je názov programu venovanému uvítaniu zahraničných folklórnych súborov. Juraj Hamar predstavil súbory z Cypru, Českej republiky, Francúzska a Ukrajiny a navnádil divákov na ich celovečerné predstavenie.

Snáď najvydarenejší program piatkového a nielen piatkového večera bol program *Kopaničiarsky primáš*, audiovizuálny medailón k 100. výročiu narodenia Jána Petruchu (1904-1985) z Priepasného. Autor scenáru Martin Janšto veľmi citlivo a pútavo priblížil život a dielo kopaničiarskeho primáša. Nápadite využil technické vymoženosti doby, preukázal výbornú prácu s archívnym materiálom, ktorú veľmi citlivo zladil s javiskovým prejavom ľudových hudieb a folklórnych súborov. Myslím, že mozaika o tejto výminočnej muzikanskej osobnosti podbradlianskeho kraja oslovila každého laického diváka a nenechala bez povšimnutia aj naozaj náročného návštevníka.

Sobotné ráno sa nieslo v duchu tradičného myjavského *jarmeku* pod vežou. Podľa slov autorky Vierky Feriancovej sa na ňom zúčastnilo okolo 150 remeselných výrobcov. A naozaj bolo z čoho vyberať. Hneď vedľa v evanjelickom kostole sa konalo hudobno-poetické pásmo *Prvý zaspieval o veľkej Myjave*, venované výročiu prvého ospevovateľa

Myjavy Jána Trokana. Komorná atmosféra priestorov kostola, spevácky zbor mesta Senica Cantiléna, Eliška Halášová, Blanka Landová a Miloslav Kovarčík vytvorili skutočne obraz o Trokanovej myjavskej duši, o jeho národnom cítení, vzťahu k etnológii a folklóru.

Popoludnie už patrilo trnovskému amfiteátru, ktorý rozospievali folklórne súbory z trenčianskeho regiónu v programe pod názvom *Trenčín dolinečka*, nasledovala *Súťaž o cenu Samka Dudíka*, v ktorej sa mali možnosť predstaviť sa a zasúťažovať si ľudové hudby.

Program sa prekrýval s takmer výlučne mužmi obľúbenou *Košťovkou páleného*. Tu si pri odborníkovi na slovo vzatom, strýcu Pavlovi Hradskom, mohli vyskúšať svoje čuchové i chuťové pohárik y naozaj všetci.

Počasie sa však začalo zhoršovať, a tak večerný program *Dedičstvo národov* bol prerušený a bohužiaľ sa táto pre festivaly zvlášť neprijemná situácia nezlepšovala celý večer, ba ani nedeľné ráno.

Pre nepriaznivé počasie boli zrušené programy *Nedeľná škola hier, tanca a zábavy*, *Tance s priateľmi* a *Rozprávanie pod slamou*. Organizátori festivalu nemohli ďalej čakať, či sa počasie nakoniec umúdi, a tak stiahli celý program do športovej haly. Priaznivci folklóru sa naozaj nedali odradiť ani dlhotrvajúcim dažďom, hala sa naplnila po posledné miesto.

A nemuseli ľutovať, v programe *Ktože by nás nemal rád...* sa predstavili detské folklórne súbory Korytnička z Trenčína, Iskérka z Brezovej pod Bradlom, Kistiglinc z Dunajskej Stredy, Kopaničiarik z Myjavy a Rosenka z Košarísk. Program mal priliehavý názov, deti pripravili tú správnu atmosféru a roztliedli celé publikum.

Zlatý klinec sobotného upršaného večera mala byť hudobno-tanečná show *Gadží Romale-Čhavale* v podaní folklórneho súboru Železiar z Košíc. Hoci v skrátenej podobe sa predstavili v myjavskej športovej hale. Príprava a realizácia tohoto interpretačne náročného

Spomínanie – výstava k 45. výročiu MFF Myjava. Foto J. Blahůšek 2004.

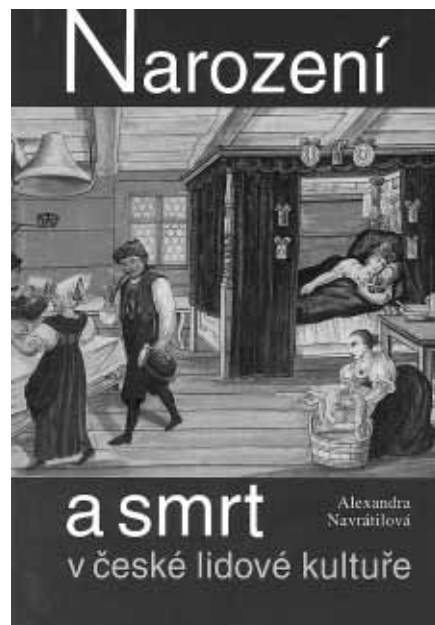
programu dalo choreografom, ale aj tanečníkom určite mnoho práce a námahy, ktorá však isto stála za ovácie a nadšenie myjavského publika.

45. ročník Medzinárodného folklórného festivalu Myjava 2004 ukončil *slávnostný galaprogram*, v ktorom sa predstavili zástupcovia účinkujúcich zo všetkých programov festivalu. Čo dodať na záver? Sňád sa o rok opäť stretneme na malebnej folklórnej Myjave.

Danka Mekelová

ALEXANDRA NAVRÁTILOVÁ: NAROZENÍ A SMRT V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE. Praha: Vyšehrad 2004, 413 stran, 339 vyobrazení v textu, 25 barevných fotografií v příloze, něm. res.

Kniha Alexandry Navrátilové poprvé v české etnologii shrnuje a vykládá tradice spjaté se začátkem a koncem lidského života. Jak sděluje autorka

v úvodu, smyslem a cílem publikace bylo podat obraz o představách a postojích, obřadech a obyčejích spojených s narozením a smrtí, poukázat na jejich strukturu, obsah a funkce, na jejich společensko-normativní a morální význam, ale zároveň hluboce lidský smysl. Téma uvádí charakteristikou obyčejových projevů spjatých s mezními okamžiky lidské existence, které orientovaly člověka v jeho vztazích k přírodě, k druhým lidem i k sobě samému, k blízkému světu domova i k cizím, vytvářely hodnotový horizont života na základě vědomí jednoty člověka a světa. Narození a smrt představují v tradiční kultuře dva existenciální, přelomové okamžiky životní dráhy jedince, v nichž dochází k přechodu člověka z jednoho stavu do jiného. Od nejstarších dob je provázelo přesvědčení, že v tomto bezčasí je člověk ohrožen temnými, démonickými silami, proti kterým je třeba se bránit všemi možnými způsoby a prostředky. Mezi nimi se jako dominantní prosazují rituály katolické církve, které se od počátku středověku prolínají s vrstvou pohanských představ a obyčejů a s vírou v účinnost obřadů, tradovaných lidovým křesťanstvím. Rozsáhlou materiálovou bází, kterou autorka soustředila z národopisné a vlastivědné produkce 19. a 20. století z území Čech, Moravy a Slezska (upozorňuje mj. na její nestejnou vypovídací hodnotu) a z vlastních výzkumů, rozšířila o poznatky z historických a archeologických pramenů; hlubší retrospektivy naznačují vývoj a proměnnost rituálů, převrstvení pohanských představ křesťanstvím, konfrontace tradice s obecným zvýšením vzdělanosti a společenským pohybem v posledních dvou stoletích.

První oddíl knihy věnovaný narození člověka – *Narození, křtiny a šestinedělí* – pojednává o obřadech a obyčejích, které se vážou k těhotenství, porodu a šestinedělí. Lze v nich vydělit dvě funkční roviny: úkony s cílem zabezpečit zdraví matky a dítěte a symbolické projevy přijetí novorozence za člena rodiny

a obce. Široký tematický okruh je podán v několika kapitolách. Autorka předkládá a komentuje lidové názory a obyčeje, podporující či zabraňující početí, způsoby vyrovnávání se s nechtěným těhotenstvím a s porodem nemanželských dětí (Dítě jako dar i nelehký úděl). Smyslem a cílem pověr kolem těhotenství (k nejrozšířenějším patřilo uhrnutí dítěte zlým pohledem) bylo zabezpečit zdárný vývoj plodu v matčině těle a snaha předejít jeho fyzickým či psychickým anomáliím. V dalších pasážích se pojednává o lidové prognostice (předvídaní pohlaví dítěte) a představách o nositelích dětí, vyjádřených v tradičních úslovích a pořekadlech (Těhotenství – čas očekávání, odpovědnosti a hrozeb), o průběhu a okolnostech provázejících porod, o archaické představě sudiček a praktikách předvídajících či ovlivňujících budoucnost novorozence, v nichž se staré pohanské prvky mísily se středověkou astrologií a s křesťanskou vírou (Těžká hodinka). Samostatnou pozornost pak autorka věnuje profesi porodních babiček, které vedle zdravotní péče plnily i významné sociální a společenské funkce, a nastiňuje historii babictví. K přijímacím rituálům, kterými se dítě začleňovalo do společenství a církve, patří udělení jména a církevního křtu provázené obřadními úkony, jejichž kořeny sahají do středověku, a institut kmotrovství, které mělo kromě náboženského také význam právní a sociokulturní závaznost (Odnegli jsme pohana, přinášíme křesťana). Autorka připomíná křtiny – hostinu, již se završoval akt přijetí do křesťanské obce, a první koupel dítěte, která si až do 19. století uchovala obřadní znaky, dokládající její přijímací a ochranný význam. Oddíl o narození uzavírá téma šestinedělí – období, v němž matka s dítětem i celá obec byly vystaveny mimořádnému nebezpečí zlých sil a v němž se současně projevila účast vesnického společenství formou pomoci rodiče a její rodině (Do kouta nosíme). Výklad předkládá a komentuje

početnou řadu zákazů a nařízení, které šestinedělníku izolovaly od okolního prostředí, a také představy o negativních nadpřirozených bytostech, jež doznávaly zejména v orální lidové tradici (o podhoděncích, divoženkách, mŕách). Očistný, ochranný a také plodnostní smysl obyčejů a hostin (i s prvky společenské prestiže), které provázely církevní úvod, byl na konci 19. století už vesměs překryt zábavní charakterem.

Druhý oddíl knihy nazvaný *Smrt a pohřbívání* otevírá kapitola Představy o duši a posmrtném životě, v níž autorka nastiňuje obraz lidových názorů na podobu duše, na vztah duše a těla, na nebe, očistec a peklo; předkřesťanské a církevně náboženské představy o duši se prolínaly a transponovaly do forem lidu blízkých, nezřídka se však rozcházejících s křesťanským učením. Následující výklad je věnován pojetí a podobám smrti v lidové tradici, rituálům spojeným s umíráním (akt loučení), testamentům jako součástí obyčejového práva (Smrt v proměnách víry a sociality). V pasáži Mezi smrtí a pohřbem autorka sleduje obřad umývání a strojení nebožtíka do rakve, vkládání různých předmětů do rakve, které měly uspokojit zemřelého a zajistit, aby se jeho duše nevracela zpět; to bylo i smyslem nočního bdění sousedů u zesnulého spojeného se zpěvem, modlením a hoštěním. Rozsáhlá část o funeráliích zahrnuje jednotlivé etapy pohřbu – od způsobů rozloučení zemřelého s rodinou, sousedy a domovem, doprovodu na jeho poslední cestě, uložení do hrobu, rituálních pláčů či označování účastníků pohřbu, až k pohřební hostině (Pohřeb). Autorka zaznamenává sociální a společenskou stránku pohřbívání, nárůst prestižních a reprezentativních složek v období baroka, jež později nabývá nových impulsů s rostoucí majetkovou a sociální diferenciací obyvatel měst a vesnic. Připomíná vznik pohřebních ústavů, prosazení kremace a proměn v postojích k pohřbívání v důsledku měnícího se duchovního klimatu

české společnosti od poloviny 20. století. Hřbitov pojímá jako místo kontaktu mezi světem živých a mrtvých, v němž se zrcadlí postoje ke smrti, dobové historické a sociální podmínky, kulturní tradice; nastiňuje vývoj tohoto fenoménu od středověku do 20. století (Hřbitovy). Obsáhlý výklad je věnován lidové víře v revenanty (Revenanti a tzv. nečistí zemřelí). V poslední kapitole nazvané *Kult zemřelých a slavnosti jejich uctívání* autorka sleduje, jak se archaické představy a projevy kultu (např. vzývání mrtvých předků) převrstvovaly s křesťanskými obřady a symboly, objasňuje spojitosti staré úcty k zemřelým s agrární magií a s kalendářním, zejména vánočním obřadním cyklem, hodnotí svátky Všem svatých a Dušiček, spojené s praxí křesťanského milosrdenství, rozdávaním almužen dětem a žebrákům, s koledováním a přípravou zvláštního pečiva.

V závěru upozorňuje autorka na integrační význam obyčejů při narození a smrti: poskytovaly uzavřený a srozumitelný světonázorový, duchovní a morální rámec vztahům, do nichž lidé vstupovali ve zlomových okamžicích života. Zmiňuje se o úloze domova, jenž byl projekcí dobrého života, místem narození i smrti, symbolem generační kontinuity, hranicí života. Připomíná i negativa změn probíhajících ve společnosti od sklonku 19. století, projevující se např. v rostoucí mezigenerační izolaci, v krizi mezilidské komunikace; současný pohled etnologa zaznamenává zánik tradičních institutů sousedství či kmotrovství, oslabení vzájemné podpory a schopnosti společného prožívání s druhými, vytrácení se vědomí posvátna narození, umírání a smrti blízkého člověka.

Knihy zaujme uceleností pohledu na obřady a obyčeje při narození a smrti a jejich souvislosti s životem minulých generací, přesvědčivou interpretací materiálu obdivuhodně širé. Výrazně posunuje naše poznání v etnologickém studiu obřadů „času života“ – a nejen jich, dotýká se povahy tradiční kultury, norem,

jež ohraničovaly rámec lidského života. Kniha o narození a smrti v lidové tradici je dílem vědeckého rozměru i poutavým vyprávěním.

Eva Večerková

**LIBOR JAN – VÁCLAV ŠTĚPÁNEK
A KOL.: MUTĚNICE. DĚJINY VINAŘSKÉ OBCE.** Mutěnice: Obec Mutěnice 2002, 593 s. + 16 s. barevných příloh.

Publikace k dějinám obce Mutěnice nese pečeť zkušeného autorského kolektivu pod vedením Libora Jana a Václava Štěpánka, který nezapře erudici ani „lehké pero“. Vyvážená kombinace průhledu do historie Mutěnic a nejbližšího okolí prezentovaná na barvitěm pozadí dějin celého regionu toto jen potvrzuje a naznačuje, v jaké kvalitě lze dnes předkládat práce z regionální historie. Také

grafika knihy (pro práce z dílny vedoucích autorského kolektivu dnes již charakteristická) a uměřenost textu ukazují, že populární podání určené co nejširšímu čtenářskému publiku se nevyklučuje s kvalitní, erudovanou a rovněž odborné veřejnosti určenou prací (tedy včetně nejnutnějšího vědeckého aparátu).

Úvod knihy tvoří kapitola *Kraj a příroda* (s. 1 – 10) z pera Iva Kabeláče a Elišky Zimové. Čtenáři je zde podána plnohodnotná informace o geomorfologických, geologických, hydrologických a klimatických poměrech, ale také fauně a floře Mutěnic a nejbližšího okolí. Informace zahrnující i zhodnocení aktuálního stavu krajiny je přiměřeně obsažná s ohledem na ostatní text a vhodně podaná.

Vlastní text věnovaný historii obce je uveden kapitolou *Od dávných věků k branám historie* (s. 11 – 48), ve které Zdeněk Měřinský věnuje pozornost protohistorii katastru Mutěnic. Text mapuje osídlení katastru již od doby kamenné, tedy paleolitu, do něž je datován nejstarší archeologický nález z Mutěnic (stopy jádrové industrie), až po 13. století, kdy ves představovala součást zázemí hodonínského hradu. Výklad zdejších archeologických nálezů je podáván přesvědčivě, v kontextu s výsledky a závěry dnešního stavu poznání moravské archeologie. To sice neumožňuje stanovit jednoznačně dobu vzniku středověkého sídliště na území dnešních Mutěnic, dnes známé archeologické nálezy však jsou (v doprovodu četného obrazového materiálu) nahlíženy prizmatem rozvoje struktury osídlení, vývoje zemědělských usedlostí v celém regionu a vývoje správní a farní organizace.

O zpracování další kapitoly nazvané *V časech johanitů, husitů a habánů* (s. 49 – 97) se podělili Libor Jan a Bronislav Chocholáč. Na základě písemných materiálů zde nejprve L. Jan čtenáři naznačuje problematiku nejstarších dokladů existence vsi Mutěnice (kdy první zprávu o existenci vesnice posouvá oproti dřívějším poznatkům až k roku 1349) a její

osudy v bouřlivých dobách 15. století, kdy nám prameny jen útržkovitě odhalují svědectví o osudech vsi a jejích obyvatel. L. Jan však s bravurou zkušeného historika rekonstruuje nejen komplikovanou vrchnostenskou držbu vesnice, ale na pozadí dějin Moravy nastiňuje i proměny etnického charakteru obyvatel obce a s tím spojenou změnu názvu obce na německé „Kreuz“. Předkládá dále také dva drobné medailónky k nejvýraznějším epizodám ve správě Mutěnic: osudy předního hejtmána krále Zikmunda Čeňka Papáka z Mošnova, který Mutěnice získal zřejmě po roce 1426 a jehož rod je držel po několik desetiletí, a především působení rytířského řádu johanitů, kterým je zde s ohledem na badatelské zaměření autora věnována mimořádná pozornost, včetně drobného úvodu do historie jejich působení v českých zemích. V těchto pasážích text dalece přesahuje dějiny obce. Svůj text L. Jan uzavírá spojením Mutěnic s hodonínským panstvím roku 1470, resp. 1537, tj. úpadkem rodu vladků z Mošnova, definitivním uzavřením johanitské epizody v dějinách obce a přechodu vesnice pod správu rodu s erbem zkřížené ostrve, tj. mocného rodu pánů z Lipé, s nimiž do Mutěnic přichází nejen náboženská snášenlivost, ale především rozvoj nového hospodaření vrchnosti, reprezentovaný zde především rybníkářstvím.

Tady již v textu navazuje B. Chocholáč, který věnuje pozornost nejen výraznému působení novokřtěnců (tzv. habánů) v Mutěnicích až do zániku jejich domu během bockajovského vpádu na Moravu roku 1605. Patřičná pozornost je věnována hospodářským, sociálním a demografickým vývodům z pramenů k dějinám obce v 16. a 17. století, kdy Mutěnice vystupují v hodnocení autora jako třetí největší ves hodonínského panství a jedna z hospodářsky nejrozvinutějších vesnic předbělhorské Jižní Moravy. Svůj text dějin obce dovádí B. Chocholáč přes události po bitvě na Bílé hoře, třicetiletou válku až k následné rekatolizaci, kdy text přináší nejenom linii držby Mutěnic v rám-

ci hodonínského panství, ale především velmi cenné doklady života obyčejných obyvatel vesnice.

K útrapám třicetileté války se vrací i autor další kapitoly *Pod hodonínskou vrchností* (s. 99 – 151) Libor Vykoupil. Čtenáři opět defilují před očima osudy, utrpení a prostý život obyvatel Mutěnic a nejbližšího okolí viděné v kontextu osudů celé země za zmatků třicetileté války, ale i následného života pod neustálým nebezpečím tureckého ohrožení na ne-daleké jižní zemské hranici. L. Vykoupil využívá bohaté řeči lánových rejstříků a urbářů, aby umožnil nahlédnout do podoby obce, včetně osudů konkrétních lidí, neopomíná ani postupné obnovení duchovní správy obce (úzce spojenou s ne-dalekými Čejkovicemi a tamními jezuiti). Autor kombinací zemských dějin, jejich odrazu do osudů vesnice a zpráv z běžného života obyvatel, včetně sledování hospodářské a duchovní správy, svižně dospívá až do poloviny 19. století.

Historii let 1848 – 1939 se věnují kapitoly *Za císaře pána a Masarykovo Československo* (s. 153 – 231) Jiřího Čejky. Vedle obvyklých politických dějin obce, vzniku a vývoje samosprávy a hospodářství obce v rámci velkostatku věnuje autor pozornost především spolkovému životu obce (a od roku 1869 městečka), náboženským poměrům v obci, vývoji komunikací, pošty aj. výrazným aspektům života obyvatel Mutěnic. Zvláštní pozornost je věnovaná oficiální návštěvě prezidenta Masaryka roku 1924 a připomenutí jeho vazeb na Mutěnice, kde prožil dva roky svého dětství. Opomenuty nejsou samozřejmě ani osudy obyvatel Mutěnic během I. světové války (na bojištích i ve strádajícím zázemí). Bohatá mozaika života mutěnických obyvatel je pak dove-dena až na práh mnichovských událostí roku 1938 a obsazení země německými okupanty 15. 3. 1939.

Následnými těžkými lety se zabývá kapitola *Dvěma totalitami k dnešku* (s. 233 – 348), která je z větší části dílem Lukáše Pešky (pouze v části Diktatura

proletariátu a združstevnění obce, která přináší i cennou sondu do života obce v 50. a 60. letech 20. století, především popisem násilné kolektivizace a pozdějšího krachu místního JZD, se na textu podílel V. Štěpánek). L. Peška se ve své práci opíral především o výpověď místních kronik. Zatímco při popisu událostí nacistické okupace a následných prvních let svobody tato metoda nepůsobí příliš přehledně a text místy vyznívá spíše rozpačitě, pro další dekády života obce, jejíž historie je dovedena až do roku 1998, se tato metoda jeví jako jediná umožňující zvládnutí záplavy bohaté materie. Bylo by zde zbytečné vypočítávat hloubku a šíři jednotlivých dotčených aspektů života obyvatel Mutěnic, jak jsou v textu prezentovány. Bohatý přísně chronologicky a věcně strukturovaný text ocení nejvíce čtenáři z řad obyvatel Mutěnic, ale poskytne řadu zajímavých informací i zájemcům neseznámeným s místními realitami.

Uzavřením historické linky osudů vsi a později městečka Mutěnic však bohatství informací knihy nekončí. Na tyto kapitoly navazuje obsáhlé pojednání *O lidu a jeho zvycích* (s. 349 – 436) sestavené z textů Zdenky Jelínkové, Jitky Matuszkové a Václava Štěpánka. V. Štěpánek věnuje pozornost charakteru a hospodářskému rozvrstvení obyvatelstva Mutěnic na podkladě řeči starých lánových rejstříků a urbářů od roku 1757 a stavebnímu vývoji obce. J. Matuszková přináší výklad vývoje lidového oděvu a tradičních obyčejů od nejstarších dokladů až po dnešek. Z. Jelínková opět s V. Štěpánkem se pak společně nebo samostatně zabývají popisem všedního života, ale i tance, písňové a hudební kultury v Mutěnicích.

Na výklad o kultuře a zvycích obyvatel Mutěnic navazuje Václav Štěpánek kapitolou *Zaměstnání mutěnického lidu* (s. 437 – 562) popisem nejen tradičních řemesel, vývoje půdního fondu obce, jednotlivých místních tratí, ale především velmi obsáhlým a fundovaným výkladem o místním tradičním pěstitelství a výrobě

vína, kdy akcentuje význam Mutěnic pro moravské vinařství (vedle existence řady institucí sídlících v Mutěnicích, především zemského vinařského inspektorátu, je to především skutečnost, že Mutěnice daly jméno celé vinařské oblasti čítající 15 obcí).

Závěrem je připojena kapitola *Ve školních škamnách* (s. 563 – 580) z pera Jiřího Čejky pojednávající o vývoji vzdělávání a místního školství od 17. století až po dnešek (pouze část informující o nejnovějším období 1989 – 2002 pochází z pera ředitelky mutěnické školy Marie Kujové).

Vedle velmi kvalitní obrazové dokumentace přímo v textu jednotlivých kapitol dokládá vysokou úroveň redakce knihy o dějinách Mutěnic i 16 stránková barevná obrazová příloha a přehledný seznam použitých pramenů a literatury připojený na závěr. Také kvalitní redakční práce a profesionální tisková příprava řadí knihu k tomu nejlepšímu, co vydala čtenářům bohatá regionální historiografie posledních let. Předkládaná kniha představuje faktograficky bohatý, s neobyčejnou erudicí sepsaný a velmi čtivý text, který bude do budoucna přínosem nejen pro místní obyvatele či naopak úzkou skupinu odborníků, ale nalezne své čtenáře v nejširším publiku zájemců o poznání historie obcí Jižní Moravy.

Jiří Mitáček

MILAN POKORNÝ: POUTNÍ TRADICE ŠUMAVY (SUŠICKO). Sušice: Nakladatelství Radovan Rebstock 2003, 128 stran.

Sušický rodák Milan Pokorný si stanovil náročný dlouhodobý cíl – v několika samostatných publikacích postupně zmapovat poutní tradice Sušicka, Horažďovicka, Volyňska, Klatovska a příhraničních oblastí Šumavy. Výsledek jeho neúnavné badatelské práce našel letos

svoji konkrétní podobu v první z plánované řady knih.

Jistě to byla autorova celoživotní kantorská profese, která z něj udělala poutavého vypravěče. Čtenář se neubrání dojmu jisté návaznosti na stehlivkovskou tradici Země zamyšlené. Regionální badatel rezignoval na poznámkový aparát (ostatně šíří jeho záběru dokumentuje seznam pramenů a literatury) a svým textem umně stmeluje prameny různé povahy – archivní dokumenty, obecní a spolkové kroniky, dobová periodika, beletristická díla, deníkové záznamy a memoráty. Zřejmě je to opět jeho dlouholetá učitelská praxe, která se zde odrazila jak ve volbě výkladového stylu, tak i v tolik potřebném smyslu pro proporcionalitu.

V úvodní kapitole se autor zabývá pojmy „pout“, „poutnický“ a „poutní“. U prvního slova upozorňuje na jeho církevním pojetí, rozlišující jednak místa, jejichž poutní charakter nabyl oficiálního uznání, jednak tzv. patrocinia – slavnosti patronů, jimž byl zasvěcen kostel nebo mešní kaple. Na Sušicku je z historického hlediska za poutní místo považován mariánský kostel ve Strašíně, sušická kaple Andělů Strážných a sušický kapucínský kostel sv. Felixe, dále kostel Panny Marie Sněžné v Kašperských Horách, kostel Zvěstování Páně ve Zbynících, kostel sv. Vintře v Dobré Vodě a na pomezí Sušicka a Horažďovicka ležící Nezamyslice.

Následuje kapitola, připomínající různé prvky pouťové tradice, jako jsou devocionálie, přítomnost církevních hodnotářů, vítání navrátilců v domovských obcích, neodmyslitelné taneční zábavy, kejklíři či komedianti, provazolezci, vrhači nožů, majitelé zvěřinců, kouzelníci, divadelní společnosti, ale také opilství, výtržnictví a krádeže.

V kapitole „Sušicko“ se autor zmiňuje o nesnázích regionálního vymezení. Vysvětluje, proč ze svého místopisu eliminoval Železnorudsko s farnostmi Železná Ruda, Hojsova Stráž, Javorná a Čachrov. Sušicko tak podle něj před-

stavují subregiony Albrechticko, Buděticko, Bukovicko, Dlouhovesko, Hartmanicko s Dobrou Vodou, Hlavňovicko, Hůrecko, Kašperskohorsko, Kolínecko s Mlázovami, Mouřenec s okolím, částečně Nezamyslicko, Petrovicko se Svojišicemi, Prášílsko, Rábsko, Rejštejnsko, Srní s Modravskem, Strašínsko, Sušice a okolí, Velharticko s Horami Matky Boží, Zbynicko s Hrádkem u Sušice a Zhůří. V současné době si charakter kdysi slavných poutí uchovala Sušice, Strašín a Kašperské Hory. Obnovuje se Dobrá Voda, zatímco poklesl význam Zbynic.

Nejpodstatnější část textu je členěna do kapitol, z nichž každá, věnovaná vždy jednomu z poutních míst, sleduje stejné schéma – uvádí historii vzniku poutního místa či patrocinia, připomíná patronův osud, využívá dobových zpráv či vzpomínkového vyprávění, popř. podává obraz místa v beletrii. Nechybí ani obrazový materiál, jež představují dnešní či dřívější fotografie, které – jak je uvedeno v tiráži – autor poskytl ze svého domácího archivu. Publikaci uzavírá „Malé šumavské kalendárium slavností a patrocinii“, shrnující fakta a dokumenty v chronologickém pořadí.

Domnívám se, že Pokorného publikace patří k těm, jež si do své domácí knihovny rád zařadí nejen náruživý milovník Šumavy.

Marta Ulrychová

SINAJ WOLFGANG ADLER: V ÚDOLÍ SMRTI. Zavlekov: AgAkcent 2004, 182 stran, faksimile, barevná obálka, čb foto a kresby.

Ředitel Západočeského muzea v Plzni František Frýda a starosta Hartmanic Jiří Jukl uvítali 17. července 2004 vzácnou návštěvu. Z Izraele přijel rabín Sinaj Wolfgang Adler, aby v Plzni a následující den i v rodném domě svého otce Šimona Adlera v Dobré Vodě u Hartmanic představil první vydání českého

překladu své knihy *Údolí smrti*, jež vyšla před dvanácti lety v hebrejštině pod názvem *B'Gei Tzalmaves*. Překladu se ujal Adlerův přítel Jicchak Seifert, pro Přátele muzea dr. Šimona Adlera v Dobré Vodě vydání pořídilo nakladatelství AgAkcent. Publikace jako jedno z mnoha svědectví o zločinech páchaných nacisty na evropských Židech, ale i obtížném začlenění občanů židovského původu do poválečné československé společnosti, je ve srovnání s jinými prameny či literaturou svým způsobem ojedinělá. Podobně jako vídeňský lékař Viktor Frankl, který pořizoval své první zápisky za ostatným drátem koncentračního tábora v Osvětimi, napsal tehdy šestnáctiletý Wolfgang svou výpověď v zácpě po osvobození a následné rekonvalescenci v léčebnách MUDr. Přemysla Pittera v Kamenici a Štíříně.

Střízlivý, věcný text, jen málo prostoupený bouřlivými emocemi či pokusy o literární stylizaci, prozrazující naopak příkladný vztah ke svým bližním a hlubokou víru v Hospodina, je ve druhém

oddíle doplněn korespondencí, kde se v různých časových úsecích střídají pisatelé i adresáti. Jako první jsou uvedeny dopisy, které si pražský židovský chlapec vyměňoval se svým o jedenáct let starším spoluvězněm Aloisem Holubem (Dopisy z údolí smrti). Odhalují nelidské poměry v koncentračním táboře Mauthausen, kam byli práce schopní muži po evakuaci Osvětimi deportováni. Tyto dopisy jsou zde otištěny formou faksimile i jejich přepisu. V jejich poválečné korespondenci (Dopisy psané po osvobození), která byla koncem padesátých let z politických důvodů přerušena, čteme i Sinajův životní cíl: „*Budeš se snad ještě pamatovati na naše rozhovory v Mauthausenu a vzpomeneš si snad, že když jsme přišli k otázce náboženské, nerad jsem chtěl pokračovati. Bylo to snad proto, protože jsem myslel, že mé názory úplně nepochopíš a budeš se též snad pokoušeti mi je vyvracet. Dnes věz, že jsem hluboce věřící člověk. Ve svých sedmnácti letech, kdy jsem zažil všechny možné hrůzy lidské bestiality, dnes, kdy jsem stál tolikrát v tváři tvář smrti a přece ještě žiji, věřím ještě více. Ve svých nejhorších dnech, kdy jsem byl smrti co nejblíže, udělal jsem v duchu slib, že když tyto hrůzy přežiji, chci svůj další život věnovati Božímu učení. Můj drahý, nejsem ten, který něco slíbí a nedodrží, slíbil jsem a chci též dodržet! Chci-li nyní býti věren tomu, k čemu jsem vázán, nemohu zůstat v mé rodné vlasti, neboť by mi nemohla dáti to, co bych od ní žádal. Proto jsem nucen tuto krásnou zemi opustiti a najít si zemi jinou, která by vyhovovala mým požadavkům. Přihlásil jsem se proto do jednoho transportu, který v nejbližší době má odjet do Anglie, tam však též nechci zůstat, neboť chci do země svých předků – do Palestiny.*“

Do knihy je dále vložena korespondence se starším bratrem Maxem (Matijahu), jemuž se hrůzám nacistického režimu podařilo uniknout roku 1938 včasným odchodem do Palestiny. Kniha

by snad mohla být ukončena následným úryvkem z jeho knihy *Z Prahy do Jeruzaléma*, která na holocaust pohlíží z pozice člověka, jenž sice peklem koncentračních táborů bezprostředně neprošel, nicméně je deprimován ztrátou rodičů, příbuzenstva, přátel a nacistickými zločiny. Je zde však ještě oddíl Příloh, který lze pro daný typ publikace pokládat za velmi přínosný. Jde o autentické výpovědi příslušníků velitelství 71. divize 3. armády USA, kteří poblíž města Lambachu objevili v Gunskirchenu les, kam nacisté v posledních dnech války vězně z Mauthausenu „ukryli“. *„Němečtí dozorcí dovedli situaci v táboře k takovému stupni potupného ponížení a rozkladu, že je téměř nemožné popsat tuto situaci normálními slovy“*, uvedl ve svých zápiscích major Cameron Coffman. *„Zdálo se nám, že hodiny zíráme na to moře lidského zoufalství. Bylo toho málo, co jsme mohli říct, a ještě méně toho, co jsme mohli udělat...“*, napsal ve svých vzpomínkách kaplan Jerry Tax. V brožurce, jejíž vydání 71. divizí podnítil generálmajor Willard G. Wyman, je uvedeno: *V Den vítězství dostal voják Norman Nichols, student umění v Detroitu, od generála majora Willarda G. Wymana úkol, aby pravdivě zvěčnil hloubku potupy a utrpení, kterou museli vězňové říše snášet. Voják Nichols byl se setninou 71. divize v posledních obtížných týdnech války. Byl pod palbou a prožil mnohé trampoty pěšáka, ale toto byl pro něj nejhorší úkol ze všech. Ale protože on a muži, kteří viděli podobné lágry v různých částech Německa, věří, že lidé doma by měli znát pravdivou skutečnost, zanesl do svých kreseb všechny podrobnosti tak, jak je viděl v to jasné květnové ráno. (...) Nichols podal věrný obraz německého koncentračního tábora. Cynikové, kteří pokládají Nicholsovy kresby plné brutality za propagandu, je mohou označit za „jenom další ohavnost“. Ale pro vojína Nicholse a muže z 71. divize je ohavnost slabé slovo pro to, čeho byli svědky. Toto se skutečně stalo.“*

Uchopení reality zevnitř i zvenčí, z mnoha zorných pohledů, to je jen několik z řady dalších momentů, dávajících této knize rozměr mimořádného dokumentu, která je pro příští generace výmluvným varovným mementem.

Dodatek: Na obálce je barevná fotografie dřevěné krabice, kterou A. Holub po mnoha letech daroval S. W. Adlerovi. Obsahovala originály všech dopisů, jež mu Sinaj posílal během jejich společného pobytu v Mauthausenu.

Marta Ulrychová

SLOVÁCKÝ KRÚŽEK V BRNĚ – 95 LET A MORAVSKÉ SLOVÁCKO. Red. Václav Štěpánek. Brno: Slovácký krúžek v Brně 2003, 72 stran + CD Modloslužebníci – Slovácký krúžek v Brně.

Brněnský Slovácký krúžek je v historii snah o uchování a rozvoj lidové kultury ve 20. století, nebo chcete-li v historii folklorismu u nás, fenoménem velevýznamným. Zejména proto, že jeho členové se po ukončení působení v něm (obvykle se tento termín kryl s absolutoriem jejich vysokoškolských studií v Brně) vrátili do rodných míst, nebo se usadili jinde v regionu a tam uplatnili získané nadšení pro věc, bohaté odborné umělecké a také organizační zkušenosti buď při zakládání krúžků či souborů nových, nebo je využili k výraznému zkvalitnění činnosti folklorních kolektivů již existujících.

Neobjevujeme zajisté tímto konstatováním Ameriku, ani se nechystáme psát na toto téma podrobnou studii, i když by – napsaná v širších kulturně-historických kontextech – byla potřebná a zajímavá. Chceme tím jen uvést konstatování, že publikace, která je předmětem této stručné zprávy, bude pramenem důležitým a nepominutelným pro toho, kdo jednou takovou studii psát začne. (Třeba se jí stane publikace připravovaná Slovác-kým krúžkem k jeho stému výročí).

Knížečku *Slovácký krúžek v Brně – 95 let a Moravské Slovácko* sestavil a fotografiemi z krúžkařského archivu doplnil Václav Štěpánek. Jak je zdůrazněno v Úvodu, navazuje na obdobné publikace vydané k 65. výročí (1973), k 85. výročí (1993) a k 90. výročí (1998) a je rozčleněna do čtyř oddílů. První, s názvem *Z historie Slováckého krúžku v Brně*, obsahuje stať Františka Hasila *Ke vzniku Slováckého krúžku v Brně*, Zdenky Jelínkové *Brněnský Slovácký krúžek a kulturně-výchovná činnost*, Václava Štěpánka *K historii hudebního a pěveckého projevu Slováckého krúžku v Brně* a Jitky Matuszkové *Slovácké krúžky na Podluží*. Několik poznámek k jejich vlivu na lidovou tradici.

V oddílu *Z archivu krúžku* uvádí Jan Miroslav Krist materiál s názvem *Hudební seminář v roce 1944* a Václav Štěpánek výňatek z obsáhlejšího memoárového rukopisu jedné z nejvýznamnějších osobností brněnského Slováckého krúžku Františka Hasila–Nacka s titulem *Význam Slováckého krúžku v Brně*. V oddílu *Ze vzpomínek starých krúžkařů* jsou dvě krásná vyznání: *Co mně dal život v krúžku* (František Hasil) a *Slovácký krúžek byl mým druhým domovem* (Jaromír Nečas).

Název poslední kapitoly je stručný: *Modloslužebníci*. Obsahuje Seznam nahrávek a vzpomínek pamětníků z let 1936–1998, které jsou součástí CD, přiloženého k jubilejní publikaci. Kapitola tvoří perfektní anotace nahrávek, které pocházejí ze zvukového archivu Českého rozhlasu v Brně a z archivu Slováckého krúžku, s údaji o době vzniku, sólistech i doprovodných muzikách, včetně seznamu jejich hráčů. Samotný zvukový nosič je nejen nápaditým a vděčným dárkem pro členy jubilujícího tělesa, ale i nádherné pohazení po duši každého, koho kdy lidová píseň oslovila nebo osloví. Ten, kdo CD získá, uslyší nejen zpěvácké a muzikantské legendy, ale bude obdarován zážitkem z písní a hudby zpívaných a hraných

srdcem, navíc komentovaných J. Nečasem a J. M. Kristem způsobem vpravdě duchaplným. Těmto dvěma osobnostem, producentovi Jiřímu Plockovi i Václavu Štěpánkovi patří upřímný výraz uznání a přátelské úcty.

Karel Pavlišťík

VERONIKA GÉCIOVÁ – KATARÍNA KAŠČÁKOVÁ: PALIČKOVANÁ KRÁSA Z OKOLIA NITRY. Vlastním nákladem 2004, 39 stran, 91 barevných i čb kreseb a fotografií.

Přestože paličkování patří k nejnáročnějším textilním technikám, věnuje se mu i v dnešní, ručním pracím nepřející době, nemálo zájemců a obdivovatelů. Velkým počtem zastoupený 11. světový krajkářský kongres OIDFA (Mezinárodní organizace paličkování a šití krajky), uskutečněný v letošním roce v Praze, je toho rovněž důkazem. Stejně jako množství hojně navštívených akcí pořádaných k této příležitosti po celém území České republiky, jako např. kurzy paličkování, přednášky, výstavy – autorské

i z muzejních sbírek. A právě klasické krajkářské technice – paličkování, je věnovaná společná práce obou autorek. Reagují tak na zvýšený zájem o tuto nevšední ruční práci. Nutno podotknout, že krajka slovenské provenience není nám zde na Moravě neznámá. V moravských regionech se až na výjimky nepaličkovalo, naopak, zdejší tradiční oděvní i interiérové textilie zdobily až do konce 19. století, kdy se kontakty přerušily, krajky ze Slovenska. Tam se dostala výroba krajek ve druhé polovině 16. století z jihu z Dalmácie a Chorvatska a ze západu z Čech a Německa. A ke slovenským krajkářským centrům patřilo později též několik obcí nitranské župy, kde se vyvinul samostatný typ paličkování krajky, tzv. krajka jelšovská, s níž chce tato publikace své čtenáře, ale hlavně krajkářky, seznámit. Především jim je také určena. Dle slov autorek „*stojí za námahu obnovit' znalost čipkárstva z této oblasti, lebo se tu robily vzory po technickej i výtvarnej stránke obdivuhodné a boli by aj dnes prínosom pro rozvoj čipkárstva nielen na Slovensku.*“ Úvodní kapitola předkládá stručné seznámení s historií jelšovské krajky, včetně používaného materiálu či místního názvosloví. Následující, s názvem *Malá škola paličkovania jelšovských čipiek*, podává základní informace o vazbách, motivech, technologiích, obsahuje přesný návod na zhotovení základních prvků – zoubků, lístků, pláténka, doplněný názornými nákresey. Autorky však především předkládají ukázky různých druhů jelšovských krajek, sestavených do celkem 19 kusů vzorů opatřených návodem, jak při paličkování postupovat. Každý vzor je opět doložen pracovním nákresem a obrázkem hotové krajky, popřípadě tradičním příkladem pocházejícím terénu. Nechybí nápady, jak využít techniky jelšovských krajek na textiliích v současném interiéru i oděvu. Je také třeba ocenit, že do brožury jsou zařazeny černobílé i barevné fotografie jednotlivých typů jelšovských krajek z období od konce 19. do první

poloviny 20. století a odkazy na literaturu i na informatorky z terénu.

Práce V. Géciové a K. Kaščákové je záslužná ze dvou důvodů. Především reaguje na zvyšující se zájem o paličkování a zpřístupňuje stále náročnějším krajkářkám novou inspiraci málo známým tradičním materiálem, ale také připomíná širšímu okruhu čtenářů krajkářské znalosti a dovednosti z oblasti, kde již toto umění před více než padesáti lety zaniklo.

Lenka Nováková

ACTA MUSEALIA 3, 2003/1

V recenzích dosavadních čísel sborníku Acta musealia, vydávaných Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně, jsem sledoval, jak se daří naplňovat záměr, vyslovený ředitelem muzea Ivanem Plánkou: „*zaujmout osobité místo ve spektru odborných publikací informacemi o stavu vědních oborů, zastoupených v Muzeu jihovýchodní Moravy*“ (NR 2001, s. 130). V obsahu prvního ročníku převažovaly studie bezprostředně spojené s regionem a zejména články a zprávy informující o činnosti muzea a o způsobech zpracovávání muzejních fondů. Druhý ročník byl věnován vědeckým, dokumentačním a organizačním aktivitám vědeckého pracovníka muzea Karla Pavlišťíka u příležitosti jeho životního jubilea. Součástí tohoto sborníku byly příspěvky moravských etnografů napsané na počest jubilanta (NR 2002, s. 57). Jako suplementum tohoto ročníku vyšel monotematický sborník prací z celostátní konference Muzeum a škola, uspořádané k padesátému výročí založení zlínského muzea (NR 2003, s. 244).

Obsah třetího ročníku Acta musealia zlínského Muzea jihovýchodní Moravy už zřetelně dokládá účelnost, význam i perspektivu tohoto sborníku. Přestože většina studií a zpráv je zaměřena k ob-

lasti působnosti muzea, část příspěvků se dotýká širších témat a souvislostí, jež v současném světě už musí přesahovat hranice regionu. K těmto okruhům patří jak práce přírodovědné, tak společenskovo-vědné. Příkladem je zpráva o účasti pracovníka muzea na přírodovědecké expedici na Srí Lance či o spolupráci zoologů a botaniků regionálních muzeí při výstavním využití získaných poznatků (Trávníček, D.: *Srí Lanka 2002*, s. 9-20). Obdobně obecnější studií je práce L. F. Piperka: *Židovská inteligence na jihu a východě Moravy v 2. polovině 19. století* (s. 35-40).

Vedle článků a studií (s. 5-57) obsahuje sborník dlouhou řadu žádoucích recenzí a zpráv, přibližujících práci muzea, jeho zaměstnanců i spolupracovníků (s. 59-129). Nejde jen o zprávy o publikacích a výstavách, ale i o příspěvky přinášející hodnocení osobností, spjatých svou odbornou činností s regionem, na něž v celostátních odborných publikacích většinou nebývá místo. Lze jen konstatovat, že sborník *Acta musealia* zlínského muzea si obsahem i zajímavou grafickou úpravou už vydobyl čestné místo mezi regionálními tisky České republiky.

Josef Jančář

RUKOPISNÝ ZPĚVNÍČEK Z VOLYNĚ

Počátkem roku 2003 byl v Lucku na Ukrajině objeven rukopisný zpěvník volyňské Češky. Nic, co by ukazovalo na jméno autora a místo vzniku, se nepodařilo zjistit. Z dat ve zpěvníku je zřejmé, že byl pořízován na přelomu dvacátých a třicátých let minulého století (za jednou z písní je uvedeno datum 20. května 1930). K pozdějším patří poznámky o vedení hospodářství datované léty 1939-1940.

V první polovině 20. století bylo zapisování písní do sešitku záležitostí dívek,

kteří sem zaznamenávaly nejen písně, ale také tzv. verše na památku. Zápisy si pořizovala sama majitelka zpěvníku nebo její přátelé a známí. Písně se zapisovaly popaměti, ale také podle diktátu některého informátora, nebo se přepisovaly z tištěných pramenů.

Důvodem pro vedení zpěvníků na Volyni byl v té době jednak nedostatek nebo nedostupnost tištěné produkce tohoto typu, ale také samotný problém notové publikace, která mohla jen málo pomoci člověku bez hudebního vzdělání (bez not, tedy bez znalosti melodie ztrácela smysl), a konečně se do rukopisných zpěvníků zaznamenávaly písně, které člověk již slyšel a které se mu líbily. Charakteristickým rysem zpěvníků je, že jsou v nich pouze lyrické (milostné), lyricko-epické (balady a historické) nebo žertovné písně. Obřadní písně spojené s výročními obyčejí v přesném smyslu slova nebyly chápány jako písně. Byly součástí obřadů, samostatně se nezpívaly, a tudíž se do zpěvníků nezapísal. Mezi lyrické písně patří lidové a autorské písně, písně-romance a sentimentální, amatérské písně, jako např. měšťanské „kruté romance“.

Písnový obsah sborníku patří k žánru tzv. „městské“ písně, která vznikla koncem 17. a počátkem 18. století v městském prostředí Ruska. Předpokladem jejího vzniku byl rozvoj profesionálního umění – skladatelské tvorby. Tyto písně se lišily od tradičních lidových písní především charakterem své intonační stavby: přesným metrem, rytmickou organizací a harmonickým základem, vystavěným na třech hlavních funkcích – T, S, D, a také charakteristikou veršů, blízkých veršům knižním, literárním. Od 2. poloviny 19. století pronikly do vesnického prostředí takové nové písně, jako byly lyrické, romance, balady, pochodové vojenské a vlastenecké písně (zpívané u stolu při hodování) i studentské popěvky, jejichž kořeny sahají k romanci s všedními, každodenními náměty. Me-

lodika písní umožňovala rychlé zapamatování, přesná rytmička pak sborový zpěv a harmonie snadný výběr doprovodu. Výrazně se rozšířil nový typ sólové lyrické písně – romance zpívané s jednoduchým hudebním doprovodem (kytara, harmonika). Mnohé z oblíbených městských písní byly složeny na verše známých básníků. Naopak melodie autorských romancí inspirovaly ve městech vznik nových písňových typů.

Autorka představovaného zpěvníku se s největší pravděpodobností narodila, anebo dlouho žila, ve východní části Volyně, tj. v části ukrajinské (sovětské), na rozdíl od západní, polské.¹ Ve druhé polovině 19. až v první polovině 20. století se ve Volyňské gubernii usazovali představitelé různých národů: Ukrajinci, Poláci, Češi, Němci, Židé aj. Proto ve městech i ve vesnicích fungovaly různonárodnostní školy. Úlohu státní školy plnila po dlouhou dobu státní škola ruská. Vzhledem k politické situaci se však jazykový režim ve školách měnil a žáci museli navštěvovat také ukrajinské, polské, české a za okupace také německé školy. Proto se naučili pouze základy různých jazyků, ani v jedné ze škol nešlo fakticky o plnohodnotné vzdělání. To potvrzují i zápisy v sešitku a také úroveň vzdělání jeho autorky.

Ve čtyřjazyčném zpěvníku je zaznamenáno 56 písní (včetně neúplných), z nichž je 28 českých, 22 ruských, 5 polských a 1 ukrajinská. Všechny písně jsou v jazyce originálu.

České písně odhalují autorčinu intuitivní gramotnost, která se projevuje na úrovni znalosti latinské abecedy, ovšem nikoliv pravidel gramatiky. Odtud dohromady psaná některá jednotlivá slova, charakteristické gramatické chyby, chybějící interpunkce. Žánrovou náplň českých písní tvoří především lyrické pololidové či zlidovělé písně. Takové jako např. *Nad Berounkou pod Tětinem, Šel jsem za noci aleji jabloňovou, Ještě jen dále pojd', Stoji hruška v širém poli,*

Kolíne, Kolíne jsou zapsány v mnoha rukopisných sbornících volyňských Čechů a tvoří základ zpěvního repertoáru této etnické skupiny. Jejich autorství je stanoveno a údaje o nich je možné najít v katalogu českých lidových a zlidovělých písní. Ve sborníku jsou také 2 balady, 1 sokolská píseň (*Statečné sokolici, nazdar, nazdar*) a řada vojenských písní. V nich se neodrazilo místní okolní prostředí, jako tomu bylo např. v toponymech česko-volyňských písní a v pozdějších zápisech. Výjimku tvoří pouze píseň *Sevastopol krásné město*.

Ruské písně ukazují na to, že autorka chodila do ruské školy, přičemž první ročníky, kdy vznikají základy vzdělání, spadají do prvního desetiletí 20. století, tj. před revolucí v roce 1917. O tom svědčí předrevoluční pravopis s písmeny «jať» (nyní «je») a tvrdý znak na konci slova, které byly odstraněny v jedné z prvních porevolučních reforem. Stejně jako v českých písních převládají autorské lyrické písně a romance. Patří sem i píseň A. Varlamova *To ne vítr větévku kloní*, 2 kozácké písně, 3 balady, tulácká píseň *Po divokých stepích Zabajkalí* a primitivní amatérská dílka, jako např. flašinetářská píseň *Všichni ptáčci – kanárci*, známá také jako *Valčík „Odloučení“*). Romance *«Накинув плац, с гитарой под полою»* (*Obléknuv kabát, s kytarou pod šosem*), *«Я помню все»* (*Všechno si pamatuji*) a *«Что-*

-то сердце приуныло» (*Srdce nějak zesmutnělo*) jsou přepsány z tištěného pramene, protože jejich text je podán gramaticky zcela správně, s dodržením pravidel interpunkce. Text některých písní je uveden v úplnosti, kterou lze v poslední době jen těžko najít v jiných sbornících.

Styl textů polských písní nese příznaky školní výuky jazyka, ale zjevně jen krátkodobě. Mezi nimi nacházíme 3 lyrické písně, 1 vojenskou a 1 lidovou baladu.

Ukrajinská píseň, stejně jako české, byla zapsána podle sluchu, s napodobením fonetického znění slov, bez dodržení pravidel gramatiky. Zajímavý je její severoukrajinský dialekt i to, že zapisovatelka zaznamenala jeho znění v podobě maximálně blízké originálu. Charakteristická je pro něj záměna znaku «i» znakem «y» (не бийся – не буйся) (neboj se), «і» - «ю» (їй - юй) (jí), «и» - «і» (знати - знаті) (vědět), «я» - «а» (кряче - краче) (káchá), ztráta koncovek (заби – забий /zabij/, добри – добрий /dobry/). Použití písmen ruské abecedy «ы» a «ъ» potvrzují předpoklad o základním vzdělání v ruské škole.

Ve sborníku je několik „veršů na památku“ v češtině a polštině, které se psaly jako veršované nápisy na fotografiích, na pohlednicích a v dopisech a které zapisovatelka nazvala „přísluví“, jako např.:

*Leť, psaničko, leť,
v ten daleký svět,
leť tak, jako pták,
vzkazuj tam pozdravovat
miláčka nastokrát.
Leť přes pole široké,
až mému miláčkoví do ruky.*

Kromě zápisů písní se na volných stránkách sešitu vedly rodinné hospodářské záznamy. Zapsány jsou jinou rukou, podle všeho mužskou, a jsou mladší – jsou zde uvedena data 1939 a 1940. V nich jsou uvedeny ceny hospodářské produkce (*žito, pšenice, ječmen, voves, brambur, buraki* [řepa], jetel – s. 12), zaznamenává se nástup do zaměstnání (*Verka přišla na službu 30 března 1939 roku po starým* [podle starého kalendáře] – s. 48), registrují se dluhy (*St'opa přišel po starým ... dubna, vzal 50 gr, 2 zl.* – s. 90), zapsány jsou chovatelské události (*svině voděná 28 listopadu 1939, Straka [kráva] voděná 2 máje 1940 po starým, Lisa voděná 27 srpna 1940, Fijala voděná 27 října 1940* – s. 14, 48) a náklady na hospodářství (*Ztratil na chlív 80 zlot.* – s. 90).

Uvedené názvy písní mohou podat představu o objemu a obsahu zpěvníku – dokumentu více než 70 let starém.

Vjačeslava Lohvinová

Poznámky:

1. V roce 1921 byla Volyňská gubernie na základě Říšské smlouvy rozdělena mezi Rusko a Polsko.

č.	Incipit	poznámka	nár.
1	... smutně plakat budeš	(bez začátku)	česká
2	Kolíne, Kolíne, na pěkné rovině	Píseň	česká
3	Gdzie ty wieczory	Piosenka	polská
4	Jak pieknie to urzadzil Bóg	Piosenka	polská
5	Mluwia, że w ciwlu wesole je życie	Píseň Wojanská	polská
6	Kolo mego ogrudeczka wirosła mi jablonieczka	Píseň	polská
7	Šel jsem za noci alejí jabloňovou	Píseň	česká
8	По Дону гуляет казак молодой (Po Donu se prochází kozák mladý)		ruská
9	(Сяду) я на лодочку, вдару по воде (Sednu do loďky, udeřím po vodě)	Песня	ruská
10	Погнав Роман сиви воли (Pohnal Roman sivé voly)	Песнь	ukrajin.
11	Все пташки канарейки так жалобно поют (Všichni ptáčci kanárce tak žalostně zpívají)		ruská
12	В одной знакомой улице (V jedné známé ulici)		ruská
13	Скрылось солнце за горою (Skrýlo se slunce za horu)	Казачка (kozačka)	ruská
14	Трансвааль, Трансвааль, звезда моя (Transvaale, Transvaale, hvězdo moje)		ruská
15	Прощай, мой сын (неуконč.) (Odpusť, synu můj)		ruská
16	Накинув плащ, с гитарой под полою (Obléknuv kabát, s kytarou pod šosem)		ruská
17	Что-то сердце приуныло (Поцелуй меня, друг милый) (Srdce nějak zesmutnělo /Polib mne, můj milý/)		ruská
18	Волга-реченька глубока (Volha – řička hluboká)		ruská
19	Не брани меня, родная (Nevyčítej mi, milá)		ruská
20	Трансвааль, Трансвааль, звезда моя (Transvaale, Transvaale, hvězdo moje)		ruská
21	По диким степям Забайкалья (Po divokých stepích Zabajkalí)		ruská
22	Я помню все: и голос милый (Pamatuji si vše: i hlas milý)		ruská
23	То не ветер ветку клонит (To ne vítr větévku kloní)		ruská
24	Маргарита, цветочек (Sedmikráska, kytička)	Маргарита (Sedmikráska)	ruská
25	Не плачь, не плачь, красавица (Neplač, neplač, krasavice)		ruská
26	Кари глазки, где вы скрылись (Hnědé oči, kde jste se skryly)		ruská
27	Чудный месяц плывет над рекою (Divukrásný měsíc pluje nad řekou)		ruská
28	Зачем ты, безумная, губишь (Proč ty, bláznivá, ničíš)	Безумная (bláznivá)	ruská
29	За рекой, за горой лес зеленый шумит (Za řekou, za horou les zelený šumí)	Хуторок (na samotě)	ruská
30	С ярмарки ехал ухарь-купец (Z jarmarku jel kupec – furiant)	Ухарь-купец (kupec-furiant)	ruská
31	Stojí hruška v širém poli	Píseň	česká
32	Pohřešila víska jednoho mladíka (neukonč.)	Píseň. Smutná.	česká
33	...Syn otce přivítal, kolem krku jej vzal	(bez poč.)	česká
34	Lepší je tomu, kdo lásku nepozná	Píseň	česká

35	Kdes, má milá, kde si byla	Píseň. Nová	česká
36	U potůčku zarmoucená sedím		česká
37	Pepičku, Pepičku, co pak s to udělal	Píseň	česká
38	Slaviček je malý ptáček		česká
39	Luna jasně svítí, pojď, má milá, ven		česká
40	Těžce mě matička vychovala		česká
41	Tam kde se ta hvězda trpí		česká
42	Teče voda, teče po kamenech dolu		česká
43	Ještě jen dále pojď, k lesu mě doprovod'		česká
44	Když jsem já na stráží stal německé		česká
45	Nad Berounkou, pod Tětinem		česká
46	Slaviček na dubě žalostně sverholil		česká
47	Statečné Sokolici, nazdar, nazdar		česká
48	Srdce, proč toužíš po radosti		česká
49	Co jsem se nachodil, našlapal blata		česká
50	Ach můj Bože znejmilejší, co jsem to udělal		česká
51	Odnedávna, času války, Milko má		česká
52	Praha jest to krásné město, zum a zum		česká
53	Sevastopol krásné město, tam matrosy sloužeji (sloky 1-7, 15-17, chybí 8-14)		česká
54	Nieszesliwi taci rodicowe	Piosenka	polská
55	Za Dunajem svítá v tmavém údolí		česká
56	Když můj milý na vojnu jde		česká
57	Leť, psaničko, leť		české
58	Gdy ja umre, gdy ja skonom		polské
59	Dwa kwiatki złazzone		polské
60	Pero píše, inkoust stírá	Přísloví	české
61	Kamkoliv kdy v širé zemi		české

Погнав Роман сиві воли

Зан. Ю. П. Рудков 1999 р.
у.д. Остерія в Іллімпінов р-ну
Іллімпінов обл. від
Кіровоград Тетяна Давидівна 1915 р.н.

1. Погнав Роман сиві воли да гей на зимному росу
Ой покинув Уляничку на лузечку бос[у].
2. Пасігеса сиві воли да гей не бігтеса вовка
А я піду до ділянки бо болить голод[а].
3. Заїшов Роман до ділянки да гей одчинися серце
Она йому опіснує зобий жіноч пера[с].
4. Ой за що я маю бити да гей вона молода
Як погнаю на коніку дитина малая[а].
5. Заїшов Роман до жидівки да гей наїлися горілки
Ой як зайшов подоманку ічепися до жінок[и].
6. Ти Ромине Ромачуку да гей ти й Ураїній сину
Не вважеш ти на мене вважай на дитин[у].
7. Тоді буду мак мила да гей на тебе наїкати
Ой як піду до Дунаю ножа подоскати[и].
8. Заїшов Роман до Дунаю да гей ножа подоскати
Отпинуся ноза себе іде батько мат[и].
9. Іде батько іде мати да гей його нітється
Сидить Роман ножа мінє та й усміхнє[с].
10. Іде батько іде мати да гей дитинця в віноще
Лежить дочка Уляничка личенком до сонц[я].
11. Іде батько іде мати да гей диті одчине
Лежить дочка Уляничка в кринаїй постел[і].
12. Ой за що ж ти моя доно да гей мужа протівала
Що ти свою білу постіль так закриваєш[а].

SEZNAM KNIH A ČASOPISŮ Z MEZINÁRODNÍ VÝMĚNY PUBLIKACÍ NÁRODNÍHO ÚSTAVU LIDOVÉ KULTURY VE STRÁŽNICI ZA ROK 2003

BELGIE

Liège

Enquêtes du Musée de la Vie Wallonne, Tome 20 - N°s 237
- 240, 79e année, 2001, Liège

DÁNSKO

København

Folk og kultur, Årbog for Dansk, Etnologi og
Folkemindevideenskab 2003, København 2003

FINSKO

Helsinki

Kuisma, Oiva: Art or Experience. A study on Plotinus' Aesthetics,
Commentationes Humanarum Litterarum 120 2003,
Helsinki 2003

Turku (Åbo)

Budkavlen, Årgång 82, 2003, Åbo 2003

HOLANDSKO

Leiden

Annual Report 2002, National Museum of Ethnology, Leiden
Broekhoven, Laura N. K. Van: Conquistando lo Invencible.
Fuentes históricas sobre las colturas indígenas de la región
Central de Nicaragua, Mededelingen van het Rijksmuseum
voor Volkenkunde, No. 31, Leiden 2002

Jaarverslag 2001, Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden
Treasure hunting? Collectors and collections of Indonesian
artefacts, Mededelingen van het Rijksmuseum voor
Volkenkunde, No. 30, Leiden 2002

CHORVATSKO

Daruvar

Čísař, Miroslav: Písničky Čechů v Chorvatsku 2, Daruvar 2001
Český lidový kalendář 2004, Daruvar
Doudová-Matinová, Zdenka: Zaváté časem, Daruvar 2003
Jednota, orgán svazu Čechů v Republice Chorvatsko, ročník
58, č. 1 – 50, Daruvar 2003
Šabićová, Vlasta: Kalendářní obyčaje Čechů v Končenicích na
Daruvarsku, Daruvar 2002

Zagreb

Etnološka istraživanja 8, Zagreb 2002
Narodna umjetnost, Hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku,
Vol. 40, Zagreb 2003

MAĎARSKO

Debrecen

A Debreceni Déri Múzeum - Évkönyve, 2000-2001, Debrecen
2001

Eger

AGRIA (Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve) XXXVIII.,
Eger 2002; XXXIX., Eger 2003
Petercsák, Tivadar: Nemese és paraszti közbirtokosságok
Heves megyében (XVIII-XX. század), Studia Agriensia 23,
Eger 2003

NĚMECKO

Bautzen (Budyšin)

Elle, Ludwig: Minderheitensprache und Wirtschaft, Bautzen
2002
Lětopis, Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und
Kultur, Gesamtband 50, Jahrgang 2003, Heft 1 - 2, Bautzen
2003

Münster

Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde, 48. Jahrgang
2003, Bonn und Münster 2003

POLSKO

Kraków

Godul, Róża: Od Mikołaja do Trzech króli. O roli daru w
obrzędzie, Kraków 1994
Images of the World: Science, Humanities, Art, Kraków 2001
Opuscula musealia, Zeszyt 12, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu
Jagiellońskiego MCCLXIII, Kraków 2002;
Święch, Jan: Architektura chłopska ziemi Dobrzyńskiej. Od
połowy XVIII wieku do lat czterdziestych XX wieku, Toruń
2002
Układ gniazdowy terminów i słownik słów kluczowych
wybranych kategorii kultury. Etos, obrzędy, demonologia,
magia, Kraków 2002

Łódź

Prace i materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego
w Łodzi, Seria etnograficzna, Nr. 31, 2001, Łódź 2001

Poznań

Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski, Tom X - Lecznictwo
ludowe - Magia, Poznań 2001
Marciniak, Katarzyna: LIECHEŃ i jego świat, Poznań 1999

Tarnów

Bartosz, Adam: Tabor pamięci Romów, Tarnów 2003

Polska egzotyka w polskich muzeach, Materiały z konferencji zorganizowanej przez Centrum Kultury Romów w Tarnowie i Muzeum Okręgowe w Tarnowie. Tarnów 1-2 października 1998 r., Tarnów 2000
75 lat Muzeum w Tarnowie 1927 - 2002, Tarnów

Wrocław

LUD, Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i Komitetu Nauk Etnologicznych, Tom LXXXVI za rok 2002, Poznań - Warszawa - Wrocław 2002; Tom LXXXVII za rok 2003, Poznań - Warszawa - Wrocław 2003

RAKOUSKO

Graz

Joanneum Aktuell 3/2001, 4/2001, Graz 2001; 1/2002, 3/2002, Graz 2002; 4/2003, Graz 2003
Landesmuseum Joanneum, Jahresbericht 2000, Neue Folge 30, Graz 2001; Jahresbericht 2002, Neue Folge 32, Graz 2003

RUMUNSKO

Timișoara

Analele Universității din Timișoara, Seria - Științe filologice, XXXVI-XXXVII, 1998-1999, Timișoara
B.A.S. - British and American Studies, vol. VI, 2000, Timișoara 2000
Folclor literar, IX (1998 - 1999), Timișoara 1999

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Bratislava

Remeslo, umenie, dizajn, 4. ročník, č. 1 - 4/2003, Bratislava 2003

SLOVINSKO

Ljubljana

Besede terorja. Medijska podoba terorja in nasilja, Ljubljana 2002
Etnolog, Glasnik Slovenskega etnografskega muzea, Letnik 12 (63) 2002, Ljubljana 2002
Glasnik Slovenskega etnološkega društva 43/2003, št. 1 - 4, Ljubljana 2003
Mencej, Mirjam: Gospodar volkov v slovanski mitologiji, Ljubljana 2001
MESS: Mediterranean Ethnological Summer School, Vol. 4, Piran, Pirano, Slovenia 1999 and 2000, Ljubljana 2002
MESS: Mediterranean Ethnological Summer School, Vol. 5, Piran, Pirano, Slovenia 2001 and 2002, Ljubljana 2003

Toporov, Vladimir N.: Predzgodovina književnosti pri Slovanih. Poxsus rekonstrukcije (Uvod v preučevanje zgodovine slovanskih književnosti), Ljubljana 2002
Zemljevidi časa. Maps of Time. Zbornik ob 60. obletnici Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana 2001

Škofja Loka

Loški razgledi, 49 - 2002, Škofja Loka 2002

SRBSKO A ČERNÁ HORA

Novi Sad

Rad Muzeja Vojvodine, 41 - 42, Novi Sad 1999 - 2000

ŠVÝCARSKO

Genève

La culture matérielle de la boucle du Niger, Bulletin du Centre Genevois d'anthropologie, No. 6, 2003, Genève 2003
Totem, Journal du Musée d'ethnographi, No. 37, 38, 39, 2003, Genève 2003

UKRAJINA

Kyjiiv

Narodna tvorčist' ta etnografija 2000, 1 - 6, Kyjiiv 2000; 2002, 1 - 6, Kyjiiv 2002

USA

Pittsburg

Ethnology, An International Journal of Cultural and Social Anthropology, 2003, Vol. XLII, Nr. 1 - 4, Pittsburgh 2003

Rochester

Morava Krasna, Celebrating your Moravian Heritage, Vol. 10, 2003, Rochester NY 2003
Slovakia, A Slovak Heritage Newsletter, Vol. 17, 2003, Rochester NY 2003

Sedona

Matthews, Peter: The Concise Oxford Dictionary of Linguistics, Oxford - New York 1997

Washington

Human Remains from Voegtly Cemetery, Pittsburgh, Pennsylvania, Smithsonian Contributions to Anthropology, number 46, Washington 2003

Sestavila Věra Chalupová

NÁRODOPISNÁ REVUE 3/2004

(Volkskundliche Revue 3/2004)

Herausgegeben vom Nationalinstitut für Volkskultur

696 62 Strážnice, Tschechische Republik

tel. 00420- 518 306 611, fax 00420-518 306 615

E-mail: info@nulk.cz

Die Zeitschrift Národopisná revue (Volkskundliche Revue) widmet sich in ihrer Ausgabe 3/2004 dem Thema der Kirmestradition. Miroslav Válka fasst allgemeine Erkenntnisse über dieses Brauchtum zusammen und beschreibt den derzeitigen Stand in ausgewählten Gegenden Westmährens (*Zum derzeitigen Stand der Kirmesfeste in Westmähren*). Wie in einem Vorort von Brünn die Kirmesfeste heute gefeiert werden, beschreibt Irena Rogošanová (*Kirmes in Bystrc – eine erneuerte Tradition*). Von der Feldforschung in der selben Region Südmährens – in Kyjovsko – berichten Martin Šimša (*Kirmes in Sobůlky*) und Eva Abramuszkinová Pavlíková (*Kaiserkirmes in Věteřov und ihre Wandlungen im Laufe des 20. Jahrhunderts*). Die Bilderrubrik „Fotografische Momente“ zeigt die Kirmes in Fotoaufnahmen von Vlastimil Žíla (1943-1980). In „Tradition im Wandel“ sind persönliche Bemerkungen des Schriftstellers Josef Holcman über die Kirmes in Skoronice zu finden sowie ein Artikel, in dem sich Petr Kaleta mit dem Slawisten Adolf Černý und seiner Forschungstätigkeit zum Thema Sorben in der Lausitz befasst.

Die „Gesellschaftschronik“ erinnert an die Jubiläen des Volkskundlers Ludvík Kunz (geb. 1914) sowie der Volkskundlerin Eva Urbachová (geb. 1923) und bringt einen Nachruf über den Tänzer Zdeněk Šimeček (1945-2003). In weiteren regelmäßigen Rubriken gibt es Berichterstattungen über Konferenzen, Ausstellungen, Festivals, Besprechungen neuer Bücher sowie eine Auflistung von Neuerscheinungen aus dem internationalen Austausch von Publikationen im Bücherfonds des NÚLK (Nationalinstitut für Volkskultur) in Strážnice im Jahre 2003.

Schlüsselworte:

Bräuche, Feste, Kirmes, Kirmestradition

NÁRODOPISNÁ REVUE 3/2004

(Journal of Ethnography 3/2004)

Published by the National Institute of Folk Culture

696 62 Strážnice, Czech Republic

tel. 00420-518 306 611, fax 00420-518 306 615

E-mail: info@nulk.cz

Journal of Ethnography 3/2004 focuses on seasonal feasts. Miroslav Válka in his article sums up general information available on this folk custom, and depicts its present state in selected sites of western Moravia. (*On the Present State of Seasonal Feasts in Western Moravia*). Irena Rogošanová writes about the form of present day feasts in the suburbs of Brno (*Seasonal Feasts in Brno-Bystrc: a Tradition Renewed*). The Kyjovsko region of southern Moravia was the subject of a field research by Martin Šimša (his article is called *The Feasts in Sobůlky*), and Eva Abramuszkinová Pavlíková (her article is *The Emperor's Feast in Věteřov and its 20th Century Transformation*). The picture supplement, Photographic Stopping, introduces the feast photos by Vlastimil Žíla (1943-1980). Transforming Tradition column opens with personal observations of Josef Holcman on seasonal feasts in Skoronice, and continues with an article by Petr Kaleta devoted to the scholarly work of Slavist Adolf Černý on the Lusatian Sorbs.

Social Chronicle reminds of the life anniversaries of ethnographer Ludvík Kunz (born 1914), and ethnographer Eva Urbachová (born 1923); and it also carries an obituary notice for dancer Zdeněk Šimeček (1945-2003). Other regular columns contain conference news, exhibition and festival news, book reviews, as well as the list of 2003 international acquisitions in the book foundation of the NÚLK (The National Institute of Folk Culture) in Strážnice.

Key words:

customs, celebrations, festivals, the tradition of seasonal feasts

